

แสงใต้แสง ไสยวงแหวน

ลายอัตลักษณ์นครลำปาง ๒

สถาปกรณณ์ เครือระยา

เมฆไหล ไล่หมู

ลายอัตลักษณ์นครลำปาง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จุฑาภรณ์ เครือระยา

◆ ภาพถ่ายโบราณ วิหารหลังเก่าวัดนางเหลียว อำเภอกะเคา ประดับโคงค์คล้ายไฉ่หมู
ที่มา : วัดนางเหลียว อำเภอกะเคา

การประดับนาคพันคัลลายไฉ้หมู วิหารวัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง ♦
ที่มา : วัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

◆ โถงค้ำปีกนกกลายไฉ่หมู ประดับหน้าบันวิหาร
วัดสบลี อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

นาคพันคล้ายไฉ้หมู ประดับวิหาร ♦
วัดปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ นาคพันคัลยาไส้หมู ประดับวิหาร
(บน) วัดนาหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (ล่าง) วัดเหล่าหลวง อำเภอดง จังหวัดลำปาง

ลายไม้ประดับหน้าบัน วัดเหล่าหลวง อำเภอดิน จังหวัดลำปาง ♦

◆ ค้างธรรม วัดน้ำโพง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

แผงกล้วยไม้ ประดับวิหาร ♦
วัดศรีล้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

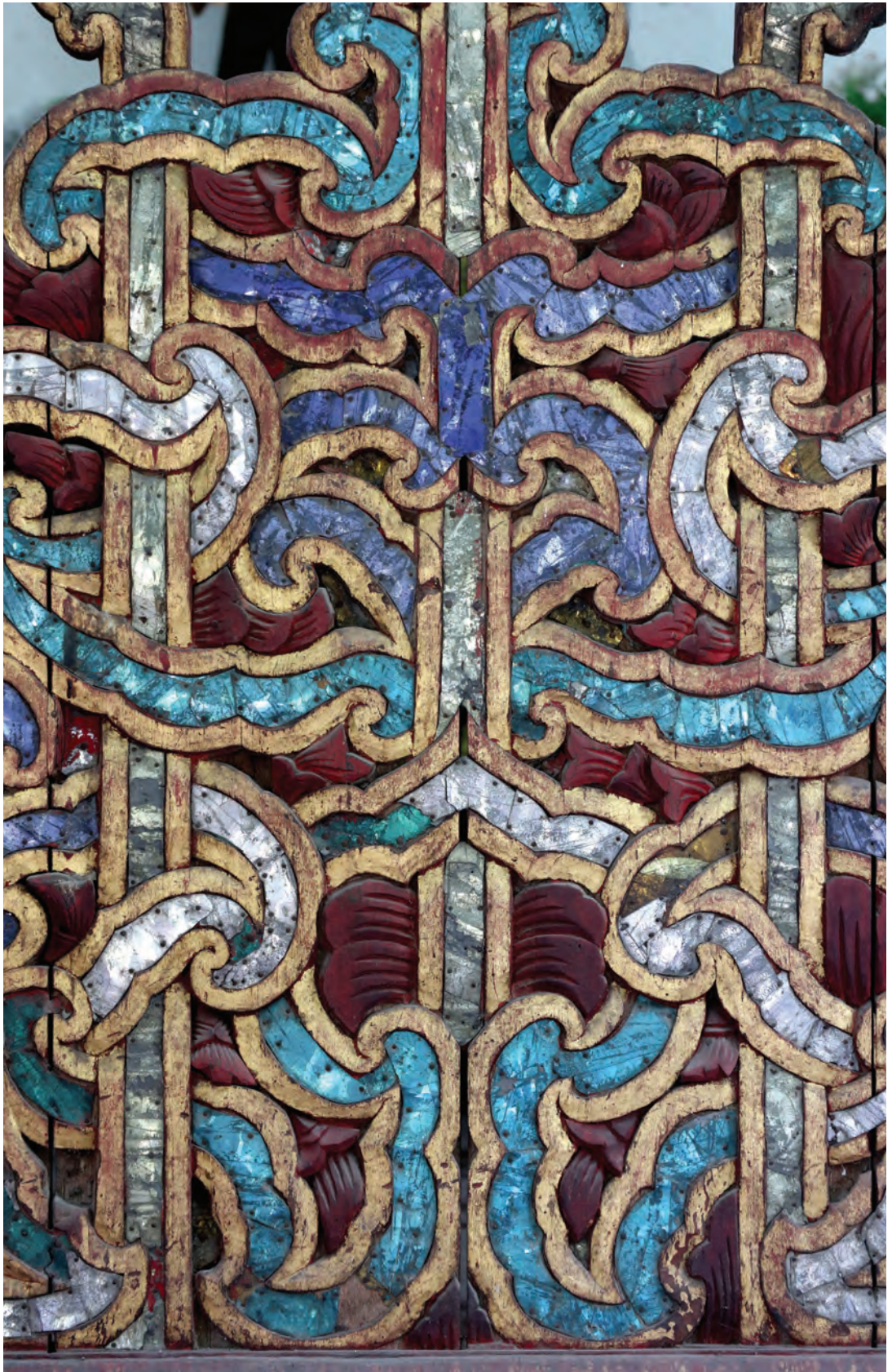
◆ นาคพันคล้ายไส้หมู ประดับวิหารน้อย
วัดพระแก้วคอนเฒ่าสุซาคาราม อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

ชายค้ายันลายไฉ้หนู ประดับอุโบสถ ♦
วัดห้างฉัตร อำเภห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

◆ ชุ่มห้ายนต์โฮงหลวง (กุฎี) แกะสลักลายไฉ้หนู
วัดพระธาตุจอมปิง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

สัตว์ทนต์ลายไต้หวัน เทคนิคงานไม้แกะสลักประดับกระຈจจีน ♦
วัดศรีบุญโยง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

เมฆไหล ไส้หมู

ลายอัตลักษณ์นครลำปาง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จุฑากรณ์ เกรือระยา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เมฆไหล ไส้หมู

ลายอัตลักษณ์นครลำปาง

พิมพ์ครั้งแรก

มิถุนายน พ.ศ. 2567 จำนวน 500 เล่ม
สงวนลิขสิทธิ์

ผู้เขียน/ภาพถ่าย/ภาพลายเส้น

ฐาปกรณ์ เครือระยา

จัดพิมพ์โดย

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (อพ.สธ.-มจ.) ประจำปีงบประมาณ 2567

ออกแบบ/พิมพ์ที่

หจก.วนิดาการพิมพ์
14/2 หมู่ 5 ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300
โทรศัพท์/โทรสาร 0 5311 0503-4

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ฐาปกรณ์ เครือระยา.

เมฆไหล ไส้หมู ลายอัตลักษณ์นครลำปาง.-- เชียงใหม่ : โครงการ
อนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมองพระราชดำริโดยมหาวิทยาลัย
แม่โจ้, 2567.

198 หน้า.

1. ลายไทย. I. ชื่อเรื่อง.

745.5

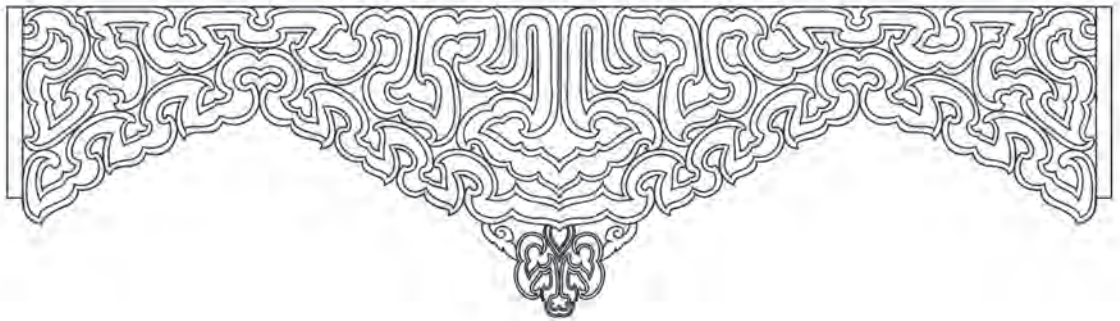
ISBN 978-616-8146-73-6

ปกหน้า

ลวดลายไส้หมูประดับส่วนต่างๆ

ปกหลัง

ลายไส้หมู เทคนิคลายคำประดับธรรมมาสน์วัดต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

คำขอบคุณ

บุคคลที่มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนและประสานงาน ในการลงพื้นที่ การถ่ายภาพ และการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณต่อคุณูปการอันมีความหมายของท่านไว้ ณ ที่นี้

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

คณะกรรมการดำเนินงาน โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (อพ.สธ.-มจ.)

คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ท่านเจ้าอาวาสและพระภิกษุ รวมถึงกรรมการวัด

จังหวัดลำปาง วัดนาเวียง วัดพระธาตุจอมปิง วัดไชยาทุ่งล้อม วัดนางเหลียว
(เกาะคา) วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดม้าเหนือ วัดศาลาหลวง วัดโหล่หินหลวง แก้วช้างยืน
วัดแจ้คอน วัดทุ่งผึ้ง วัดสาแพะ วัดเวียง วัดเหล่าหลวง วัดนาบ้านไร่ วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน
วัดสบลี วัดทุ่งล้าน วัดนาแก้วมใต้ วัดศรีหมวดเกล้า วัดต้นธงชัย วัดสาหลวง วัดม่อนกระทิง
วัดทุ่งใจ วัดทุ่งมานเหนือ วัดหนองร่อง วัดพระธาตุเสด็จ วัดบ้านผึ้ง วัดบ้านสัก วัดแม่เฟือง
วัดปางแสนทอง วัดปากกล้วย วัดป่าต้นกุ่มเมือง วัดต้นตอง วัดปงสนุกใต้ วัดปงสนุกเหนือ
วัดประตูป่อง วัดศรีบุญโยง วัดศรีล้อม วัดเชียงราย วัดน้ำล้อม วัดดอนไฟ วัดนาฟาน
วัดบ้านหลุก วัดศรีอ้วน วัดน้ำใจ วัดบ้านหนอง วัดป่าจำ วัดนาตหลวง วัดปงหอศาล
วัดปงยางคก วัดบ้านไร่ศิลาทอง วัดบ้านเหล่า (ห้างฉัตร)

จังหวัดเชียงใหม่ วัดเจ็ดยอด วัดพระสิงห์ วัดหมื่นตูม วัดพันเตา
วัดพันตอง วัดป่าแดดสันทราย วัดเมืองวะ วัดแม่แก้ดหลวง

จังหวัดลำพูน วัดประตูป่า วัดบ้านหลุก วัดต้นแงะ วัดดอนหลวง
วัดทาขุมเงิน วัดทาดอยครึ่ง วัดสันกำแพง

จังหวัดแพร่ วัดพระร่วง วัดนาตุ้ม วัดนาหลวง วัดสะแล่ง

จังหวัดน่าน วัดร้องแง วัดดอยมูลบ้านเฮี้ย

จังหวัดพะเยา วัดลี วัดหลวงราชสัญลักษณ์ วัดศรีโคมคำ วัดต้นไต้
วัดตาลถ้อย วัดช้างค้ำ (ร้าง)

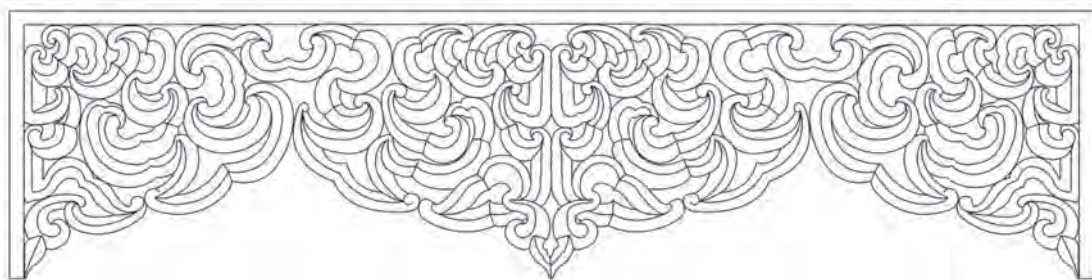
จังหวัดเชียงราย วัดพระแก้วเชียงราย

สถาบันและสถานที่อื่น

ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (เจ้าน้อยมหาอินทร์
ณ เชียงใหม่) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อุทยานศิลปะ
วัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย หอวัฒนธรรมนิทรรศ วัดศรีโคมคำ
จังหวัดพะเยา เทศบาลนครลำปาง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดปงสนุกเหนือ
จังหวัดลำปาง ศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมบ้านศาลาหม้อ จังหวัดลำปาง

ขอขอบคุณผู้ให้การสนับสนุนและข้อมูลในพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่
จังหวัดลำปาง อาจารย์ ดร.อนุกุล ศิริพันธุ์ สภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองลำปาง
อาจารย์ธวัชชัย ท่าทอง คุณวีรศักดิ์ ของเดิม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดแพร่ คุณสิทธิพงษ์ แสงเก่ง คุณอัศวพล อุดแบน
ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดพะเยา กราบขอบพระคุณ พระมหาเสน่ห์
บุญญสมปนโน คุณเจริญศักดิ์ วางวงศ์ ขอขอบคุณชัยเชษฐ์ โกฏธิ ผู้ช่วย
ในการบันทึกภาพภาคสนาม กราบขอบคุณคุณพ่อสมบัติ คุณแม่บัวผัน
คุณฐานิย์ เครือระยา ขอขอบคุณคุณจุฑารัตน์ ขำศิริ และเด็กหญิงณฐา
เครือระยา ที่เป็นกำลังใจในการสร้างสรรค์งานเขียนชิ้นนี้ และขอบคุณ
มิตรแก้วสหายคำ เครือข่ายทางวัฒนธรรมภาคเหนือทุกท่าน

๙ คำนำผู้เขียน

ลวดลายล้านนา ถือเป็นเรื่องหนึ่งที่คุณให้ความสนใจในยุคปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การพัฒนา สืบสานและต่อยอด ซึ่งผู้เขียนได้พยายามนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับลวดลายล้านนามาโดยตลอด เพื่อหวังว่าผลจากการศึกษานั้นจะเป็นประโยชน์ในวงวิชาการ โดยเฉพาะงานศิลปกรรมล้านนา

ลายเมฆไหล เป็นหนึ่งลายที่คุณมีความสนใจที่จะนำเสนอรูปแบบ แบบแผน ที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนาสู่การนำไปปรับใช้ รวมถึงการเห็นพัฒนาการของลวดลายดังกล่าว ซึ่งในการเก็บข้อมูลพบว่าลายเมฆไหลในแต่ละพื้นที่และกลุ่มช่าง จะมีรูปแบบและพัฒนาการที่ต่างกันไปอย่างน่าสนใจ ซึ่งลายเมฆไหลที่ถือได้ว่าเป็นลายที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวและสามารถเล่าเรื่องราวได้อย่างน่าสนใจ คือกลุ่มลายเมฆไหลในสกุลช่างลำปาง ภายใต้ชื่อเรียกที่อาจจะคุ้นหูว่า ลายไฉ่หมู จนพัฒนามาสู่ ลายละกะอนไฉ่หมูในยุคปัจจุบัน

หนังสือ “เมฆไหล ไฉ่หมู ลายอัตลักษณ์นครลำปาง” เป็นการจัดทำขึ้นในฐานะที่คุณเขียนเป็นคนลำปาง จึงอยากรวบรวมและนำเสนอถึงประวัติความเป็นมา การเกิดขึ้นของลวดลายเมฆไหลแบบชาว จนมาสู่ชื่อเรียกลายไฉ่หมู โดยการเก็บรวบรวมลายไฉ่หมูในพื้นที่จังหวัดลำปางและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อนำเสนอรูปแบบที่มีการพัฒนาและปรับใช้ในรูปแบบที่ต่างกัน ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวเกิดจากการศึกษารวบรวมลายไฉ่หมูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โครงการวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (อพ.สธ.-มจ.) ประจำปีงบประมาณ 2567 โดยได้รวบรวมรูปแบบลวดลายไฉ่หมูในพื้นที่

จังหวัดลำปาง ในพื้นที่ 13 อำเภอ และพื้นที่ใกล้เคียงที่ปรากฏลายดังกล่าว
อีก 4 จังหวัด รวมพื้นที่ที่ปรากฏลายไส้หมูจำนวน 72 วัด กับอีก 2 แหล่ง
มรดกวัฒนธรรม ปรากฏลวดลายไส้หมูมากกว่า 208 ลาย ที่ปรากฏในงาน
ศิลปกรรม รวมถึงนำเสนอรูปแบบลวดลายผ่านงานลายเส้น จำนวนกว่า
170 รูปแบบ สู่การต่อยอด สร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
พร้อมเปิดมุมมองความงามทางศิลปะให้กว้างขวาง ตามวัตถุประสงค์ของ
การทำงานชิ้นนี้

ผู้เขียนมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งในการถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าว
คาดหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ ในการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่
และสร้างความรับรู้ถึงความเป็นอัตลักษณ์ของลายเฉพาะถิ่น ให้แก่ผู้สนใจ
สามารถนำรูปแบบลวดลายที่ได้นำเสนอในเล่มนี้ไปพัฒนาต่อยอด
เชิงสร้างสรรค์ในอนาคตต่อไป

ฐานกรณ์ เครือระยา

สารบัญ

คำขอบคุณ	17
คำนำผู้เขียน	19
บทนำ	22
ตอนที่ 1 ลายเส้นกับการรับรู้ในวงวิชาการ	25
ตอนที่ 2 ลายเมฆไหลในวัฒนธรรมร่วม	31
ตอนที่ 3 ลายเมฆไหลในวัฒนธรรมล้านนา	41
ตอนที่ 4 ลาย(ละกอน)เส้นในงานศิลปกรรม	51
ตอนที่ 5 ลายเส้นในงานศิลปกรรมต่างถิ่น	103
ตอนที่ 6 รูปแบบลายเส้น ที่ปรากฏในงานศิลปกรรม	113
ตอนที่ 7 บทสรุป	165
ตอนที่ 8 นานาทศนะ ว่าด้วยลวดลายเส้น	177
ตอนที่ 9 จากงานวิจัยสู่การรับรู้ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์	185
บรรณานุกรม	193
ประวัติผู้เขียน	195

บทนำ

มีพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมไม่กี่แห่งในประเทศไทย ที่จะปรากฏลวดลาย อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นได้อย่างลุ่มลึกและชัดเจน โดยไม่มีการเชื่อมโยง หรือเกิดจากการสืบทอดทางวัฒนธรรมจนทำให้สิ่งนั้นได้

ลายเมฆไหลแบบสกุลช่างลำปาง ที่มีความเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจน ในลักษณะของการหยักขดในเส้นเดียวโดยไม่ขาดออกจากกันภายในกรอบ รูปทรงที่ถูกกำหนดไว้ ในลักษณะเหมือนไส้ จนนำไปสู่การเรียกชื่อลาย ในช่วงเวลาไม่เกินห้าสิบปีว่า “ลายไส้หมู” ถือได้ว่ามีความโดดเด่นอย่างมาก อันเกิดจากความคิดการออกแบบในงานเชิงช่างได้อย่างลงตัว และต้อง ยอมรับถึงความชำนาญอย่างมากในการผูกลายดังกล่าวให้ปรากฏ ซึ่งความงามอันเป็นเอกลักษณ์ จนนำมาสู่ “ลายสะกอนไส้หมู” ลายอัตลักษณ์ จังหวัดลำปาง โดยจังหวัดได้ประกาศให้เป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย ในปี 2567

หนังสือ “เมฆไหล ไส้หมู ลายอัตลักษณ์นครลำปาง” จึงขอนำเสนอ เรื่องราวของลายเมฆไหลในแบบฉบับของจังหวัดลำปางภายใต้ชื่อว่าลายไส้หมู ว่าด้วยลายไส้หมูกับการรับรู้ในวงวิชาการ ถึงการศึกษาเรื่องดังกล่าว ว่าที่ผ่านมา เป็นเช่นไร จากนั้นจะต่อยอดตอนที่สองในหัวข้อลายเมฆไหลในวัฒนธรรมร่วม ซึ่งได้นำเสนอลายเมฆไหลที่ปรากฏในสาธารณรัฐประชาชนจีน ถึงอิทธิพล ที่ส่งถึงวัฒนธรรมล้านนา และรูปแบบลวดลายเมฆของศิลปกรรมพม่า ถึงความสัมพันธ์กับลายไส้หมูลำปาง

ตอนที่ 3 นำเสนอลายเมฆไหลในวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งพูดถึงลักษณะของลายเมฆที่ปรากฏในพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งในส่วนของเชียงใหม่ ลำพูน ก่อนจะเข้าสู่การนำเสนอลายไฉ้หมูที่ปรากฏในจังหวัดลำปาง ในตอนที่ 4 ลาย(ละคอน)ไฉ้หมู ว่าปรากฏลายดังกล่าวในงานศิลปกรรมอะไรบ้าง และพื้นที่ไหนที่สามารถเห็นตัวอย่างชิ้นงานได้ ส่วนที่ 5 นำเสนอลายไฉ้หมูในงานศิลปกรรมต่างถิ่น ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดตาก ถึงรูปแบบและความเป็นมาเป็นไปของลายไฉ้หมูในพื้นที่นั้นๆ ว่าปรากฏในพื้นที่ดังกล่าวด้วยสาเหตุใด ก่อนจะได้นำเสนอภาพลายเส้น ในตอนที่ 6 ว่าด้วยรูปแบบลายไฉ้หมูที่ปรากฏในงานศิลปกรรมว่ามีลักษณะรูปแบบใดบ้าง ก่อนจะนำเสนอปิดท้ายด้วยนันททัศนะ ว่าด้วยลวดลายไฉ้หมูจากกลุ่มนักวิชาการ สล่าช่างที่มีความผูกพันกับชาวลำปาง ในการเสนอมุมมองแนวคิด อันจะเป็นประโยชน์และครบรส ของการนำเสนอข้อมูลในหนังสือเรื่องนี้

จากหัวข้อดังกล่าว ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลพร้อมภาพถ่ายประกอบ เพื่อให้ได้เห็นภาพประกอบการทำงานเข้าใจในการนำเสนอเนื้อหาในครั้งนี้ ซึ่งผู้อ่านสามารถติดตามไปชมลวดลายที่ปรากฏในงานศิลปกรรมในที่ต่างๆ ในพื้นที่จริงตามที่ผู้เขียนได้นำเสนอไว้แล้ว ดังข้อมูลในแต่ละตอนต่อไป

ตอนที่ 1

ลายไส้หมู
กับการรับรู้ในวงวิชาการ

เมื่อกล่าวถึงลายไม้แล้วน้อยคนนักที่จะทราบและรู้ว่าลักษณะลายดังกล่าวเป็นแบบไหน แต่ถ้าเราเริ่มต้นนำเสนอด้วยชื่อลายว่า ลายเมฆไหล จะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่ามีลักษณะลายอย่างไร ซึ่งต้องทำความเข้าใจกันก่อนว่า สิ่งที่จะนำเสนอในหนังสือเล่มนี้ จะเป็นการนำเสนอรูปแบบลายเมฆไหล ในแบบฉบับของคนลำปาง ในชื่อเรียกที่ว่า ลายไม้หนู อันมาจากลักษณะของ โครงสร้างลายที่ขดหยักไปมาในลักษณะของลำไส้

จากการศึกษาเอกสารไม่ปรากฏที่มาของคำว่าลายไม้หนูในเอกสารหลัก สักเท่าไร อาจจะเพราะคำเรียกเฉพาะถิ่น หรือเป็นคำที่เกิดขึ้นภายหลัง ภายใต้คำจำกัดความของนักวิชาการท้องถิ่นในอดีต ซึ่งลวดลายดังกล่าว ยังไม่ได้มีการศึกษามากเท่าไรนัก แต่ยังพอมีเอกสารที่กล่าวถึงลายไม้หนู อยู่บ้างดังที่จะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

วิธี พานิชพันธ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ อนุสรณ์นางบุญแถม เดียวตระกูล ในร้อยลายสายละกอนว่า “...ลายไม้หนู เข้าใจว่าเป็นการรับเอาลวดลายจาก ศิลปะจีนเข้ามาประยุกต์ จนกลายเป็นลวดลายเอกลักษณ์ของชาวลำปาง พะเยา มาแต่โบราณ มีลักษณะคล้ายลายเมฆไหลแต่เป็นเส้นเดียวขดไปมา คล้ายไส้ของหนู เป็นตัวนกสวยงาม กลับตัวไปมา อาศัยความชำนาญของ ช่างแกะสลักในการออกแบบ...”¹

♦ ภาพที่ 1 โถงค้ำลายไม้หนู
วัดพระแก้วคอนแค้นสุชาคาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

จากรายงานการบูรณะวิหารจามเทวี วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ได้ปรากฏลวดลายไล้หมูในการนำมาสร้างสรรค์ ลวดลายองค์ประกอบงานสถาปัตยกรรม ทั้งในส่วนของแผงแลและ ชาติพันธุ์คำยันประดับวิหาร ซึ่งในรายงานดังกล่าวไม่ได้เรียกว่าลายไล้หมู แต่จะเรียกว่าลายเมฆไหลทั้งหมด ดังคำอธิบายที่กล่าวว่า “...คันทวยแคะสลัก ฉลุลายไม้ มีลักษณะโปร่ง สภาพชำรุด ประกอบด้วยลายนาครหรือตัวลวง ในส่วนบนลำตัวนาครเป็นลายเมฆไหลเกี่ยวกระหวัด ด้านล่างเป็นลายกลีบบัว มีลักษณะเช่นเดียวกันทั้งสองด้าน...”²

ในส่วนของฐานชุกชีได้อธิบายว่า “...เป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ประดับ ตกแต่งด้วยลายปูนปั้น บริเวณหน้ากระดานล่างและหน้ากระดานบนแต่งเป็น ลายเมฆไหล...”³ จะเห็นได้ว่าการใช้คำว่าลายเมฆไหลนั้น คงมีความเป็นสากล และชัดเจนมากกว่าคำว่าลายไล้หมู ซึ่งลักษณะลายดังกล่าวเป็นโครงสร้าง ของลายเมฆไหลในแบบฉบับช่างลำปางโดยชัดเจน

คม ขาวทอง ได้เสนอหนังสือ วิถีจากวิถี มรรคาแห่งวัฒนธรรม ในบทความเต็มสายลายเมือง ถึงความเชื่อมโยงของลายเมฆไหลสู่ลายไล้หมู ว่า “...ลายเมฆ ทั้งลายดาวจักรและลายตระกูลเมฆ ต่างเป็นสัญลักษณ์ของ ท้องฟ้าหรือสวรรค์ทั้งสิ้น ทางหนึ่งลายเมฆอาจจะพัฒนามาจากลายผักกูด แบบพื้นเมืองก็ได้ ทางหนึ่งลายเมฆอาจพัฒนามาจากลายไล้หมู คือเส้นที่ขด ไปมาเหมือนไล้หมู ทางหนึ่งลายเมฆอาจจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนเข้ามา คละเคล้าแล้วคลี่คลายเป็นลายเมืองก็ได้...”⁴

ส่วนรัชชัช ทำทอง ได้เสนอไว้ในศิลปะสกุลช่างลำปาง ว่า “...ปัจจุบัน ไม่พบหลักฐานที่มาของลายไล้หมูที่แน่ชัด จากการสำรวจพบว่าลายไล้หมู เป็นลวดลายที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงช่วง ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา ซึ่งตรงกับยุคสมัยเจ้าหลวงวรญาณรังสี เจ้าผู้ครองนครลำปาง ถือเป็นช่วงที่มีการฟื้นฟูและทำนุบำรุงพุทธศาสนา อันส่งผลต่อการพัฒนางานศิลปกรรมของเมืองลำปางเป็นอย่างมาก โดย รสนิยมในงานศิลปะในยุคเจ้าหลวงวรญาณรังสี เป็นช่วงที่มีการรับอิทธิพล จากปัจจัยภายนอกเข้ามาผสมผสานกับศิลปะท้องถิ่น ทำให้งานศิลปกรรม มีความหลากหลายและพบว่าลายไล้หมูมักจะเป็นส่วนประกอบสำคัญ ที่โดดเด่นที่ปรากฏทั้งในงานศิลปกรรม เครื่องสักการะ รวมไปถึงองค์ประกอบ

งานสถาปัตยกรรม เช่น วิหาร อุโบสถ ธรรมาสน์ อาสนา จองสังส์ สัตตภัณฑ์ และขันดอก เป็นต้น⁵

จากลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และไม่ปรากฏในพื้นที่อื่น ถือเป็นลวดลายที่ปรากฏในจังหวัดลำปางอย่างแท้จริง กอปรกับในปีพุทธศักราช 2565 กระทรวงวัฒนธรรมได้จัดโครงการผ้าไทยลายอัตลักษณ์ 76 จังหวัด เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 ให้แต่ละจังหวัดหาลายผ้าอันเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด โดยการคัดเลือกของผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง จึงคัดเลือกลายไส้หมูเป็นลายผ้าอัตลักษณ์ ภายใต้ชื่อว่า “ลายสะกอนไส้หมู” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

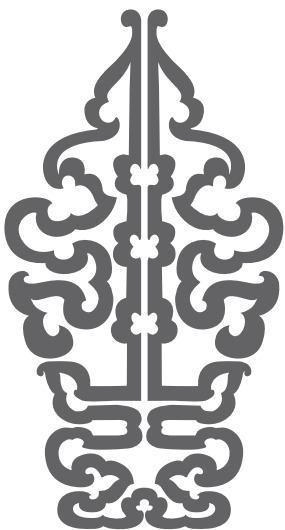
และในวันที่ 6 มีนาคม 2567 จังหวัดลำปาง ได้ออกประกาศให้ “ลายสะกอนไส้หมู” เป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย ถือเป็นก้าวสำคัญของการผลักดันลายอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้อยู่คู่กับสังคมในยุคปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าการรับรู้เรื่องราวของลายไส้หมูในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ยังคงมีข้อมูลในการศึกษาและนำเสนอในงานวิชาการน้อยมาก จากการศึกษาภาคเอกสารพอสรุปได้ว่า ลายไส้หมูนั้นก็คือลวดลายเมฆไหลที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีน รวมถึงลายคลื่นจากพม่า และช่างลำปางก็นำมาพัฒนาให้เป็นเมฆไหลในแบบฉบับตน ซึ่งลายดังกล่าวในอดีตก็คงรับรู้กันในชื่อว่าลายเมฆไหล เพราะจากลักษณะของลายที่ขดขมวดหยักไปมา เป็นลักษณะของกลุ่มลายเมฆไหล โดยลายดังกล่าวปรากฏให้เห็นชัดเจนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมาถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 (พ.ศ. 2300-2450) หรือเทียบกับช่วงเวลาของรัตนโกสินทร์ ในช่วงรัชกาลที่ 4-5 โดยลายเมฆไหลแบบลำปางนี้จะพบมากที่สุดในงานศิลปกรรมยุคของเจ้าหลวงวรญาณรังสี (พ.ศ. 2399-2414) เจ้าผู้ครองนครลำปาง เป็นช่วงเวลาของการฟื้นฟูและทำนุบำรุงพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะเด่นของลายเมฆไหลลำปางคือการออกแบบลายจะมีความเป็นอิสระ ขดหยักภายในกรอบ รวมถึงความชำนาญของช่างในการจัดการพื้นที่ว่าง จัดเส้นลายให้มีจังหวะที่ลงตัวไม่ขัดต่อความรู้สึก ถึงแม้ว่าตัวลายทั้งสองข้างนั้นจะไม่มีรูปแบบที่คล้ายกัน สมดุลกันก็ตาม

ลายเมฆไหลดังกล่าว เป็นที่รับรู้กันในแวดวงวิชาการศิลปะพื้นบ้านว่าลายไฉ่หมู ถูกนำเสนอบ่อยครั้งโดยอาจารย์วิถี พานิชพันธ์ ผู้ก่อตั้งคณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จนเกิดความตื่นตัวและความสนใจในวงการศิลปะพื้นบ้าน ทั้งนักศึกษา นักวิชาการ ด้วยลักษณะลายที่เป็นอิสระและเกือบเป็นลายแนวนามธรรมยิ่งทำให้คนต่างชาติสนใจลายดังกล่าวอย่างมากในเวลาต่อมา

พัฒนาการของลายไฉ่หมูเป็นที่รับรู้โดยทั่วกันว่า “ลายละกอนไฉ่หมู” จากโครงการผ้าไทยลายอัตลักษณ์ 76 จังหวัด เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 จนปัจจุบัน “ลายละกอนไฉ่หมู” ได้ออกประกาศจากจังหวัดลำปาง ให้เป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย

ในหนังสือเล่มนี้ จึงขอใช้คำเรียกลายเมฆไหลกลุ่มลำปางนี้ว่าลายไฉ่หมู เพื่อเป็นที่เข้าใจร่วมกันและเรียกตามคำท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความเป็นอัตลักษณ์งานช่างลำปางในการนำเสนอมากยิ่งขึ้น

เชิงอรรถ

- 1 วิถี พานิชพันธ์, *อนุสรณ์นางบุญแถม เดียวตระกูล* (กรุงเทพฯ : โอ เอส พรีนติ้ง, 2547), หน้า 146.
- 2 สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ กรมศิลปากร, *รายงานการบูรณะวิหารจามเทวี วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิบูลย์การปก, 2539), หน้า 29.
- 3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.
- 4 กลุ่มหน่อศิลป์, *วิถีจากวิถี มรรคาแห่งวัฒนธรรม*, ดม ขาวทอง, ใน “แต่มีลายลายเมือง”, (ภูเก็ต : หจก.ภูเก็ตเซ็นเตอร์พรีนซ์, 2549), หน้า 58.
- 5 ธวัชชัย ทำทอง, *ศิลปะสกุลช่างลำปาง* (กรุงเทพฯ : บางกอกปรินท์, 2566), หน้า 141-142.

ตอนที่ 2

ลายเมฆไหล ในวัฒนธรรมร่วม

ก่อนที่จะนำเสนอลายไฉ่หมู่ในพื้นที่จังหวัดลำปางนั้น ผู้เขียนขอเสนอที่มาของลายเมฆไหลที่ปรากฏในศิลปกรรมจีนและอิทธิพลสู่งานศิลปกรรมล้านนา เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงทางความคิด ถึงที่มาของลายเมฆไหล รวมถึงวัฒนธรรมร่วมว่าด้วยลายเมฆ ทั้งในจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน ว่าแต่ละที่มีลายเมฆเป็นลักษณะใด

ลายเมฆนั้น ในวัฒนธรรมจีนถือเป็นลายมงคล ที่มีความหมายถึงสวรรค์ โชคลาภ และเปี่ยมสูง จะพบเห็นได้ในสถาปัตยกรรมทางศาสนา ซึ่งมีสัญลักษณ์ความหมายว่าตัวสถาปัตยกรรมนั้นเป็นตัวแทนของดิน น้ำ ลม ไฟ ส่วนโครงสร้างหลังคาจะเป็นสัญลักษณ์ของก้อนเมฆที่แผ่ขยายเหนือตัวอาคาร จึงมีลวดลายเมฆประดับในส่วนดังกล่าว

“เสียงอวี่น” [Xiangyun, xiáng yún, 祥云] หมายถึง ลายเมฆมงคล นำโชคที่ชาวจีนวาดตกแต่งบนสถาปัตยกรรม สิ่งทอ ศิลปะและเครื่องเรือน ตั้งแต่ยุคโบราณถือเป็นหนึ่งในลวดลายที่นำมาใช้ในการออกแบบประดับที่เก๋แก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของจีน ด้วยลักษณะของเมฆที่นำความชุ่มชื้นและน้ำฝนมาหล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิต และด้วยการเป็นสังคัมเกษตรกรรมของจีน เมฆจึงเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ เป็นสัญลักษณ์แห่งความสมบูรณ์นำมาซึ่งความสุขและความโชคดี

ตัวอย่างสำคัญที่จะได้นำเสนอถึงความเชื่อมโยงกับลายเมฆไหลแบบลำปาง คือลายเมฆในสมัยราชวงศ์ซิง (พุทธศตวรรษที่ 22-23) ที่มีลักษณะคล้ายกับลายไฉ่หมู่ คือตั้งทองแดงสำหรับเผากำยาน 18 กระถาง รอบพระที่นั่งไท่เหอ สถานที่ว่าราชการของพระโอรสแห่งสวรรค์ในสมัยราชวงศ์หมิงและชิงที่จะใช้เมื่อมีพระราชพิธี โดยจะเผาไม้จันทน์และกิ่งสนให้ดูเหมือนมีเมฆหมอกปกคลุมรอบไท่เหอเตี้ยน ดังทิพยวิมานแห่งโอรสสวรรค์ โดยรูปแบบตั้งสำริดสามขาบริเวณตัวหม้อ

◆ ภาพที่ 2 กระถาง รอบพระที่นั่งไท่เหอลายเมฆในสมัยราชวงศ์ซิง (พุทธศตวรรษที่ 22-23)

จะมีการประดับลายเมฆไหลเป็นเส้นขดไปมาจนเต็มพื้นที่ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเห็นแล้วทำให้คิดถึงลายไส้หนูของช่างล่ำปางอย่างยิ่ง จึงได้นำมาเสนอเปรียบเทียบให้เห็นภาพ

นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างงานไม้แกะสลัก ประดับในบ้านจีนโบราณ ในมณฑลเจ้อเจียง ที่ลักษณะลวดลายนั้นแกะสลักไม่เป็นลายเมฆไหล ในลักษณะของการต่อประกอบไม้เป็นท่อนๆ ขดหยักไปมาจนเต็มพื้นที่ ทั้งในส่วนของฝ้าเพดาน ระเบียง บานประตูและหน้าต่าง ซึ่งเห็นแล้วทำให้นึกถึงลายไส้หนูแบบจีนในพื้นที่ล่ำปาง ดังปรากฏที่ค้ายันอุโบสถวัดหำงฉัตร และนาคันทันต์วัดบ้านฝาง เป็นต้น

◆ ภาพที่ 3-4 ไม้แกะสลักในบ้านจีนโบราณ ในมณฑลเจ้อเจียง สาธารณรัฐประชาชนจีน
ที่มา : Weibo Junqi

ลายเมฆไหลที่ใกล้ตัวสุด น่าจะเป็นลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน ซึ่งแฝงเข้ามาในรูปแบบเครื่องถ้วยลายครามในสมัยราชวงศ์หยวน (ประมาณ พ.ศ. 1803-1911) และราชวงศ์หมิง (ประมาณ พ.ศ. 1911-2187) แต่ล้านนาได้นำมาดัดแปลงใหม่จนกลายเป็นแบบอย่างเฉพาะตัว¹ ซึ่งปรากฏชัดเจนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลถึงรูปแบบลวดลายเมฆไหลในล้านนา ดังปรากฏให้เห็นที่ลายปูนปั้นประดับวิหารวัดเจ็ดยอด ถือเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของลายจีนที่มีต้นแบบมาจากเครื่องถ้วยจีน เช่นลายเมฆหรือลายไข่มุกไฟ² ประดับเป็นเบื้องหลังของรูปเทวดา เป็นสัญลักษณ์เปรียบเสมือนว่าเหล่าเทวดากำลังเหาะอยู่บนฟ้าอากาศ

♦ ภาพที่ 5 เครื่องถ้วยลายครามราชวงศ์หมิง พุทธศตวรรษที่ 21 เตาจิ้งเค่อเจิ้น มณฑลเจียงซี หอวัฒนธรรมนิทรรศการ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

สุรพล ดำริห์กุล ได้กล่าวในประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนาว่า ลายเมฆ เป็นลายหนึ่งในสัญลักษณ์มงคลที่ทำต่อเนื่องกันมาในศิลปะจีนตั้งแต่โบราณ เป็นลวดลายหนึ่งที่ปรากฏในโบราณสถานล้านนาในช่วงเวลานี้มาก โดยเฉพาะงานปูนปั้นที่วิหารวัดเจ็ดยอด วัดมหาโพธาราม เมืองเชียงใหม่ มีลายเมฆที่มีลักษณะเหมือนกับลายไข่มุกไฟของจีน³

♦ ภาพที่ 6 ลายเมฆไหล วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่

◆ ภาพที่ 7 ลายขี้ผึ้งไฟเทคนิคลายคำ ประดับผ้าผืนวัง วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

ลายเมฆหรือลายไข่มุกไฟที่ชัดเจนอีกแห่งหนึ่งที่น่าสนใจคือ จิตรกรรมลายคำประดับฝาผนังด้านหลังองค์พระพุทธรูปหิมาลัย วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งคาดว่าเป็นงานที่บูรณะในสมัยพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ ในปี พ.ศ. 2406⁴ ลักษณะเด่นของลายเมฆหรือลายไข่มุกไฟ มีการจัดวางลายดังกล่าวสลับกับลายมังกรและลายหงส์ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนชัดเจน ใช้เทคนิคปิดทองลงชาด โดยการฉลุกระดาษหรือที่ช่างล้านนาเรียกว่างานลายคำ เห็นได้ว่าลายไข่มุกไฟนั้นมีลักษณะการขดหยักเป็นแนวกว้างคล้ายเกล็ดปลา

ลายไข่มุกไฟเทคนิคลายคำ ประดับหีบธรรมวัดคอนมูลบ้านเฮียะ อำเภอบัว จังหวัดน่าน ก็ปรากฏลายดังกล่าวร่วมกับลายมังกร ซึ่งได้รับอิทธิพลรูปแบบจากศิลปะจีน ซึ่งลักษณะลวดลายดังกล่าวเป็นกลุ่มลายเมฆที่ส่งอิทธิพลถึงลายเมฆไหลล้านนาในเวลาต่อมา

◆ ภาพที่ 8 ลายไข่มุกไฟเทคนิคลายคำ ประดับหีบธรรมวัดคอนมูลบ้านเฮียะ อำเภอบัว จังหวัดน่าน

ลายเมฆในศิลปกรรมพม่า ไม่ค่อยปรากฏในงานศิลปกรรมมากเท่าไร แต่มักเป็นลวดลายในลักษณะของลายคลื่นน้ำมากกว่า ทั้งในส่วนเครื่องเขิน และงานผ้าทอที่เรียกว่า “ลุนตะยาอานิก” ผ้าที่ทอด้วยเส้นไหม ใช้เทคนิคเกาะล้ง (Tapestry Weaving) ลวดลายเกลียวคลื่นสลับกับลายเครือเถาอ่อนช้อยงดงาม

ลุนตะยาอานิก บางครั้งเรียกย่อว่าผ้า “ลุนตยา” ชาวพม่าออกเสียง “โลนตะหย่า” แปลว่า ร้อยกระสวย เนื่องจากเป็นผ้าทอเทคนิคพิเศษที่ต้องใช้กระสวยบรรจุเส้นไหมหลากสีร้อยกระสวย ในการสร้างสรรค์ลวดลาย ส่วน “อะนิก” หรือ “อานิก” แปลว่าลายคลื่น ลายลูกคลื่น

◆ ภาพที่ 9 ลุนตะยาอานิก ผ้าทอลายคลื่นศิลปพม่า

ผ้าลุนตะยาอานิกเป็นผ้าขึ้นของชาวพม่าที่ใช้กันแพร่หลายในราชสำนัก อังวะ มัณฑะเลย์ อมรปุระ ย่างกุ้ง และเมืองตองจี ในแถบรัฐฉาน ถือเป็นผ้านุ่งและผ้าใจของกษัตริย์พม่าแห่งราชวงศ์อลองพญาที่ใช้สืบทอดกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ซึ่งปรากฏพบถึงการมีใช้ในราชสำนักล้านนาด้วย ดังกรณีผ้าขึ้นลุนตยาต่อตีนจกไหม ที่เป็นที่นิยมในสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี จากความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างล้านนากับพม่า ทำให้ราชสำนักล้านนาก็มีการนำเอาผ้าของพม่าใช่นุ่งเป็นเครื่องแต่งกายด้วย โดยเฉพาะเจ้านางหรือสตรีสูงศักดิ์ จะนุ่งผ้าลุนตะยาอานิกเพื่อแสดงถึงฐานะและชนชั้นทางสังคม

กลับมาที่ลายเมฆในงานศิลปกรรมพม่า จากการศึกษาเบื้องต้นปรากฏภาพวาดในสมุดภาพโบราณ เป็นงานจิตรกรรมสีฝุ่นวาดบนสมุดภาพกระดาษสา เขียนภาพเรื่องการถวายเครื่องไทยทานของกษัตริย์พม่า ในปี 1853–1857 (พ.ศ. 2396–2400) ถือเป็นงานที่วาดขึ้นโดยช่างพม่า ศิลปะมัณฑะเลย์ ตรงกับช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ปัจจุบันเก็บรักษาที่หอสมุดแห่งชาติอังกฤษ (British Library)

◆ ภาพที่ 10 จิตรกรรมสมุดภาพพม่า ที่ปรากฏลายอย่างลายไฉ่หมู่ (or 13681) ปัจจุบันเก็บรักษาที่หอสมุดแห่งชาติอังกฤษ
ที่มา : เมธพร สิงหนันท์

ในภาพปรากฏลวดลายเมฆไหล เป็นลายเส้นสีทองบนพื้นสีน้ำเงิน เขียนเป็นผ้ากั้นฉากหลังพลับพลาที่ประทับของกษัตริย์ จากตำแหน่งภาพ และลวดลายที่ปรากฏ ก็พออนุมานได้ว่าลายดังกล่าวคือลายเมฆไหล ที่เป็น ส่วนเสริมให้พลับพลาที่ประทับของกษัตริย์ เป็นเสมือนวิมานบนชั้นฟ้า ตามคติความเชื่อสมมุติเทพที่มีความแพร่หลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลายเมฆที่เขียนไว้ดังกล่าวมีความน่าสนใจตรงที่มีลักษณะคล้ายกับลายเมฆ ของลำปาง ที่รู้จักกันในชื่อลายไล่หมู และเมื่อเทียบกับลายไล่หมูที่ปรากฏ ที่วัดบ้านหนอง อำเภอมะทะ แล้วนั้น ยิ่งทำให้เห็นถึงลักษณะลวดลายที่คล้ายกัน จนทำให้คิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับลำปาง นำมาสู่อิทธิพลของ ลวดลาย

จะเห็นว่า ลายเมฆไหลนั้นถือเป็นลายมงคลที่ได้รับอิทธิพลมาจาก ศิลปะจีน และมีความนิยมในการประดับตกแต่งอาคารสถานที่เพื่อเป็นมงคล รวมถึงการสื่อความหมายที่หมายถึงเทพบนสวรรค์ ซึ่งแนวคิดและวิธีการนำ ลวดลายดังกล่าวมาใช้ประดับตกแต่งได้เข้ามามีอิทธิพลต่อรูปแบบลวดลาย เมฆไหล ที่ประดับงานศิลปกรรมในพื้นที่อื่นๆ อย่างกว้างขวางในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ลายคลื่นลายเมฆในงานศิลปกรรมพม่า ลายเมฆไหล ในงานศิลปกรรมอินโดนีเซีย เป็นต้น

ล้านนาเป็นหนึ่งในดินแดนที่ได้รับอิทธิพลจากชุดความคิดดังกล่าว และได้พัฒนารูปแบบลายเมฆไหลในแบบฉบับของตนเองลงตัว ซึ่งอิทธิพลของ ลายเมฆจีนนั้นยังมีส่วนทำให้ลายเมฆล้านนามีรูปแบบที่ต่างกันในแต่ละพื้นที่ ดังจะได้นำเสนอในส่วนต่อไป

เชิงอรรถ

- 1 เสนอ นิลเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา (กรุงเทพฯ : บำรุงนุกุลกิจ, 2526), หน้า 40.
- 2 สันติ เล็กสุขุม, ความสัมพันธ์จีน-ไทย โยงใยลวดลายประดับ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2550), หน้า 43.
- 3 สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ, 2561), หน้า 235.
- 4 พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพฯ : บุรินทร์การพิมพ์, 2516), หน้า 196.

ตอนที่ 3

ลายเมฆไหล
ในวัฒนธรรมล้านนา

จากที่เกริ่นไว้แล้วในบทข้างต้น จะเห็นว่าล้านนาได้รับอิทธิพลลายเมฆไหลมาจากอิทธิพลศิลปะจีน ผ่านเครื่องถ้วยลายครามในสมัยราชวงศ์หยวน (ประมาณ พ.ศ. 1803–1911) และราชวงศ์หมิง (ประมาณ พ.ศ. 1911–2187) โดยช่างล้านนาได้นำมาดัดแปลงรูปแบบขึ้นใหม่ จนกลายเป็นแบบอย่างเฉพาะตัว ซึ่งปรากฏชัดเจนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ดังปรากฏงานปูนปั้น วัดเจ็ดยอด งานจิตรกรรมสีฝุ่นวัดอุโมงค์ งานจิตรกรรมภาพพระบฏ กรูวัดดอกเงิน กรูวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น และตกผลึกทางรูปแบบในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24–25 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานศิลปกรรมสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่และพื้นที่ใกล้เคียง จนส่งผลถึงรูปแบบลวดลายเมฆไหลล้านนาในปัจจุบัน

ลายเมฆไหลของช่างเชียงใหม่ มีรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะการตกผลึกทางความคิดและรูปแบบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ทำให้ลายเมฆไหลกลุ่มช่างดังกล่าวมีความชัดเจนในเรื่องของรูปแบบโครงสร้างลวดลายซึ่งง่ายต่อการนำไปออกแบบใช้งาน ดังปรากฏประดับงานงานศิลปกรรมต่างๆ รวมถึงองค์ประกอบงานสถาปัตยกรรมล้านนาของวิหาร อุโบสถ ทั้งในส่วนของหน้าบัน โถงคิ้ว นาคทนต์ แผงแล เป็นต้น

◆ ภาพที่ 11 โถงคิ้วลายเมฆไหลประดับหน้าวิหาร วัดหมื่นดุม อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

◆ ภาพที่ 12-13 ก้ายันลายเมฆไหลประดับหน้าวิหารวัดพันเตา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะลายเมฆไหลเชียงใหม่ จะมีองค์ประกอบของลายกนกหรือลายเครือเถาร่วมอยู่ด้วย ประกอบด้วยก้านกนกเป็นกาบซ้อนขนานกัน 2-3 ชั้น จากนั้นจะแตกเป็นก้านและช่อตามระบบกนกสามตัวเช่นเดียวกันกับลายกนกแบบรัตนโกสินทร์ แต่ตัวกนกดังกล่าวมีลักษณะเป็นลายเมฆ หรืออาจจะกล่าวว่ารูปแบบลายผูกเป็นเถาแต่ตัวกนกเป็นลักษณะลายเมฆ นอกจากนี้ยังพบการประกอบลายเมฆเข้ากับหัวพญานาค ซึ่งบางครั้งอาจจะเรียกว่าเมฆหัวนาค ที่นำมาสร้างสรรค์ลายนาคพันตัวค้ำยันต่างๆ รวมไปถึงโถงค้ำยันหน้าวิหารและอุโบสถ ดังปรากฏตัวอย่างเช่น ลายไม้แกะสลักโถงค้ำยันหน้าวิหารวัดหมื่นตูม ลายค้ำยันวิหารวัดพันเตา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ลายนาคพันตัววัดพันตอง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ลายนาคพันตัววัดป่าแดด วัดเมืองระวัดแม่แก้ดหลวง วัดแม่คาว อำเภอล้านทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

◆ ภาพที่ 14 ลายเมฆไหล นาคพันค้วคพัตตอง อำเภอมือง จังหวัคเชียงใหม่

◆ ภาพที่ 15 นาคพันค้วัดเมืองวะ
อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

◆ ภาพที่ 16 นาคพันค้วัดแม่แก้ดหลวง
อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

◆ ภาพที่ 17 นาคพันค้วัดป่าแดด อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

จากตัวอย่างลายเมฆไหลเชิงใหม่ที่ได้นำเสนอไว้นั้น ทำให้เห็นว่า ลักษณะลายเมฆไหลเชิงใหม่มีรูปแบบที่ชัดเจน เป็นระเบียบแบบแผน และเป็นอัตลักษณ์เฉพาะช่างพื้นถิ่น ที่ยังคงลักษณะของลายเมฆได้ชัดเจน มีจังหวะและความงามที่ลงตัวมาก อีกทั้งยังส่งอิทธิพลรูปแบบลายให้กับ อีกหลายพื้นที่ในเขตภาคเหนือตอนบน

ลายเมฆไหลของจังหวัดลำพูนจะมีรูปแบบคล้ายกับลายเมฆไหลของ จังหวัดเชียงใหม่อยู่บ้าง กล่าวคือเป็นลักษณะของงานแกะสลักลายชดหยัก สองถึงสามเส้นขนานคู่กันไป ขมวดหัวเป็นลายกนกบ้างหรือหัวพญานาคบ้าง ดังปรากฏที่ค้ำยันกุฏิโบราณวัดบ้านหลุก อำเภอเมือง นาคทันต์วัดดอนหลวง อำเภอป่าซาง เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะของการส่งอิทธิพลทางเชิงช่างถึง รูปแบบลวดลายที่ใช้ในการประดับงานศิลปกรรมล้านนา รวมถึงรูปแบบของ สกulptช่างเชียงใหม่ที่มีอิทธิพลอย่างมากในยุคพื้นเมือง รูปแบบลวดลายจึงถูก ส่งต่อในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง

◆ ภาพที่ 18 ค้ำยันกุฏิวัดบ้านหลุก
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

◆ ภาพที่ 19 นาคทันต์วัดดอนหลวง
อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

◆ ภาพที่ 20 ลายเมฆไหล วัดคันแะ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

◆ ภาพที่ 21 ลายเมฆไหลหวนนาคประดับธรรมาสน์ วัดประดู่ป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

นอกจากนี้ ลายเมฆไหลของจังหวัดลำพูนยังมีอีกหนึ่งลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์อย่างมากในกลุ่มงานศิลปกรรมคนของกล่าวคือมีการวางรูปแบบเมฆไหลขดหยักเป็นลักษณะก้อนเมฆเช่นเดียวกับแบบแรกแต่จะมีการสอดแทรกกลดลายคล้ายพรรณพฤกษารวมถึงการเจาะร่องกลางเพื่อประดับตกแต่งด้วยกระจกจีน ซึ่งเทคนิคงานดังกล่าวจะปรากฏให้เห็นในเขตอำเภอแม่ทา อำเภอป่าซาง รวมถึงอำเภอสี โดยลายเมฆไหลในลักษณะนี้จะมีความเชื่อมโยงกับลายไส้หมูกลุ่มอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ดังจะได้อธิบายในบทต่อไป

◆ ภาพที่ 22 คาวเพดาน วัดทามูเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

◆ ภาพที่ 23 คาวเพดาน วัดสันกำแพง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

จากการนำเสนอในส่วนนี้ พอสามารถมองภาพออกแล้วว่า ลายเมฆไหลที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ในแต่ละสกุลช่างได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนารูปแบบให้เป็นแบบฉบับของตนในแต่ละพื้นที่ ดังที่ได้นำเสนอในส่วนของลายเมฆไหลที่ปรากฏในกลุ่มช่างเชียงใหม่ และลายเมฆไหลในกลุ่มช่างลำพูน ที่สามารถเห็นถึงความชัดเจนในรูปแบบลวดลายของแต่ละพื้นที่ ถึงความงามที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันไป ถึงแม้ว่าจะมีการหยิบยืมลักษณะรูปแบบกันไปใช้บ้าง แต่การสร้างอัตลักษณ์ของลวดลายในแต่ละกลุ่มช่างและกลุ่มชาติพันธุ์ก็เกิดขึ้นไปพร้อมกันด้วย

ตอนที่ 4

ลาย(ละกอน)ไส้หมู
ในงานศิลปกรรม

หลังจากที่ได้นำเสนอลายเมฆไหลไว้ก่อนหน้านี้ พอทำให้เห็นการเชื่อมโยง และที่มาของลวดลายไ้หมลำปาง ว่าต้นกำเนิดและอิทธิพลทางวัฒนธรรม ของรูปแบบลายไ้หมนั้นก็คือลายเมฆไหลจากอิทธิพลทางงานศิลปกรรมจากจีน ที่แผ่ขยายมาสู่ดินแดนล้านนา ก่อนที่ช่างล้านนาจะรับและนำมาประยุกต์ใช้ ให้เป็นแบบเฉพาะตัว จนตกผลึกทางความคิดและรูปแบบแม่ลายจนก่อให้เกิด ลักษณะลวดลายเฉพาะถิ่นจากกลุ่มช่างในเมืองสำคัญต่างๆ ที่มีลวดลาย เมฆไหลแตกต่างกันไปในแต่ละสกุลช่าง

พื้นที่จังหวัดลำปางเป็นพื้นที่หนึ่งที่ไม่ค่อยปรากฏลายเมฆไหลในแบบ เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูนมากเท่าไร เพราะลายเมฆไหลในแบบฉบับของ ช่างลำปางจะเป็นลายเมฆไหลที่เรารู้จักกันในชื่อลายไ้หม อันมีเอกลักษณ์ อย่างมากและต่างจากกลุ่มช่างล้านนาอื่นๆ โดยสิ้นเชิง ซึ่งลักษณะของการมีอยู่ ของลายดังกล่าวนี้จะกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำปางเท่านั้น ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ มองว่าเป็นลายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยช่างในพื้นที่ จึงไม่ปรากฏว่าลายไ้หม จะกระจายไปในพื้นที่อื่น ซึ่งประเด็นนี้น่าสนใจมากถึงความเป็นอัตลักษณ์ของ งานช่าง ที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดระหว่างช่างในพื้นที่ โดยไม่กระจายไปสู่ พื้นที่อื่น สงวนไว้ภายในพื้นที่จังหวัดลำปางเท่านั้น ซึ่งมักจะปรากฏให้เห็นจาก งานศิลปกรรมภายในวัด งานไม้แกะสลักประดับบ้านเรือนและเครื่องใช้ต่างๆ

เมื่อกล่าวถึงลายไ้หมแล้ว ทุกคนล้วนนึกถึงวัดอันเป็นแหล่งมรดกทาง วัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมที่หลากหลายไว้ ผ่านงานสถาปัตยกรรม ลาย ไ้หมคือหนึ่งในลายที่มีความนิยมนำมาใช้ประดับอาคารศาสนสถานเหล่านี้ ในช่วงระยะเวลาพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ลายไ้หมจึงค่อยๆ ลดบทบาทลง เหลือเพียงหลักฐานลวดลายที่ทิ้งไว้ในงาน สถาปัตยกรรมลำปางจำนวนหนึ่ง

วิหารและอุโบสถคืออาคารศาสนสถานที่เป็นพื้นที่ที่ใช้ลายไ้หม ประดับมากที่สุด ในส่วนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ตั้งแต่หน้าบัน โถงคิ้ว โถงคิ้วปีกนก แผงแล และนาคทนต์ ซึ่งระยะเวลาช่วง 100 ปีที่ปรากฏ ลายไ้หมในนครลำปาง ทำให้เห็นการกระจายตัวของรูปแบบลายไ้หมจาก วัฒนธรรมส่วนกลางออกสู่วัฒนธรรมรอบนอกของเมือง เกิดรูปแบบที่ หลากหลาย เกิดการต่อยอดทางแนวคิด และการสร้างสรรค์ลายไ้หม อย่างกว้างขวางในพื้นที่ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

ส่วนประกอบแรกคือน้ำบันหรือหน้าแหบ เป็นส่วนที่ปิดโครงสร้างของหลังคาทางด้านหน้าของวิหารรวมถึงด้านหลังวิหาร เป็นส่วนที่มีการประดับตกแต่งมากที่สุด โดยหน้าบันที่ประดับด้วยลายไฉ่หมุนั้น มีทั้งหน้าบันที่แสดงโครงสร้างมั่วต่างใหม่หรือการตีกรอบไม้เป็นช่องตาผ้า แล้วแกะสลักลายไฉ่หมุประดับตามช่องตาผ้า อย่างเช่นหน้าบันวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอดง และหน้าบันที่ใช้แผ่นไม้ปิดเต็มพื้นที่รูปทรงสามเหลี่ยมแล้วประดับลายไฉ่หมุตามกรอบรูปทรงนั้น ซึ่งในรูปแบบหลังแนชัดว่าเป็นลักษณะของการประดับหน้าบันในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา โดยตัวอย่างที่ดีที่สุดในแบบหลังนี้คือวัดนาบ้านไร่ อำเภอดง จังหวัดลำปาง และเป็นตัวอย่างวิหารหลังเดียวที่ประดับตกแต่งหน้าบันด้วยลายไฉ่หมุจนเต็มพื้นที่

◆ ภาพที่ 24-25
ลายไฉ่หมุ
ประดับหน้าบัน
วัดเหล่าหลวง
อำเภอดง
จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 26-27 ลายไม้ประดับหน้าบ้านวัดนาบ้านไร่ อำเภอดง จังหวัดลำปาง

โก่งคิ้ว เป็นแผงไม้ประดับติดเชื่อมซุ้มด้านสกัดของวิหาร ทำหน้าที่ประดับ เช่นเดียวกับสำหรับวางผึ้งของทางภาคกลาง ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของงานสถาปัตยกรรมล้านนา ที่ประดับไว้ด้านหน้าของตัวอาคารศาสนสถาน ซึ่งในส่วนของโก่งคิ้วนี้มักจะปรากฏใช้ลายไม้ในการนำมาสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถเห็นได้จากหลายแห่งดังนี้

วิหารวัดประตูป่อง สถาปัตยกรรมแบบล้านนาสกุลช่างลำปาง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2409 ในสมัยเจ้าวรญาณรังสี เจ้าผู้ครองนครลำปาง ถือเป็นวิหารหลังเดียวในตัวเมืองลำปางที่สามารถระบุปีในการสร้างงานขึ้นได้ชัดเจน และยังคงเหลือโก่งคิ้วลายไม้ประดับตามตำแหน่งเดิม มีความสมบูรณ์และยังคงเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดลำปาง โดยรูปแบบโก่งคิ้ววัดประตูป่องนั้นจะเป็นตัวพญานาคขดม้วนไปมาในเส้นเดียวภายในกรอบลาย โดยมีตัวราหูจับตรงกลางลายไม้ให้

◆ ภาพที่ 28
โก่งคิ้ว
วัดประตูป่อง
อำเภอดง
จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 29 โกงคิ้วโบราณวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

โกงคิ้วในลักษณะนี้ปรากฏอีกแห่งคือที่วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นโกงคิ้วไม้แกะสลักลายราหูจับตัวพญานาค ซึ่งตัวพญานาคนั้นขดหยักเป็นลายไล่หุ้ม คาดว่าเป็นงานช่างเดียวกันซึ่งสังเกตจากเครื่องทรงขญาของราหูที่เป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ แต่ชิ้นที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจะมีขนาดเล็กกว่า ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานของวัด

วัดสบลือ อำเภอเมืองปาน เป็นอีกหนึ่งแห่งที่ปรากฏการนำลายไล่หุ้มมาใช้ประดับโกงคิ้วปีกนก แต่ลักษณะงานออกแบบลายไล่หุ้มของวัดสบลือค่อนข้างจะเป็นลักษณะงานพื้นบ้าน โดยลักษณะลายจะไม่เป็นระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน มีการใส่อารมณ์ช่างร่วมไว้ด้วย ทั้งการเติมหัวพญานาคสอดแทรกกับลายไล่หุ้ม การแกะสลักรูปราหูอมจันทร์และอมพระอาทิตย์ในสองฟากฝั่งของโกงคิ้วปีกนก รวมถึงเทคนิคที่นอกจากจะเป็นการแกะสลักไม้เขาร่องตรงกลางเพื่อประดับกระจกเงินแล้ว ยังมีการปั้นปูนเดินเส้นขอบอีกครั้งเพื่อการเก็บงาน แต่ถือเป็นตัวอย่างอาคารวิหารล้านนาอีกหนึ่งหลังที่ยังคงประดับโกงคิ้วลายไล่หุ้มที่มีราหูอมจันทร์อมพระอาทิตย์ร่วมด้วยและยังคงสง่างามในการทำหน้าที่บนหน้าบันวิหาร

◆ ภาพที่ 30-31 วิหารและโก่งคั่วลายไฉ้หมูวัดสบลี อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง

โก่งคิ้วกลุ่มที่ 2 เป็นลักษณะโก่งคิ้วที่เป็นเส้นขดม้วนไปมาในเส้นเดียว โดยไม่ขาดออกจากกัน จัดวางภายในกรอบลายในรูปร่างของโก่งคิ้ว ซึ่งปรากฏทั้งเทคนิคการแกะสลักลาย เช่นโก่งคิ้ววัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง เทคนิคการแกะเซาะร่องเพื่อประดับกระจกจีนบนเส้นลาย ดังปรากฏที่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง เป็นโก่งคิ้วโบราณที่จัดแสดงบริเวณศาลาบาตรหน้าวิหาร และเทคนิคการแกะสลักโดยให้พื้นหลังเรียบเพื่อประดับกระจกจีน ดังปรากฏที่วิหารวัดม้าเหนือ อำเภอเกาะคา โก่งคิ้วหน้าวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน และโก่งคิ้วโบราณประดับหอระฆัง (ย้ายมาติดตั้งใหม่) วัดปงสนุกเหนือ เป็นต้น

◆ ภาพที่ 32 โก่งคิ้วลายไส้หมูวัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 33 โก่งคิ้วลายไส้หมูวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 34 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 35 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดม้าเหนือ อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 36 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดเหล่าหลวง อำเภอดิน จังหวัดลำปาง

นอกจากนี้ยังปรากฏโกงคิ้วที่เคยใช้ในการประดับหน้าวิหารหลังเก่า แต่ด้วยกาลเวลาทำให้วิหารทรุดโทรมและต้องรื้อทิ้ง โกงคิ้วลายไส้หมูจึงถูก ถอดลงมาและจัดแสดงภายในวัด เพื่อยังคงหลักฐานและเก็บรักษาไว้เป็น มรดกทางวัฒนธรรมที่ในอดีตชุมชนนั้นเคยมีวิหารที่ประดับโกงคิ้วลายไส้หมู เช่นที่วัดนางเหลียว อำเภอเกาะคา วัดทุ่งล้าน อำเภอเมืองปาน เป็นต้น

◆ ภาพที่ 37 โกงคิ้วลายไส้หมู ประดับวิหารหลังเดิมวัดนางเหลียว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 38 โกงคิ้วลายไฉ่หมู่ ประดับวิหารหลังเดิมวัดทุ่งสำน อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง

อุโบสถก็เป็นอีกหนึ่งอาคารที่ปรากฏการนำลายไฉ่หมู่มาใช้ประดับเป็น โกงคิ้ว แต่ขนาดโกงคิ้วอุโบสถจะมีขนาดเล็กกว่าโกงคิ้ววิหารเกือบเท่าตัว เนื่องจากขนาดและสัดส่วนของอุโบสถที่เล็กกว่าวิหาร ทำให้ขนาดโกงคิ้ว ประดับอุโบสถเล็กตามไปด้วย ดังตัวอย่างที่อุโบสถวัดม่านกระติง อำเภอมือง และอุโบสถกลางน้ำ วัดน้ำใจ อำเภอแม่ทะ เป็นต้น

◆ ภาพที่ 39 โกงคิ้วลายไฉ่หมู่ ประดับอุโบสถวัดม่านกระติง อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 40-41 ภาพถ่ายอุโบสถกลางน้ำหลังเดิมและโก่งคิ้วลายไส้หมูวัดน้ำใจ อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง

โก่งคิ้วที่มีขนาดเล็กที่สุด คือโก่งคิ้วประดับเหนือประตูทางเข้าวิหาร (ด้านข้าง) โก่งคิ้วเหนือประตูกุฏิ (โองหลวง) ซึ่งจะมีขนาดเท่ากับบานประตูทางเข้าออก ซึ่งถ้าเป็นเรือนพักอาศัยก็จะจัดเป็นหมวดของห้ายนต์ทันที แต่ด้วยลักษณะของรูปทรงที่โค้ง หยักแบบโก่งคิ้วประดับอาคารศาสนสถาน จึงขออนุมัติจัดเป็นโก่งคิ้วเพราะพบประดับที่วัด เช่นวัดเหล่าหลวง อำเภอกาญจนบุรี ซึ่งจะมีขนาดเล็ก ลวดลายรายละเอียดน้อยลง แต่ยังคงหารขดหยักไปมาตามแม่ลายไส้หมูได้อย่างลงตัว

◆ ภาพที่ 42-43 โก่งคิ้วเหนือประตูกุฏิ (โองหลวง) วัดนาคคหลวง อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง

แผงแล เป็นชื่อระหว่างแปรับกลอนหลังคา กับคอสองรับปีกนกด้านข้าง ส่วนใหญ่ทำเป็นแผ่นไม้ฉลุลายเพื่อรับแสงและเพื่อความสวยงาม แผงแลเป็นองค์ประกอบที่ไม่พบในวิหารของภาคอื่น ซึ่งอาจจะด้วยความเฉพาะของวิหารล้านนา การทำแผงแลนั้นเพื่อปิดช่องว่างระหว่างฝืนหลังคาที่ซ้อนชั้นกัน หากว่ามีการเหลื่อมซ้อนชั้นกันมาก แผงแลจะมีขนาดกว้าง หากการเหลื่อมซ้อนชั้นหลังคาน้อย แผงแลจะมีขนาดเล็ก ทั้งนี้มักปรากฏลวดลายแกะสลักและฉลุลายเป็นลายไฉ้หนู เช่นที่วิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอสว่างแดนดิน และฉลุเป็นลายไฉ้หนู เช่นที่วิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอสว่างแดนดิน และฉลุเป็นลายไฉ้หนู เช่นที่วิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอสว่างแดนดิน

❖ ภาพที่ 44 แผงแลประดับวิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดลำปาง

❖ ภาพที่ 45-46 แผงแลประดับวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 47-49 แผงแลประดับอุโบสถวัดม่อนกระติง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 50-51 แผงแลประดับวิหารวัดศรีล้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

นาคทนต์ หรือนาคะตัน หรือคันทวย เป็นตัวไม้สำหรับค้ำยันรองรับ ปลายเต้าเพื่อกันปลายไม้เครื่องบนมิให้ทรุดตก รวมถึงการทำหน้าที่รับ น้ำหนักโครงสร้างส่วนชายคาลงมาที่เสาด้านข้างของวิหาร ดังนั้นนาคทนต์ จึงเป็นทั้งโครงสร้างรับน้ำหนักและองค์ประกอบเพื่อการประดับตกแต่ง

นาคทนต์เป็นงานไม้แกะสลักที่พบสุกเล่นทางศิลปกรรมหลากหลาย มาก ซึ่งวิหารหนึ่งหลังอาจจะพบลวดลายที่เหมือนกันเป็นคู่ๆ ซ้ายขวาของ วิหาร หรือบางครั้งอาจจะมียูปร่างที่ไม่เหมือนกันเลย ซึ่งการนำลายไม้หุ มาออกแบบเป็นนาคทนต์นั้น พบว่ามีความหลากหลายมาก และปรากฏ ในหลายพื้นที่ โดยสามารถพบใน 3 แบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 นาคทนต์ลายไม้หุ ที่มีลักษณะของเส้นที่ขดไปมาภายใน กรอบสามเหลี่ยม ซึ่งรูปแบบนี้ตัวเส้นมักจะถูกจัดวางจากบนลงล่าง โดย จุดสิ้นสุดทั้งสองด้านมักจะจบลงด้วยปลายแหลมสะบัด ดังตัวอย่าง นาคทนต์วัดเหล่าหลวง นาคทนต์วัดบ้านฝาง เป็นต้น

❖ ภาพที่ 52-54 นาคทนต์วัดบ้านฝาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 55-56 นาคตันต์วัดเหล่าหลวง อำเภอเนิน จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 57 นาคตันต์วัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รูปแบบที่ 2 มีลักษณะของเส้นที่ขีดไปมาภายในกรอบสามเหลี่ยมเช่นกัน แต่ส่วนหัวจะเป็นพญานาคและหางเป็นลายกนก ซึ่งรูปแบบหัวนาคจะจัดวางไว้ข้างล่าง โดยนาคตันต์รูปแบบที่สองนี้ในส่วนของหัวพญานาคมักจะมีลูกเล่น ทั้งการออกแบบที่เป็นรูปพญานาค การออกแบบเส้นที่ลดรูปตัดทอนเหลือแต่เส้นไฉนหมูที่จัดวางเป็นรูปร่างพญานาค เช่นนาคตันต์วัดปางแสนทอง นาคตันต์วัดทุ่งใจ นาคตันต์วัดทุ่งม่านเหนือ เป็นต้น

◆ ภาพที่ 58 นาคตันต์วัดปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 59 นาคตันต์วัดเหล่าหลวง อำเภอดง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 60-62 นาคทนต์ค์วัดทุ่งไร่ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 63 (ซ้าย) นาคทนต์ค์วัดป่าตันกุ่มเมือง อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 64-65 (กลาง, ขวา) นาคทนต์ค์วัดทุ่งโป่ง อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง

- ◆ ภาพที่ 66 (ซ้าย) นาคทนต์วัดปรางคก อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง
- ◆ ภาพที่ 67 (กลาง) นาคทนต์วัดห้างฉัตร อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง
- ◆ ภาพที่ 68 (ขวา) นาคทนต์วัดคำหลวง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

- ◆ ภาพที่ 69 (ซ้าย) นาคทนต์วัดบ้านเหล่า อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง
- ◆ ภาพที่ 70 (กลาง) นาคทนต์วัดบ้านผึ้ง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ◆ ภาพที่ 71 (ขวา) นาคทนต์วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 72 ค้ำยันวัดห้วยคต อำเภอห้วยคต จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 73 ค้ำยันวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รูปแบบที่ 3 เป็นในลักษณะค้ำยัน เป็นลักษณะของไม้ท่อนตรง แกะสลัก ลวดลายไฉ่หมูที่ขดหยักภายในกรอบ สี่เหลี่ยม ดังปรากฏให้เห็นคือค้ำยัน วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง และค้ำยันที่แกะสลักเป็นรูปอื่นโดยมีลาย ไฉ่หมูเข้าไปผสม เช่นลายหนุมานโดยมี ส่วนฐานแกะสลักเป็นลายไฉ่หมูรองรับ ดังปรากฏที่อุโบสถวัดห้วยคต อำเภอ ห้วยคต เป็นต้น

ลายไฉ่หมู่ในงานพุทธศิลป์

การใช้ลายไฉ่หมู่ มาใช้ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ล้านนานั้น ปรากฏในเครื่องใช้ในพิธีกรรมหลายส่วน เช่น ธรรมาสน์ ค้างธรรม อาสนะสงฆ์ สัตตภัณฑ์ ชั้นดอก กลองปฐจา เป็นต้น ซึ่งจะอธิบายและนำเสนอดังนี้

ธรรมาสน์

งานพุทธศิลป์ที่ถูกสร้างขึ้นสำหรับรองรับองค์พระสงฆ์ สามเณร ในการเทศนาแสดงพระธรรม โดยธรรมาสน์ถือเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในวัด ซึ่งจัดสร้างขึ้นในลักษณะที่มีที่วางคัมภีร์ใบลาน ซึ่งธรรมาสน์จะต้องมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ที่แสดงให้เห็นปรากฏชัดเจนว่าเป็นที่ประทับอยู่ของพระธัมมค้ำสอนของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับแท่นแก้ว พระประธาน ที่ไม่ถือเป็นเพียงแค่องค์ประกอบตกแต่งภายในเท่านั้น หากยังถือเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ผสมกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อม และโครงสร้างส่วนอื่นๆ ภายในวัดด้วย โดยลักษณะของธรรมาสน์เทศน์ในล้านนานั้นจะปรากฏรูปแบบอยู่ 3 กลุ่ม คือ 1) ธรรมาสน์ยอดปราสาท 2) ธรรมาสน์ปากกะบาล 3) ธรรมาสน์ฝาผาย

การนำลายไฉ่หมู่มาประดับนั้น จะปรากฏตั้งแต่ซุ้มบันแถลงหรือซุ้มป่องปิวในแต่ละด้าน แต่ละชั้นของยอดปราสาท แกะสลักลายไฉ่หมู่ตามรูปทรงของกรอบซุ้มที่ได้กำหนดไว้ ก่อนจะประดับด้วยการทารัก ทาชาด ประดับกระจกจีน และปิดทองเป็นลำดับขั้นตอนของการตกแต่ง ดังปรากฏให้เห็นที่ซุ้มธรรมาสน์ยอดปราสาทวัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ วัดต้นตอง อำเภอเมือง เป็นต้น

◆ ภาพที่ 74 ซุ้มธรรมาสน์วัดบ้านหลุก
อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 75 ชุ่มธรรมาสถ์วัดคันตอง อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

ในส่วนที่สอง การนำลายไม้มาประดับจะเป็นลักษณะของธรรมาสถ์ทรงปากกะบาล ซึ่งลักษณะธรรมาสถ์ทรงนี้จะพบมากที่สุดในเขตอำเภอแม่ทะ อำเภอเกาะคา โดยลักษณะธรรมาสถ์จะไม่มียอด แต่จะเป็นลักษณะกระเบปากผายออก มีขอบลายหยักขมวดตลอดทั้งส่วนปลาย ซึ่งลายไม้จะถูกนำมาออกแบบลายกระจายในพื้นที่ของปากกะบาลนี้ ดังปรากฏให้เห็นในกลุ่มธรรมาสถ์วัดบ้านฝางนาเกลือ วัดบ้านสาต เป็นต้น

◆ ภาพที่ 76-77 ปากบานธรรมาสถ์วัดบ้านสาต อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 78 ธรรมาสถูปานบ้านผึ่งนาเกลือ อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 79-80 รายละเอียดการประดับลายไฉ้หมุธรรมาสน์วัดบ้านผึ่งนาเกลือ อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง

ส่วนสุดท้ายที่ปรากฏบนธรรมมาสน์ จะเป็นส่วนฐาน ทั้งในส่วนของ บัวคว่ำบัวหงาย และบริเวณท้องไม้ โดยการใช้ลายไส้หมูมาออกลาย โดยอาจจะแบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ เพื่อให้ง่ายต่อการผูกลาย ดังตัวอย่างที่ฐานธรรมมาสน์ วัดวังพร้าว อำเภอเกาะคา เป็นต้น

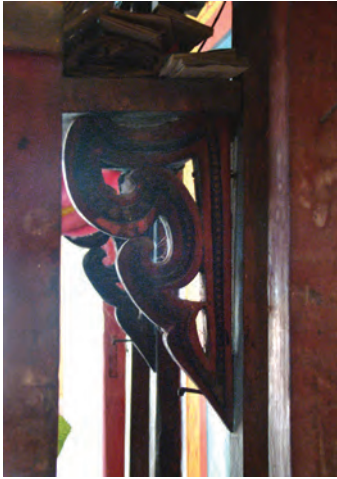
◆ ภาพที่ 81 ธรรมมาสน์วัดวังพร้าว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

นอกจากตัวธรรมาสน์แล้ว ส่วนประกอบอื่นของตัวธรรมาสน์ก็มักจะปรากฏลวดลายไส้หนูในการนำมาประดับด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะค้ำธรรม ทั้งในส่วนที่ยื่นออกมาจากตัวธรรมาสน์เพื่อรองรับพระธรรมและค้ำธรรม ที่สร้างขึ้นแบบตั้งวางโดยเฉพาะ

ในส่วนของค้ำธรรมดังที่กล่าวมา ถ้าเป็นส่วนที่ยื่นออกมาจากตัวธรรมาสน์ มักจะเป็นลักษณะของไม้ค้ำยัน ที่แกะสลักลาย ฉลุลายไส้หนูภายในกรอบสามเหลี่ยม เช่นที่ปรากฏบนธรรมาสน์วัดประตูป่อง ค้ำธรรมวัดทุ่งกล้วย ค้ำธรรมวัดน้ำโห่ง ค้ำธรรมวัดแม่เฟือง เป็นต้น แต่ถ้าเป็นในลักษณะ ค้ำธรรมที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะ โดยแยกส่วนกับธรรมาสน์ จะใช้ลายไส้หนู มาประดับตั้งแต่ลายแกะสลักประดับส่วนฐาน ดังตัวอย่างที่ค้ำธรรม วัดศาลาหลวง อำเภอเกาะคา เป็นต้น และอีกพื้นที่หนึ่งที่ปรากฏลายไส้หนู บนค้ำธรรมคือแท่นวางพระธรรม ก็มักจะประดับด้วยลายดังกล่าว ภาพใน กรอบรูปทรงที่กำหนด ตัวอย่างเช่นค้ำธรรมวัดตุนใต้ อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา ที่ออกแบบลายไส้หนูเป็นตัวพญานาค หักขดภายในกรอบสามเหลี่ยม ประดับแท่นวางพระธรรมได้อย่างสวยงามลงตัว

◆ ภาพที่ 82 ค้ำธรรมาสน์วัดแม่เฟือง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

- ◆ ภาพที่ 83-85 (ซ้าย) ค้างธรรมาสน์วัดทุ่งกล้วย อำเภอเมือง (กลาง) ค้างธรรมาสน์วัดนาแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (ขวา) ค้างธรรมาสน์วัดประตูป่อง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

- ◆ ภาพที่ 86 ค้างธรรมาสน์วัดขุนไค้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

◆ ภาพที่ 87 ค้างธรรมาสน์วัดน้ำโห่ง
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 88 ฐานค้างธรรมาสน์วัดศาลาล่วง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
ที่มา : อวิชัย ทำทอง

บันไดธรรมาสน์เป็นส่วนประกอบสุดท้ายของตัวธรรมาสน์ที่จะได้นำเสนอ ซึ่งการนำลายไม้มาประดับบันไดธรรมาสน์นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ขอบบันไดด้านข้าง โดยอาศัยรูปทรงของบันไดที่เป็นเส้นแนวยาวในการวางลายไม้ จนเต็มพื้นที่ แต่ก็ปรากฏตัวอย่างน้อยมาก ซึ่งหลงเหลือให้เห็นที่วัดปรางค์ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดลำปาง และวัดหลวงราชสุวรรณ จังหวัดพะเยา เป็นต้น

◆ ภาพที่ 89 บันไดธรรมาสน์วัดหลวงราชสุวรรณ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดพะเยา

อาสนะสงฆ์

อาสนะสงฆ์หรือในล้านนาเรียกว่า “จองสังฆ์” หรือ “แท่นสังฆ์” คือที่นั่งของพระสงฆ์ในวิหาร เพื่อประกอบพิธีทางพุทธศาสนา ยกระดับไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก โดยอยู่ด้านขวามือของพระประธาน หรือด้านซ้ายมือเมื่อเราหันหน้าเข้าสู่ตัววิหาร

อาสนะสงฆ์หรือแท่นสังฆ์นี้ไม่นิยมให้ชาวบ้านขึ้นไปนั่ง ถือว่าขาดความเคารพและเป็นบาป บางครั้งชาวบ้านมักจะกราบไหว้บนแท่นสังฆ์เพื่อเป็นการเคารพแก่ครูบาอาจารย์อันเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนสงฆ์ ถือเป็นอปายนกรรมที่ได้บุญกุศลเหมือนกัน

◆ ภาพที่ 90 อาสนะสงฆ์ วัดศรีหมวกเกล้า อำเภอน้ำหนาว จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 91-92 อาสนะสงฆ์ วัดป่าจำ อำเภอมะเข จังหวัดลำปาง

อาสนะพระสงฆ์แบบโบราณของจังหวัดลำปาง จะเป็นลักษณะงานเครื่องไม้คล้ายกับเก้าอี้ยาว สร้างโดยใช้แผ่นไม้กระดานแผ่นใหญ่ ยาวตลอดทั้งหลัง มีพนักพิงเป็นแนวยาวตลอดแผ่นไม้รองพื้นนั่ง ซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่อื่น เราสามารถพบการใช้ลายไม้หุ้มนำมาประดับอาสนะสงฆ์ในส่วนของพนักพิง โดยจะเป็นเทคนิคงานไม้แกะสลักในรูปแบบค้ำยันเล็กๆตามชั้น ข้อ หรือซี่ของพนักพิง ดังปรากฏให้เห็นเช่น อาสนะสงฆ์วัดพระธาตุลำปางหลวง อาสนะสงฆ์วัดพระธาตุเสด็จ เป็นงานที่เจ้าหลวงวรญาณรังสีถวายทานไว้กับวัดทั้งสองแห่งในช่วงปี พ.ศ. 2398-2400 พร้อมกับงานพุทธศิลป์อีกหลายชิ้น เช่น จอเบิก ค้างสีสาย เป็นต้น จนส่งอิทธิพลรูปแบบให้กับวัดหลายแห่งในพื้นที่ เช่น ศรีหมวดเกล้า วัดศาลาหลวง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการแกะสลักลายไม้หุ้ประดับในส่วนฐานของอาสนะสงฆ์ ตัวอย่างเช่นที่วัดป่าจำ อำเภอมะเข จังหวัดลำปาง เป็นต้น

- ◆ ภาพที่ 93 (ซ้าย) ลายไม้หมู่ประดับผนังพืงอาสนะสงฆ์ วัดพระธาตุเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ◆ ภาพที่ 94 (กลาง) ลายไม้หมู่ประดับผนังพืงอาสนะสงฆ์ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
- ◆ ภาพที่ 95 (ขวา) ลายไม้หมู่ประดับผนังพืงอาสนะสงฆ์ วัดศรีหมวกเกล้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

- ◆ ภาพที่ 96 ลายไม้หมู่ประดับผนังพืงอาสนะสงฆ์ วัดพระธาตุเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สัตตภัณฑ์

เชิงเทียนล้านนาที่ใช้ในการบูชาพระประธาน ในวิหาร พระธาตุเจดีย์ คำว่า “สัตตภัณฑ์” มาจากคำว่า เขาสัตตบริภัณฑ์ ซึ่งเป็นแนวภูเขาที่ล้อมรอบ เขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนกลางจักรวาล และแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ที่เปรียบพระพุทธเจ้าคือศูนย์กลางจักรวาล อันมีสัญลักษณ์แทนเป็นพระธาตุเจดีย์ พระพุทธรูปในวิหาร โดยมีสัตตภัณฑ์เป็นสัญลักษณ์แทนยอดเขา สัตตบริภัณฑ์ทั้งเจ็ดยอด สัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างจักรวาลกับโลก โดยจำลองสัณฐานของจักรวาลในแนวตั้ง ซึ่งมีระเบียบเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมเขาพระสุเมรุ ซึ่งทางล้านนาเรียกว่า เขาลิเนรุที่ล้อมรอบด้วยเขাবริวารทั้ง 7 เป็นวงกลมลดหลั่นกันลงมา ประกอบด้วย ยุคันธร อิลินธร กรวิก สุทสนะ เนมินธร วินันตกะ และ อัสดกัณณ์ ดังนั้นรูปแบบสัตตภัณฑ์จึงมียอดสำหรับจุดเทียน 7 ยอด

ในพื้นที่จังหวัดลำปาง ปรากฏสัตตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ ทั้งเป็นลายพรรณพฤษภา ลายหม้อดอก ลายนาคเกี่ยว และลายไฉ่หม้ออันเป็นเอกลักษณ์อย่างมากในพื้นที่ ซึ่งสัตตภัณฑ์ลายไฉ่หม้อที่ปรากฏนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 รูปแบบ คือ

1. การออกแบบลายไฉ่หม้อในรูปทรงสามเหลี่ยม ขดหยักไปมาจนเต็มพื้นที่ โดยตรงกลางของตัวสัตตภัณฑ์นั้นนิยมแกะสลักเป็นราหูกำลังคาบจันทร์

◆ ภาพที่ 97 สัตตภัณฑ์วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง

คาบพระอาทิตย์ ซึ่งลายไฉ่หม้อจะทำหน้าที่เป็นกรอบลายไปในตัว รวมถึงบางครั้งการยื่นของลายดอกไฉ่ ในระยะที่มีความสูงต่ำลดหลั่นกัน ก็เป็นลักษณะของการทำเขาสัตตบริภัณฑ์ ดังตัวอย่างสัตตภัณฑ์วัดปงสนุกเหนือ วัดต้นธงชัย วัดปากกล้วยใต้ วัดศรีอ้วน วัดบ้านสัก เป็นต้น นอกจากนี้ตรงกลางอาจจะเป็นรูปเทวดาถือเครื่องดอกล้านนารายล้อมด้วยกรอบลายไฉ่หม้อ ดังปรากฏให้เห็นในสัตตภัณฑ์ของไร่แม่ฟ้าหลวง ซึ่งรูปแบบของการตกแต่งนั้นมักจะเจาะช่องลายไฉ่หม้อ ลงรักปิดทองประดับด้วยกระจกเงิน

◆ ภาพที่ 98 สัตถภัณฑ์วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 99 สัตถภัณฑ์วัดศรีอ้วน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 100 สัตถภัณฑ์วัดป่ากล้วยใต้ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 101 สัตถภัณฑ์วัดคันธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 102 สัตถภัณฑ์วัดบ้านสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 103 สัตถภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

2. สัตตภัณฑ์ที่เป็นลักษณะของลายไฉ่หมุ่พันธุ์หลัก เกี่ยวพันสอดคล้องกับ
แกนไม้ที่เป็นสัญลักษณ์แทนเขาสัตตบริภัณฑ์ โดยวางลายไฉ่หมุ่ในลักษณะของ
ลายเมฆไพลพันธุ์หลักทั้งเจ็ด ซึ่งสัตตภัณฑ์ในกลุ่มนี้มีความโดดเด่นในลักษณะ
ของการผูกลายอย่างมาก เพราะมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้
อย่างน่าสนใจ ผ่านเทคนิคงานไม้แกะสลักประดับกระจกเงินเคลือบสีต่างๆ
ยิ่งทำให้สัตตภัณฑ์กลุ่มลายไฉ่หมุ่พันธุ์หลักมีความสวยงามอย่างมาก
ดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นที่วัดปงสนุกใต้ วัดศรีบุญโยง วัดป่าต้นกุ่มเมือง
วัดศรีหมวดเกล้า เป็นต้น

◆ ภาพที่ 104 สัตตภัณฑ์วัดศรีหมวดเกล้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 105 สัตถภัณฑ์วัดหนองร่อง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 106 สัตถภัณฑ์วัดคันด้อง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 107 สัตถภัณฑ์วัดปงสนุกใต้ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 108 สัตถภัณฑ์วัดป่าคันกุ่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 109 สัตถภัณฑ์วัดศรีบุญโยง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 110 สัตถภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

◆ ภาพที่ 111 สัตถภัณฑ์วัดน้ำล้อม อำเภองาว จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 112 สัตถภัณฑ์วัดพระร่วง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

3. สัตตภัณฑ์ที่ใช้ลายไฉ้หมูเป็นขอบลาย ทำหน้าที่เป็นกรอบในการกำหนดขอบเขตของรูปทรง โดยปรากฏเฉพาะเส้นขอบนอกของสัตตภัณฑ์ขดหยักไปมาเป็นเส้นลาย ภายในยังคงเป็นรูปเทวดาพนมมือถือช่อดอกพราณพฤกษาลักการบูชา เช่น สัตตภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง สัตตภัณฑ์วัดนาเวียง สัตตภัณฑ์วัดสบลี เป็นต้น

◆ ภาพที่ 113 สัตตภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 114 สัตตภัณฑ์วัดนาเวียง
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 115 สัตถภัณฑ์วัดสบลี
อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 116 สัตถภัณฑ์วัดบอมหลวง
อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 117 สัตถภัณฑ์วัดนาควาง
อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 118 สัตถภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง
จังหวัดเชียงราย

4. สัตตภัณฑ์ที่ออกแบบเป็นตัวพญานาค รองรับเขาทั้ง 7 โดยใช้ลักษณะของพญานาคในแนวราบเป็นส่วนฐานแอ่นโค้งรับในลักษณะของท้องสะเปา (เรือลำเภา) อันเป็นพาหนะเพื่อที่จะช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นวิญญูสงสารให้ถึงนิพพานตามความเชื่อของชาวล้านนา ซึ่งในตัวพญานาคนั้นจะแกะสลักเป็นลายไล่หนู เช่น สัตตภัณฑ์วัดนาก่วมใต้ เป็นต้น

◆ ภาพที่ 119 สัตตภัณฑ์สัตตภัณฑ์วัดนาก่วมใต้ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

5. รูปแบบสุดท้าย คือ สัตตภัณฑ์ที่เกิดจากการนำชิ้นส่วนไม้แกะสลักลายไล่หนูของส่วนประกอบอื่น เช่น ห้ายนต์ ชุ่มบันแถลง เป็นต้น นำมาประกอบร่างใหม่โดยการเสริมส่วนฐาน และหลักไม้ทั้งเจ็ด ก่อนนำชิ้นส่วนลายไล่หนูมาปะติด เป็นสัตตภัณฑ์หลังใหม่ ดังที่ปรากฏให้เห็นคือ สัตตภัณฑ์วัดน้ำใจ สัตตภัณฑ์วัดปงหอศาล เป็นต้น

◆ ภาพที่ 120 สัตตภัณฑ์วัดน้ำใจ อำเภอมู่ทะ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 121 สัตตภัณฑ์วัดปงหอศาล อำเภอมู่ทะ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 122 วิหารน้อยวัดบ้านไร่ศิลาทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

วิหารน้อย

วิหารน้อย คือวิหารจำลองสร้างด้วยไม้ หลังคามักเป็นไม้ไผ่สานทาร์กหรือทาทาด ลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมคล้ายคลึงกับวิหารขนาดใหญ่ที่มีการก่อสร้างจริง โดยมีการเก็บรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ เช่น แฉกแล ปากแล คันทวย ช่อฟ้า บานลม ฯลฯ ด้วยความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของการสร้างวิหารน้อยว่าเปรียบเสมือนการสร้างวิหารหลวงจริง หากแต่วิหารน้อยเป็นการสร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปที่ทำถวายไว้ อาจกล่าวได้ว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวิหารน้อยนั้นอาจจะผิดสัดส่วนไปบ้าง แต่ก็มีคุณสมบัติจริงตามองค์ประกอบต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้

◆ ภาพที่ 123-124 วิหารน้อยวัดทุ่งไ้ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

ในส่วนขององค์ประกอบในวิหารน้อยที่พบว่ามีการใช้ลายไส้หมูมาประดับนั้น จะปรากฏตั้งแต่ลวดลายแกะสลักหน้าบัน โถงคิ้ว นาคทนต์ค้ำยัน ซึ่งปรากฏในตำแหน่งเฉกเช่นเดียวกันกับวิหารจริง เช่นวิหารน้อยวัดบ้านไร่ คีลาทอง วิหารน้อยวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วิหารน้อยวัดป่าต้นกุ่มเมือง และวิหารน้อยวัดทุ่งไ้ที่ระบุนีสร้างใน พ.ศ. 2419¹ เป็นต้น

◆ ภาพที่ 125 วิหารน้อยวัดบ้านไร่ คีลาทอง

◆ ภาพที่ 126 วิหารน้อยวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 127 วิหารน้อยวัดคันค้อง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 128 มณฑปปราสาทวัดน้ำโจ้ว
อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

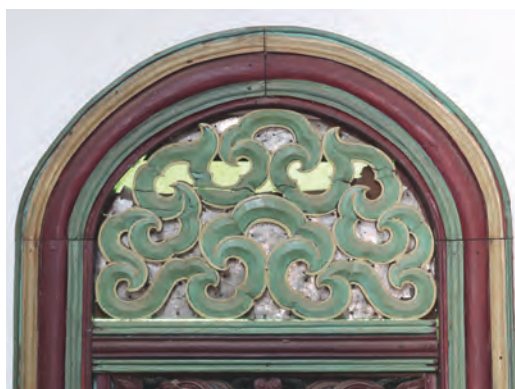
มณฑปปราสาท

มณฑปที่มีหลังคาทรงปราสาทซ้อนกันหลายชั้น ส่วนใหญ่จะเป็นมณฑปจตุรมุข ภายในมีพื้นที่ว่างสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป และพระบรมสารีริกธาตุ รองรับด้วยฐานปัทม์ ยกสูงขึ้นมาจากพื้น โดยทั่วไปจะตั้งอยู่บนแท่นแก้วภายในวิหารเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปองค์สำคัญ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้สักการะ นิยมสร้างด้วยไม้ประกอบชิ้นส่วนต่างๆ ให้เข้ากันด้วยลิ้มและเดือย ตามปกติพระพุทธรูปที่สำคัญจะมีมณฑปปราสาทสองหลัง เพื่อใช้ในการประดิษฐานอย่างถาวร และเพื่อใช้ในพิธีสงฆ์ในเทศกาลประจำปี หรือโอกาสสำคัญทางพุทธศาสนา

มณฑปปราสาทวัดน้ำโจ้ว นับเป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่มีลักษณะพิเศษที่มีการนำลายไม้หุ้มเทคนิคลายคำเข้ามาประดับตกแต่ง อันเกิดจากการสร้างสรรค์ของสล่าล้านนา แสดงออกถึงความสามารถในเชิงช่าง เนื่องจากการทำลายไม้หุ้มในเทคนิคลายคำนั้นค่อนข้างยากเรื่องการทำแม่พิมพ์สะท้อนให้เห็นถึงแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาของผู้สร้างได้เป็นอย่างดี

ซุ้มประตู

งานศิลปกรรมรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏว่าเป็นส่วนประกอบในการประดับช่องซุ้มประตูโองหลวง (กุฏิ) มักจะเป็นซุ้มไม้แกะสลักประดับเหนือบานประตูภายในกรอบซุ้มเป็นลายไม้หุขดหยักไปมาภายในกรอบตามขนาดสัดส่วนความกว้างยาวของบานประตู ซึ่งในอดีตมักจะประดับเหนือกรอบประตูทางเข้าห้องภายในกุฏิ โดยเฉพาะที่เรียกว่าโองหลวงของครูบาสังฆะรูปสำคัญ ปรากฏให้เห็นอยู่ 2 แห่ง คือซุ้มประตูวัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ ซึ่งปัจจุบันได้รื้อถอนไปแล้วและได้นำซุ้มไม้แกะสลักมาประกอบรูปขึ้นใหม่เป็นลวดตักรัณฑ์ถวายวัดน้ำใจ แห่งที่ 2 คือซุ้มโค้งเหนือบานประตูโองหลวง วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน เป็นต้น

◆ ภาพที่ 129-130 ซุ้มโค้งเหนือบานประตูโองหลวง
วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

♦ ภาพที่ 131 ชันแก้วห้าโกฐาก วัดเวียง
อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ชันดอก

ชันดอกเป็นตัวอย่างงานพุทธศิลป์ที่พบน้อยมาก ที่มีการใช้ลายไส้หมูมาประดับ เนื่องด้วยลักษณะพื้นของรูปทรงที่ไม่เหมาะสำหรับการนำลายไส้หมูมาใช้ประดับ และจำกัดด้วยเทคนิคและความหนาบางของวัสดุ จึงพบลายไส้หมูในงานพุทธศิลป์กลุ่มชันดอกน้อยมาก แต่ก็ยังพอมีให้เห็น เช่น ชันแก้ว 5 โกฐาก พานใส่ข้าวตอกดอกไม้ ตัวชันทำด้วยไม้มีลักษณะเป็นกระบะสี่เหลี่ยมหรือห้าเหลี่ยมและมีขนาดใหญ่พอสมควร ชันชนิดนี้ชาวบ้านอาจเรียกอีกอย่างง่าย ๆ ว่าชัน 5 เพราะจะจัดวางดอกไม้รูปเทียนเป็น 5 โกฐาก ด้วยลักษณะของรูปทรงที่มีขนาดใหญ่กว่าชันดอก

ปรกติ สามารถใช้ไม้ที่มีความหนาเพื่อให้เกิดสัดส่วนที่พอดี เทคนิคงานไม้แกะสลักด้วยลายไส้หมูจึงสามารถสร้างสรรค์เป็นชันแก้วห้าโกฐากได้ ดังปรากฏให้เห็นที่วัดเวียง อำเภอเถิน

กลองปฐา

กลองปฐา กลองที่ใช้ในพิธีกรรมภายในวัด โดยเฉพาะตีในคืนวันโกน 7 ค่ำ 14 ค่ำ เพื่อเป็นสัญญาณบ่งบอกให้สังฆคดียุติพิธี เปรต สัมภเวสี ตลอดจนทั้งมนุษย์ทั้งหลายได้รับรู้ว่าวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันพระ จะมีการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับ รวมไปถึงการตีส่งสัญญาณเวลาพระเทศนาเสร็จในแต่ละกัณฑ์อีกด้วย การตกแต่งกลองปฐาจะมีความสวยงามและพิเศษกว่ากลองโดยทั่วไป มีการใส่ลวดลายต่างๆ ลงไปในตัวกลองและค้ำกลอง เช่น ลายกลีบบัว ลายเมฆ เพื่อความสวยงามและลดความแข็งกระด้างของงานศิลป์ ซึ่งในส่วนของการใช้ไส้หมูนั้นปรากฏให้เห็นถึงการนำมาใช้ในส่วนของค้ำยัน เพื่อให้ค้ำกลองมีความมั่นคงแข็งแรง สามารถรับกับน้ำหนักของกลองปฐาได้ ดังตัวอย่างที่พบในวัดปงสนุกใต้ ทำตัวค้ำยันลักษณะลายไส้หมูคล้ายลายเมฆ ยึดความแข็งแรงระหว่างขากลองและแผ่นอนทรา (ส่วนฐาน)

◆ ภาพที่ 132-133 กลองปฐาและค้ำกลอง วัดปงสนุกใต้
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ลายไส้หมูกับวิถีชีวิตคนเมือง

ห้ายนต์

เป็นชื่อของแผ่นไม้แกะสลักลวดลายต่างๆ ใช้สำหรับติดตั้งเหนือประตูห้องนอนของเรือนล้านนา มีรูปแบบเป็นแผ่นไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีส่วนประกอบ 3 ส่วนคือ 1. ไม้แกะสลักตัวผู้ จะเป็นไม้แกะสลักชุดที่อยู่ด้านบนสุด มีขนาดเล็กกว่าส่วนล่าง และลวดลายที่แกะสลักมักจะเป็นลายหน้ากระดานเสมอกันหมด 2. ออกหรือเอ็น ส่วนที่เชื่อมต่อระหว่างส่วนบนที่เป็นตัวผู้ และส่วนล่างที่เป็นตัวเมีย มักแกะสลักเป็นลายเส้นลวด กลีบเลี้ยง หรือบางครั้งอาจจะเป็นอกเหลี่ยมทอดยาวไปตลอด และ 3. ส่วนที่อยู่ล่างสุด ในส่วนนี้เรียกว่าตัวเมีย มีพื้นที่มากที่สุดและมักจะถูกสร้างสรรค์ด้วยลวดลายต่างๆ ตามกรอบรูปร่างที่ออกแบบไว้

ห้ายนต์มักเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องป้องกันผีและสิ่งชั่วร้ายที่จะเข้ามาทำร้ายคนในครอบครัวเจ้าของเรือน เจ้าของห้อง รวมถึงทำหน้าที่การกันเขตพื้นที่ความเป็นส่วนตัว จะไม่อนุญาตให้คนต่างผีหรือแขกผู้มาเยือนล่วงล้ำเข้าไปในเขตของตน ห้ายนต์จึงเป็นกำหนดจัดแบ่งพื้นที่เฉพาะ ดังนั้นเมื่อเราขึ้นไปเยี่ยมบ้านเพื่อนบ้าน ถ้าเห็นห้ายนต์ติดไว้เหนือประตู แสดงว่าพื้นที่นั้นห้ามมิให้คนภายนอกล่วงล้ำเข้าไป ถ้าเข้าไปก็จะเป็นการผิดผีจะต้องทำพิธีขอสุมาลาโทษ ถึงแม้เรื่องความเชื่อห้ายนต์จะลดลงไปในยุคสมัยปัจจุบัน แต่เรายังสามารถพบเห็นห้ายนต์ตามบ้านเรือนล้านนาโบราณที่ยังคงองค์ประกอบนี้อยู่และสืบทอดไว้ในปัจจุบัน

◆ ภาพที่ 134-135 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนหนึ่งของอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

การประดับห้ายนต์ดังกล่าวจะต้องมีขั้นตอนและพิธีกรรมตามความเชื่อ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเรือนและผู้อยู่อาศัย ซึ่งเมื่อไหร่ที่มีการเปลี่ยนเจ้าของคนใหม่ (เจ้าเรือน/เจ้าของห้อง) เช่น กรณีพ่อตาเสีย ลูกเขยได้เป็นเจ้าของเรือนแทน ก็จะต้องทุบทำลายหรือเอาผิดบากล้าง เพื่อสลายยันต์ชะตาที่สะกดไว้ของเจ้าเรือนเดิมออกก่อน แล้วจึงค่อยนำเอาห้ายนต์ของเจ้าของคนใหม่ติดตั้งแทน

ลายไฉ้หมู ถือเป็นกลุ่มลายหนึ่งที่ช่างได้นำมาสร้างสรรค์ประดับห้ายนต์ ซึ่งเมื่อเห็นห้ายนต์ลายไฉ้หมูที่ไหน ให้สันนิษฐานได้เลยว่าห้ายนต์ชิ้นนั้นมาจากเรือนเก่าในลำปาง หรือตัวบุคคลเจ้าของเรือนมีความเกี่ยวข้องกับเมืองลำปาง ซึ่งถือเป็นลายเอกลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุด โดยปัจจุบันสามารถพบเห็นห้ายนต์ไฉ้หมูในพิพิธภัณฑ์วัดต่างๆ ในเมืองลำปางหลายแห่ง เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง เป็นต้น ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนมือผู้ถือครองเรือน การรื้อเรือนโบราณทิ้ง เมื่อการทำหน้าที่กั้นเขตเรือนจบลง คนในเรือนจึงได้นำห้ายนต์มาถวายไว้กับวัด ทำให้เราได้เห็นตัวอย่างห้ายนต์ลายไฉ้หมูอยู่เป็นจำนวนมาก

◆ ภาพที่ 136-141
ห้ายนต์ลายไฉ้หมู
รูปแบบต่างๆ
ในพื้นที่
จังหวัดลำปาง

ห้ายนต์หอหลวง เจ้าหลวงลำปาง เป็นหนึ่งตัวอย่างที่สำคัญของความเชื่อดังกล่าวว่ายึดถือสืบทอดกันมาในทุกระดับชั้น ซึ่งตัวอย่างห้ายนต์เจ้าหลวงลำปาง ปรากฏให้เห็นที่วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่เกิดจากการรื้อคุ่มหลวง หอคำ แล้วนำไม้แกะสลักมาถวายเป็นวัดเชียงราย ครั้นเมื่อพระเทพวิสุทธิโสภณ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดลำปาง และเป็นผู้เก็บสะสมงานศิลปกรรมลำปางไว้เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมลำปางในยุคแรกๆ โดยห้ายนต์ชุดดังกล่าว ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเป็นห้ายนต์ที่ออกมาจากคุ่มหลวงหลังเดิมของเจ้าหลวงวรญาณรังสี (พ.ศ. 2399-2414) (มีลักษณะเป็นเรือนแฝดขนาดใหญ่ที่เหมาะสมกับรูปแบบการประดับห้ายนต์ ซึ่งต่างจากหอหลวงเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต ที่เป็นเรือนตึกไม้แบบโคโลเนียลสไตล์ ที่เน้นงานฉลุลายประดับช่องลม) ก่อนจะถูกรื้อทิ้งพร้อมกับหอหลวงเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต เพื่อคืนพื้นที่ให้ส่วนงานราชการในเวลาต่อมา

◆ ภาพที่ 142 ห้ายนต์ลายไส้หนู คุ่มหลวงหลังเดิมของเจ้าหลวงวรญาณรังสี ปัจจุบันเก็บรักษาที่วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 143 คุ่มหลวงหลังเดิมของเจ้าหลวงวรญาณรังสี ถ่ายเมื่อปี ค.ศ. 1935 (พ.ศ. 2477-2478) ที่มา : Arnold Heim

เสลี่ยง แหียงข้าง

เสลี่ยงและแหียงข้างลายไฉ่หมู พาหนะสำหรับเจ้านายในการเสด็จไปตามที่ต่างๆ อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมของกลุ่มเจ้านายลำปางในการนำลายไฉ่หมูมาสร้างอัตลักษณ์ตน คาดว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25

♦ ภาพที่ 144-145 เสลี่ยงลายไฉ่หมู
วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

เสลี่ยง เป็นลักษณะแท่นบัลลังก์ฐานปัทม์ แกะสลักลายแบบรัตนโกสินทร์โดยรอบฐาน ส่วนพนักพิงและเท้าแขนแกะฉลุลายเป็นลายไฉ่หมู เชาะร่องประดับกระจกจีนและปิดทอง เป็นการออกแบบจัดวางลวดลายได้ลงตัว ดูโปร่งสบายแต่สง่างาม ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นของเจ้านายลำปางที่พอยกเลิกใช้งานแล้วได้นำมาถวายไว้กับวัดพระธาตุลำปางหลวง หรือไม่ก็เจ้านายลำปางสร้างถวายไว้กับวัดพระธาตุลำปางหลวง เพื่อเป็นพาหนะของพระเถระ

ชั้นผู้ใหญ่เวลาเดินทางไปกิจนิมนต์ หรือไม่เช่นนั้นก็สร้างถวายไว้กับพระแก้วมรกตตอนเข้า ในการอัญเชิญแห่ในงานพิธีกรรมสำคัญของชุมชน ซึ่งปัจจุบันจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑวัดพระธาตุลำปางหลวง

แห่ช้าง หนึ่งในเครื่องใช้เทียมช้างเวลาเดินทางในระยะไกล เจ้านายลำปางได้สร้างเป็นรูปแบบลายไฉ่หมู่ได้อย่างลงตัว โดดเด่นน่าสนใจ ประดับตกแต่งด้วยการติดกระจกเงินเป็นพื้น ทารักและปิดทองทั้งหลัง ซึ่งแห่ช้างดังกล่าวในอดีตเคยเป็นของเจ้านายลำปาง แต่ปัจจุบันปรากฏว่าแห่ช้างหลังนี้ได้ถูกเปลี่ยนมือไปสู่ร้านขายของแอนทีคในกรุงเทพมหานคร ซึ่งปัจจุบันไม่สามารถติดตามได้ว่าอยู่ในการครอบครองของใคร ต่อจากหลักฐานภาพถ่ายรูปนี้ ทำให้เห็นถึงความงามและรสนิยมของเจ้าลำปาง ที่คงความอนุรักษ์นิยมผ่านการใช้ลายไฉ่หมู่ในการประดับแห่ช้างอย่างสง่างาม

◆ ภาพที่ 146 แห่ช้างไฉ่หมู่ ของสะสมเอกชน

เครื่องเงิน

แอ็บเงิน ภาชนะสำหรับใส่หมากประกอบชุดในขันหมากล้านนา (เขียนหมาก) ซึ่งแอ็บหมากขึ้นดังกล่าวมีความพิเศษตรงที่ช่างได้สลักตุ่นลายเป็นลายไล่หมูทั้งตัวและฝา มีลวดลายที่เป็นลายไล่หมู สันนิษฐานว่าเป็นงานสั่งทำโดยผู้มีฐานะหรือไม่ก็เจ้านายลำปาง ซึ่งแอ็บเงินใบดังกล่าวพบที่อำเภอเมืองลำปาง ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นเพียงหนึ่งเดียวว่าด้วยเครื่องเงินสลักตุ่นลายไล่หมูที่สวยงามและลงตัวที่สุด

◆ ภาพที่ 147 แอ็บเงินลายไล่หมู ของสะสมอาจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา

◆ ภาพที่ 148-149 แอ็บเงินลายไล่หมู ของสะสมอาจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา

แอ็บเงินลายไส้หมูอีกใบ พบที่อำเภอเมืองเถิน ลักษณะลายจะเป็น ลวดลายไส้หมูแบบกลุ่มวัดเหล้าหลวงที่ขุดขอมวัดหัวเม็ดเล็กๆ รวมถึง การเกี่ยวพันกันของเส้นที่มีขนาดหนา สอดแทรกใบพรรณพฤกษาและ สัตว์นานาชนิด เช่น มอม หงส์ เป็นต้น

ถือได้ว่าแอ็บหมากเงินทั้งสองใบนี้เป็นตัวแทนของงานสลักคุณลายลำปาง ที่เป็นหลักฐานทางมรดกทางภูมิปัญญาและยังคงความงามได้อย่างลงตัว

จากการนำเสนอลายไส้หมูที่ปรากฏในงานศิลปกรรมลำปาง ที่ปรากฏ ทั้งในส่วนของการประดับอาคารศาสนสถาน โดยเฉพาะวิหารและอุโบสถ ในส่วนประกอบของงานสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบันวิหาร โถงคิ้ว นาคทนต์ แผงแล เป็นต้น รวมไปถึงการนำไปใช้ประดับงานพุทธศิลป์ที่ใช้ในพิธีกรรม ต่างๆ ทั้งธรรมาส์ อาสนะสงฆ์ ชันดอก เป็นต้น ซึ่งตามที่ได้นำเสนอมานั้น เราสามารถเห็นความหลากหลายของลายไส้หมู ที่ช่างได้สร้างสรรค์ขึ้นมา แต่ละรูปแบบได้อย่างน่าสนใจ รวมถึงลักษณะของการประดับตกแต่ง ในการทารัก ทาชาด ปิดทองและประดับกระจกเงินร่วมด้วย ยิ่งทำให้ลวดลาย ดังกล่าวมีความงามที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์อย่างยิ่ง

ห้ายนต์ เป็นส่วนเครื่องใช้ประดับเรือนพักอาศัย โดยมีการนำลายไส้หมู มาใช้ในการผูกลายออกแบบในงานไม้แกะสลัก ทำให้เราเห็นว่าลายไส้หมูนั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะการใช้ประดับในอาคารศาสนสถานเท่านั้น แต่ยังสามารถ นำมาออกแบบใช้กับงานศิลปกรรมของคนได้ด้วย ซึ่งนอกจากห้ายนต์แล้ว ยังพบลายไส้หมูที่ใช้ประดับยานพาหนะของเจ้านายลำปางในอดีต ทั้งในส่วน ของเสลี่ยงคานหามและแห่ช้าง รวมไปถึงเครื่องเงินโบราณ ในเทคนิค งานคุณลาย เป็นต้น

จากรูปแบบที่มีความหลากหลายของลายไส้หมู และความเป็น เอกลักษณ์เฉพาะของลายเมฆไหลลำปาง ทำให้เราสามารถกล่าวได้ว่า ลายเมฆไหลในนามลายไส้หมูนั้น เป็นลายอัตลักษณ์ลำปาง ที่ปรากฏ เฉพาะถิ่น มีการออกแบบโครงสร้างลายได้อย่างน่าสนใจ ที่สามารถนำไป ปรับใช้ได้ในงานยุคปัจจุบัน

เชิงอรรถ

1 วีรศักดิ์ ของเดิม, *จารึกลำปาง* (กรุงเทพฯ : บ.ดีเซมเบอร์จำกัด, 2566), หน้า 139.

ตอนที่ 5

ลายไส้หมู
ในงานศิลปกรรมต่างถิ่น

เป็นที่รับรู้ว่าลายเมฆไหล เป็นกลุ่มลวดลายหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ออกแบบเป็นลวดลายประดับงานศิลปกรรมล้านนา ซึ่งในแต่ละพื้นที่ก็จะปรากฏลายดังกล่าวที่มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น ลายเมฆไหลเมืองเชียงใหม่ รูปแบบลายจะเป็นการออกแบบเส้นซ้อนขดหยักเรียงกันเป็นจังหวะ ลายเมฆไหลลำพูน เป็นรูปแบบก้อนหยักเลื้อยต่อกันในทำนองลายเครือพรรณพฤกษา ส่วนลายเมฆไหลลำปาง จะหยักเป็นเส้นไปมาจนนำมาสู่ชื่อเรียก “ลายไล่หนู” และ “ลายละกอนไล่หนู” ในปัจจุบัน

แน่นอนว่าความเป็นเอกลักษณ์ของลายเมฆไหลลำปาง จนนำมาสู่ชื่อที่คุ้นชินว่าลายไล่หนู จะมีเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำปาง และรวมไปถึงพื้นที่ใกล้เคียงที่เป็นวัฒนธรรมร่วม ทั้งในส่วนของอำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของเมืองลำปางในอดีต ซึ่งติดกับลำปางทางทิศตะวันออก จังหวัดพะเยา ติดกับลำปางทางทิศเหนือ และอำเภอบ้านตากที่ติดกับลำปางในทางทิศใต้

ลายไล่หนูในเมืองพะเยา

ตามรอยชาวลำปางพลัดถิ่น ที่ได้อพยพโยกย้ายถิ่นฐานร่วมถึงการร่วมกันทำนุบำรุงพระศาสนาจากเมืองละกอนมาสู่พะเยาช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา และได้ฝากความเป็นอัตลักษณ์คนละกอนผ่านลวดลายเมฆไหลไล่หนูในงานศิลปกรรมไว้กับเมืองพะเยา ให้คงประวัติศาสตร์ความเป็นตัวตนมาจนถึงทุกวันนี้

♦ ภาพที่ 150
นาคตันค์ไล่หนู
ประดับวิหาร
วัดศรีโคมคำ
อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา

จุดเริ่มต้นเกิดจากการฟื้นฟูเมืองพะเยา หลังจากเมืองพะเยาตกเป็นเมืองร้างนานถึง 56 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2330 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2386 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูเมืองพะเยาและจัดการตั้งเมืองพะเยา เมืองเชียงราย และเมืองงาว มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน โดยให้เมืองพะเยากับเมืองงาว ขึ้นกับเมืองลำปาง ส่วนเมืองเชียงรายขึ้นกับเมืองใหม่ ทรงแต่งตั้งเจ้าพุทธวงศ์น้องของพระนาคอินทร์เจ้าเมืองลำปางให้มาเป็น “พระยาประเทศอุดรทิศ”¹ เป็นเจ้าผู้ครองเมืองพะเยาองค์แรกในสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์ครั้งนั้นได้มีการอพยพคนลำปางกลุ่มใหญ่มาเมืองพะเยา ถือเป็นการย้ายถิ่นของชาวลำปางระลอกแรกในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองพะเยา โดยในช่วงแรกอาศัยอยู่ในตำบลบ้านต๋อน ก่อนที่จะขยายขยายแผ่วงบริเวณตัวเมืองพะเยา พร้อมกับการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ในตัวเมืองพะเยาในเวลาต่อมา เช่น วิหารวัดศรีโคมคำ บูรณะวัดและสร้างวิหารขึ้นใหม่ในยุคเจ้าหลวงน้อยมหายศ² ในช่วงปี พ.ศ. 2391–2398³ วิหารวัดหลวงราชสันฐาน สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2403–2413 โดยเจ้าหลวงอินท๊ะชมพู⁴ เป็นต้น ซึ่งในการย้ายถิ่นฐานของคนลำปางเข้ามาพะเยารอบแรก ได้ทำนุบำรุงพระศาสนาอย่างกว้างขวาง และได้สร้างสรรคัลลายไม้ประดับวัดต่างๆ ดังหลักฐานที่ปรากฏ เช่น โถงคิ้ว นาคพันต์ ประดับวิหารวัดต๋อนใต้ วัดหลวงราชสันฐาน วัดศรีโคมคำ เป็นต้น

◆ ภาพที่ 151-153 นาคพันต์ไม้ประดับวิหารวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

◆ ภาพที่ 154-156 นาคทนต์ไฉ้หมู ประดับวิหารวัดหลวงราชสันฐาน อำเภอมือง จังหวัดพะเยา

ชุมชนบ้านถ้ำ ในอำเภอดอกคำใต้ เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ชาวลำปางอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ตามประวัติชุมชนกล่าวถึงการเข้ามาของชาวลำปางจากบ้านนาแะ บ้านนาแสง บ้านนางเหลียว อำเภอกะเคา และได้ตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนบ้านถ้ำ ประมาณปี พ.ศ. 2400-2403 ได้สร้างวัดลุ่ม (วัดสุวรรณคูหา) วัดช้างค้ำ (ร้าง)⁵ ซึ่งปัจจุบันยังคงปรากฏหลักฐานนาคนัตลายไฉ้หมู ประดับบริเวณอุโบสถโบราณของวัดช้างค้ำ (ร้าง) ที่พระสมุห์คุณากร สติสมฺปนฺโน เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ (ร้าง) ได้นำมาจากวัดสุวรรณคูหา เพื่อการอนุรักษ์รักษาต่อมาอีกทอดหนึ่ง

◆ ภาพที่ 157-159 นาคทนต์ไฉ้หมู ประดับวิหารวัดช้างค้ำ (ร้าง) อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

◆ ภาพที่ 160 โกงคิ้วประดับวิหารวัดคุนไต้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

◆ ภาพที่ 161 โกงคิ้วประดับวิหารวัดหลวงราชฐาน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

◆ ภาพที่ 162-163
งานไม้แกะสลัก วัดคุนไค้
อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

◆ ภาพที่ 164-166 นาคพันคัประดับวิหารวัดศาลาลัย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

กลุ่มคนลำปางอพยพเข้าพะเยาระลอกที่ 2 เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2467-2469 โดยการย้ายถิ่นฐานของชาวลำปางรอบนี้ที่เกิดจากภัยแล้งในเขตอำเภอเกาะคา อำเภอเมือง รวมถึงการเดินทางค้าขายวัวต่างม้าต่าง และการเดินทางมาทำล้อเกวียน⁶ การย้ายเข้ามาในครั้งนี้พบว่าอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดพะเยา และจังหวัดเชียงราย กระจายตัวเป็นชุมชนทั้งในหลายอำเภอ เช่น ในพื้นที่บ้านจัว บ้านตาลถ้อย อำเภอแม่ใจ กับประวัติชุมชนของการย้ายคนจากบ้านไร่ช่วงเปา บ้านนาน้อย จังหวัดลำปาง⁷ เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ใหม่ในชุมชนแห่งนี้ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวปรากฏผลผลิตให้หมู่บ้านงานประดับอาคาร

ทางศาสนสถาน เป็นงานไม้แกะสลักขนาดมหึมาประดับวิหาร ที่ยังคงเป็นหลักฐานของการย้ายถิ่นชาวลำปางมาอยู่ในชุมชนนี้ ถือตัวอย่างหนึ่งที่ประวัติศาสตร์ถูกบันทึกผ่านงานศิลป์ ว่าด้วยการปรากฏลายไม้ที่ไหนจะพบคนลำปางที่นั่น คงไว้ซึ่งตัวตนคนลำปางต่างถิ่นฐานภูมิลำเนา

ลายไม้ในเมืองแพร่

แพร่ถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีอาณาเขตติดกับจังหวัดลำปางในด้านทิศตะวันออก ดังนั้นการปรากฏลวดลายไม้จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยการเดินทางของคนรวมถึงการสร้างงานศิลปกรรมต่างๆ ซึ่งในกรณีจังหวัดแพร่ที่เราสำรวจพบลายไม้ในพื้นที่เขตอำเภอเมือง กระจ่ายตัวอยู่หลายจุด ได้แก่วัดนาคุ้ม อำเภอเมือง ที่คงปรากฏขนาดมหึมาประดับวิหารหลังเดิมที่ปัจจุบันวิหารหลังดังกล่าวได้ถูกรื้อทิ้ง และได้ขนาดมหึมาประดับกุฏิแทนและศาลาบริเวณภายในวัดแทน ถือเป็นหนึ่งหลักฐานทางงานศิลปกรรมที่ยังคงรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน

◆ ภาพที่ 167 ขนาดประดับวิหารวัดนาหลวง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

วัดนาหลวง อำเภอลอง เป็นอีกหนึ่งวัดที่ยังคงปรากฏการใช้งาน นาคทนต์ลายไฉ้หมู คำยันชายคาวิหารทั้งสองด้าน ซึ่งชุดนาคทนต์ไฉ้หมูนี้มีทั้งชุดลายที่เป็นเฉพาะลายไฉ้หมู และลายไฉ้หมูหัวนาค ที่ขุดหยักไปมา ภายในกรอบรูปทรงสามเหลี่ยม ซึ่งมีความสวยงามและลงตัวอย่างมาก ถือเป็นตัวอย่างสำคัญของวิหารอีกหนึ่งหลังที่นำลายไฉ้หมูมาประดับและคงไว้ ซึ่งองค์ประกอบเดิมทั้งหมดไว้ได้อย่างน่าสนใจ

- ◆ ภาพที่ 168-169 นาคทนต์ประดับวิหารวัดนาตุ้ม อำเภอลอง จังหวัดแพร่
- ◆ ภาพที่ 170 นาคทนต์ประดับวิหารหลังเก่าวัดสะแล้ง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

วัดสะแล้ง อำเภอลอง ยังคงปรากฏนาคทนต์ลายไฉ้หมูซึ่งเป็นนาคทนต์จากวิหารหลังเดิม ก่อนถูกถอดมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ของวัด

จะสังเกตเห็นว่า แหล่งที่ปรากฏลายไฉ้หมู ตั้งแต่วัดนาตุ้ม วัดนาหลวง และวัดสะแล้ง จะเป็นชุมชนโบราณที่มีเส้นทางติดต่อเชื่อมโยงกัน ขนานไปกับแอ่งแนวเขาที่กั้นเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง กับอำเภอลอง จังหวัดแพร่ การที่ลายไฉ้หมูปรากฏในพื้นที่เมืองลองนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะในอดีตอำเภอเมืองลองขึ้นการปกครองกับนครลำปาง เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดลำปาง จนกระทั่งวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2474 ได้มีการโอนอำเภอลองเข้ามาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดแพร่^๑

ลายไส้หมูในเมืองตาก

พื้นที่จังหวัดตากจะพบลายไส้หมูในเขตอำเภอบ้านตาก ซึ่งเป็นอำเภอที่มีเขตติดต่อใกล้ชิดกับอำเภอเถินของจังหวัดลำปาง โดยลายไส้หมูในกลุ่มบ้านตากนี้มีตัวอย่างน้อยมาก อาจจะเนื่องมาจากลักษณะสังคมและวัฒนธรรมต่างไปจากคนเมือง รวมถึงเมืองตากมีความใกล้ชิดกับศูนย์กลางการปกครองอย่างสยาม ดังนั้นลวดลายที่ใช้ประดับศาสนสถานจึงมีความนิยมลายแบบศิลปะรัตนโกสินทร์ไปเสียส่วนใหญ่ แต่ก็ยังพอมียลายไส้หมูให้เห็นบางพื้นที่ เช่นปรากฏในวัดบ้านวังหม้อ วัดทุ่งยั้ง อำเภอบ้านตาก โดยลายไส้หมูดังกล่าวมีลักษณะรูปแบบที่เป็นโครงสร้างลายอย่างที่เราพบในเขตอำเภอเถิน กลุ่มวัดเหล่าหลวงเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้เชี่ยวชาญสันนิษฐานว่าเป็นช่างกลุ่มเดียวกันที่เดินทางไปสร้างงานไว้ และถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวที่ปรากฏหลักฐานของลายไส้หมูต่างแดนในทิศใต้สุดของจังหวัดลำปาง

◆ ภาพที่ 171 งานไม้แกะสลักลายไส้หมู ประดับอุโบสถวัดบ้านวังหม้อ อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

จะเห็นได้ว่าลายไฉ้หมูที่ได้นำเสนอในตอนนี้ เกิดจากการย้ายถิ่นฐานของคนล้าปางไปสู่พื้นที่อื่น เช่นในส่วนที่ปรากฏในจังหวัดพะเยา เป็นต้นลายไฉ้หมูที่ปรากฏในเมืองลอง จังหวัดแพร่ เกิดจากการเป็นส่วนหนึ่งในเขตการปกครองของจังหวัดล้าปางในอดีต ที่อำเภอเมืองลองได้แยกออกมาในภายหลัง ทำให้หลงเหลือหลักฐานลายไฉ้หมูในงานศิลปกรรมมาจนถึงทุกวันนี้ ในจังหวัดตากลายไฉ้หมูที่ปรากฏคาดว่าเกิดจากการเดินทางของช่างหรือสลา ในการเข้าพื้นที่และรับงานสร้างวัดในช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยได้นำรูปแบบ แบบแผนลายไฉ้หมูจากกลุ่มช่างเมืองเถินไปใช้ในการสร้างงานด้วย

เชิงอรรถ

- 1 เกรียงศักดิ์ ชัยตระกูล, รากเหง้าของเรา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยา (พะเยา : นครนิลสารพิมพ์, 2560), หน้า 125.
- 2 สุกิตต์ วงษ์เทศ, ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา (กรุงเทพฯ : ภูมิธรรตเฒ่า, 2554), หน้า 19.
- 3 เกรียงศักดิ์ ชัยตระกูล, รากเหง้าของเรา ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นเมืองพะเยา (พะเยา : นครนิลสารพิมพ์, 2560), หน้า 126.
- 4 วิมล ปิงเมืองเหล็ก, ประวัติวัดหลวงราชสุวรรณและตำราโหราศาสตร์ ฉบับในลานวัดหลวงราชสุวรรณ (พะเยา : สำนักพิมพ์มติชน, 2538), หน้า 189.
- 5 สัมภาษณ์, พระสมุห์คุณากร สติสมฺปนฺโน, เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ (ร้าง), วันที่ 17 มีนาคม 2567.
- 6 สัมภาษณ์, แม่ทอง วงศ์มา, ชาวบ้านบ้านตาล้อย, วันที่ 18 มีนาคม 2567.
- 7 สัมภาษณ์, พระมหาเสน่ห์ ปุณฺณสมฺปนฺโน, เจ้าอาวาสวัดตาล้อย, วันที่ 18 มีนาคม 2567.
- 8 ประกาศกระทรวงธรรมการ เรื่อง การใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 สำหรับตำบลต่างๆ ในท้องที่อำเภอลอง จังหวัดล้าปาง ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนไปขึ้นจังหวัดแพร่.

ตอนที่ 6

รูปแบบลายไส้หมู
ที่ปรากฏในงานศิลปกรรม

ในตอนนี้จะนำเสนอลวดลายเส้นที่ปรากฏในงานศิลปกรรมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบโครงสร้างของลายเส้นได้ชัดเจนขึ้น จากรูปแบบลวดลายที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนา โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำปาง และอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่ส่งต่อไปยังพื้นที่อื่นในจังหวัดใกล้เคียงตามที่ได้เสนอมาในตอนต้น

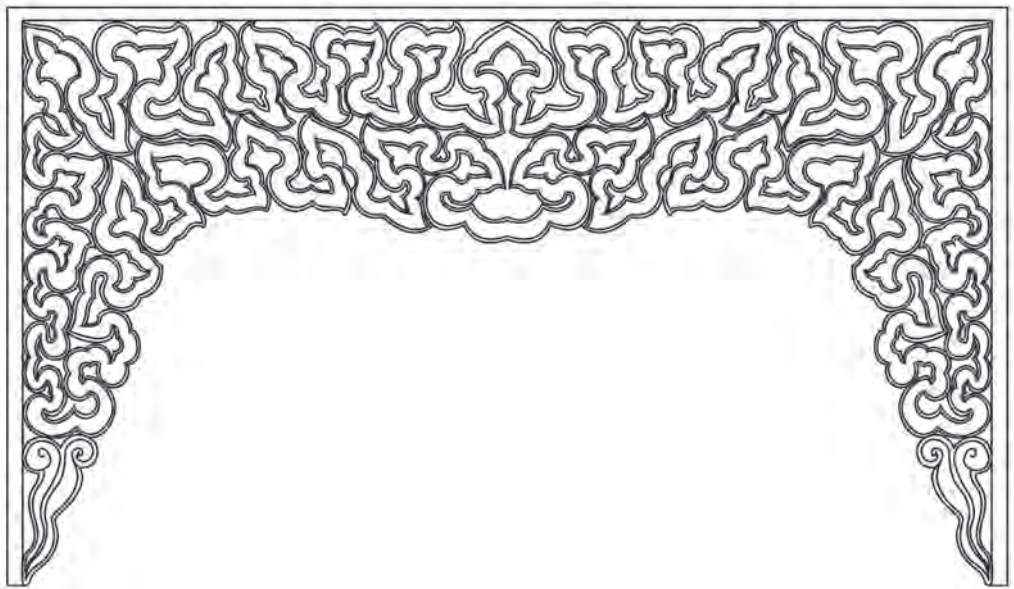
จะเห็นได้ว่าลายเส้นสามารถนำมาออกแบบผูกลายใช้ได้กับหลายส่วน ทั้งองค์ประกอบงานสถาปัตยกรรม งานพุทธศิลป์ ข้าวของเครื่องใช้ในเรือนพักอาศัย ซึ่งไม่มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัว เพียงแต่ต้องอาศัยความเข้าใจในเชิงช่างและความชำนาญในการรู้จังหวะการออกแบบลายภายในกรอบรูปร่างรูปทรงที่ได้กำหนดไว้ โดยต้องคำนึงถึงจังหวะช่องไฟและพื้นที่ว่างในการวางลายขดให้ลงตัว ซึ่งกรณีนี้ต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์ รวมถึงการเห็นตัวอย่างแบบลายที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ผูกลายขึ้นใหม่ ผู้เขียนจึงอยากนำเสนอภาพลายเส้นเพื่อความเข้าใจ และใช้เป็นแบบอย่างในการศึกษาลายเส้น

โก่งคิ้วถือเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดในการมองเห็นวิธีการผูกลายของช่างในอดีต ซึ่งหลังจากการศึกษาแล้ว ผู้เขียนสามารถจัดกลุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

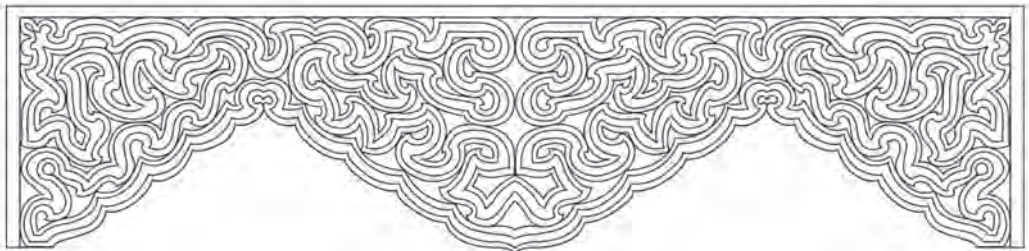
กลุ่มที่ 1 โก่งคิ้วแบบที่เป็นเส้นเดียวไม่มีรอยต่อหรือขาดออกจากกัน จุดเริ่มต้นและจุดจบของลายจะมาบรรจบกันในลักษณะของบ่วง ถูกจัดวางเรียงขดภายในกรอบรูปร่างโก่งคิ้วที่ได้กำหนดไว้ตามขนาดของความกว้างของเสาคู่หน้าภายในวิหาร ดังตัวอย่างโก่งคิ้วไม้แกะสลักโบราณวัดปางสนุกเหนือ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม โก่งคิ้วประดับวิหารหลังเดิมวัดทุ่งล้าน โก่งคิ้วประดับวิหารทุ่งม่านเหนือ เป็นต้น

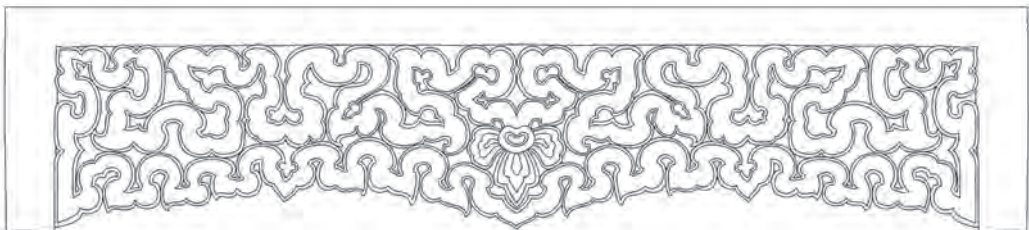
◆ ภาพลายเส้นที่ 1 โก่งคิ้วประดับวิหารหลังเดิม วัดทุ่งล้าน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

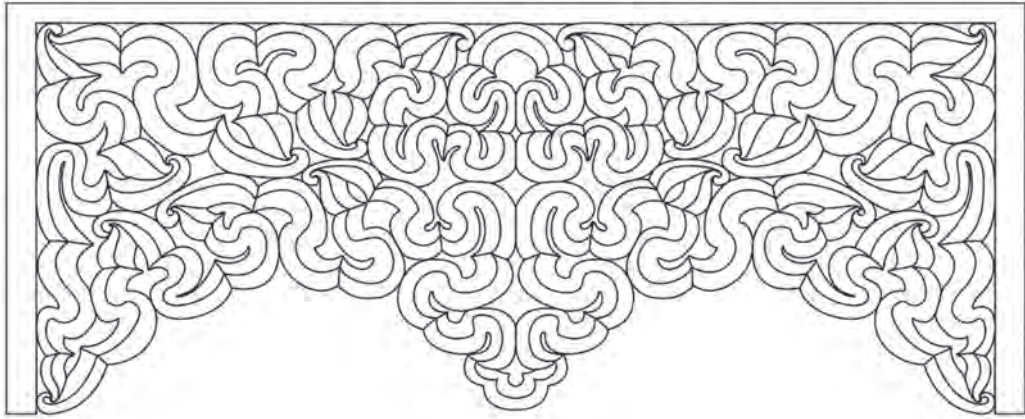
◆ ภาพลายเส้นที่ 2 โถงคิ้ววัดปรงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

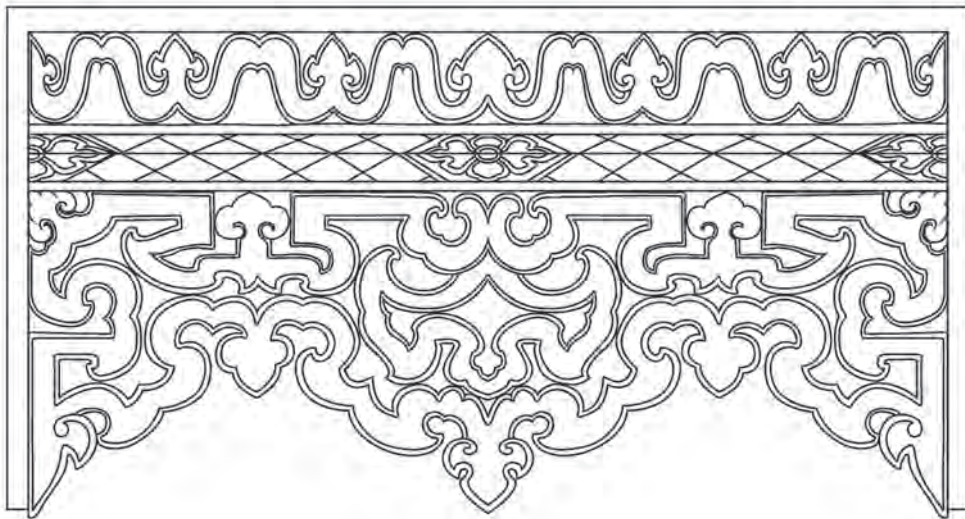
◆ ภาพลายเส้นที่ 3 โถงคิ้ววัดพระแก้วสุชาคาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 4 โถงคิ้ววิหารวัดนางเหลียว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

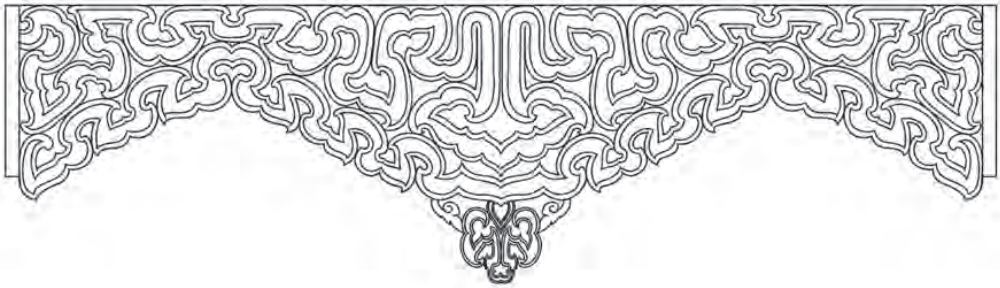

◆ ภาพลายเส้นที่ 5 โถงค้ำวิหารวัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

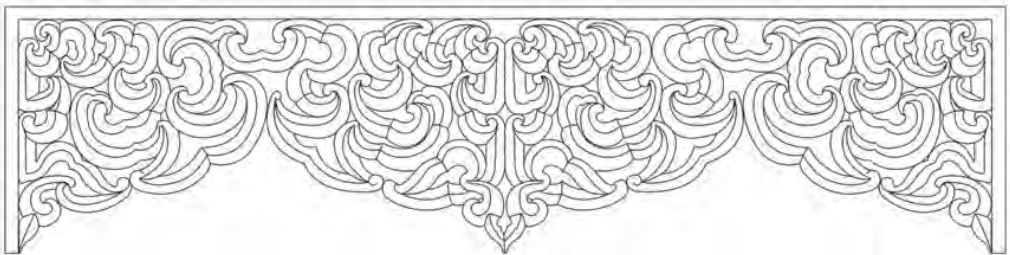

◆ ภาพลายเส้นที่ 6 โถงค้ำอุโบสถวัดม่อนกระติง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

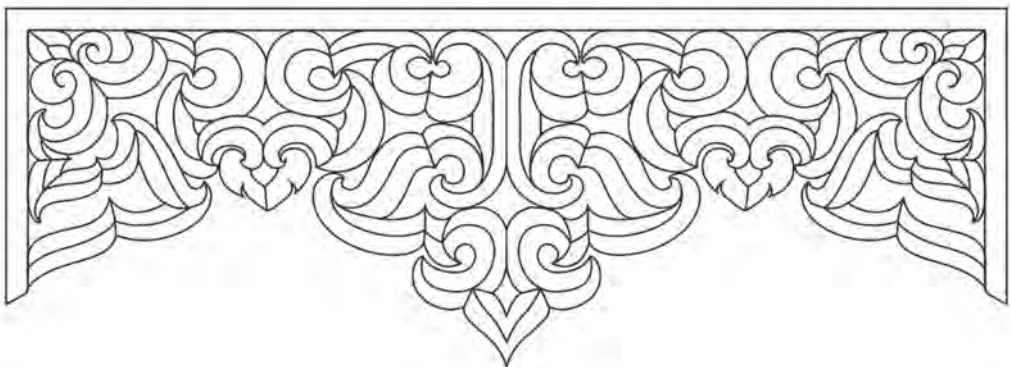
กลุ่มที่ 2 โกงคิ้วแบบที่เป็นเส้นเดี่ยว มีด้านหนึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและอีกด้านหนึ่งจุดจบของลาย ซึ่งอาจจะใช้คำว่า ออกซ้ายจบขวา โดยส่วนปลายของทั้งสองด้านอาจจะปิดปลายด้วยการบิดปลายแหลม การสลับปลาย หรือลายกนกก็ได้ ตามพื้นที่ที่เหลือและการสร้างสรรค์ของช่างให้เกิดความลงตัว ดังตัวอย่าง โกงคิ้วไม้แกะสลักโบราณ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม โกงคิ้วประดับวิหารวัดเหล่าหลวง โกงคิ้ววิหารวัดบ้านม้าเหนือ เป็นต้น

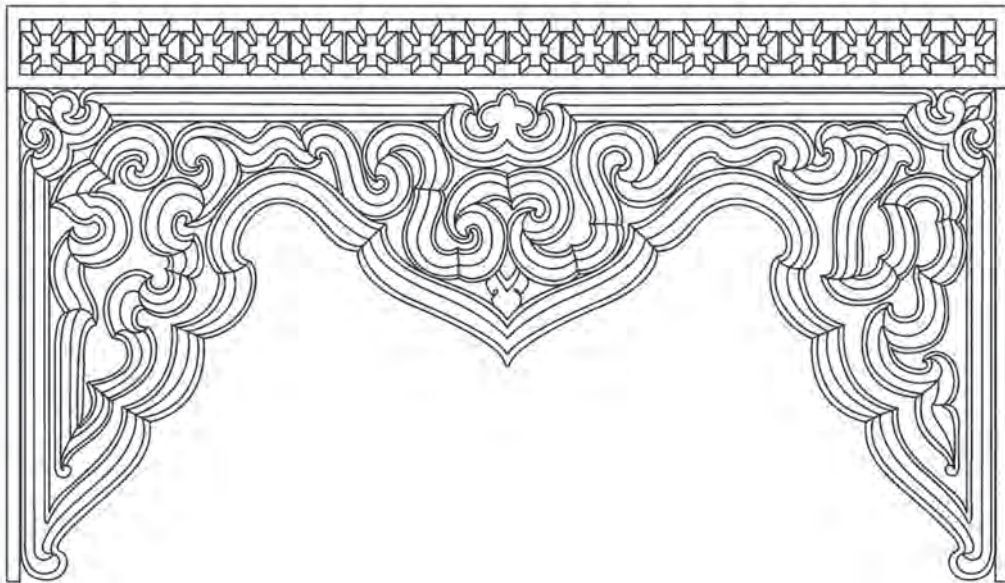
◆ ภาพลายเส้นที่ 7 โกงคิ้ววัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

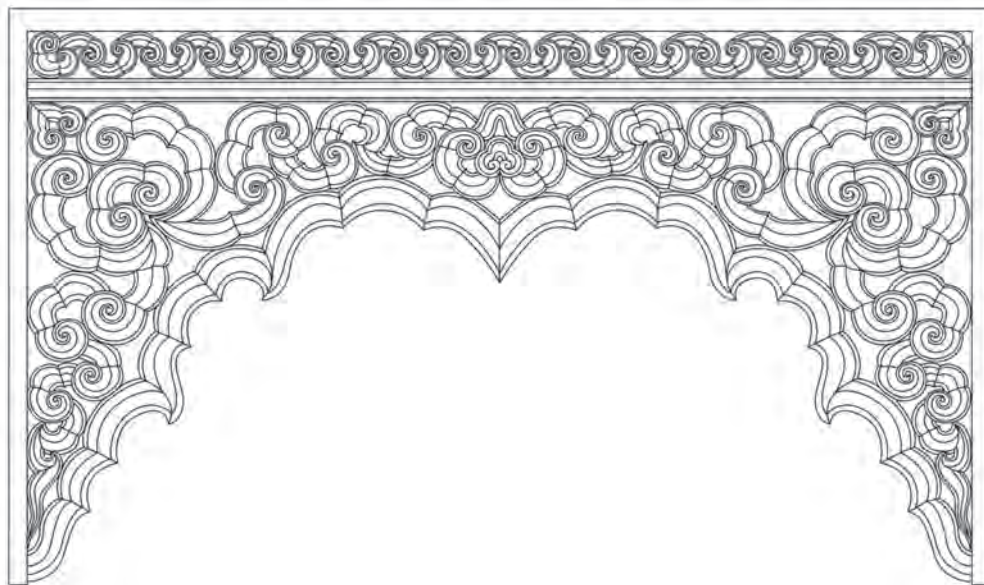
◆ ภาพลายเส้นที่ 8 โกงคิ้ววิหารวัดบ้านม้าเหนือ อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

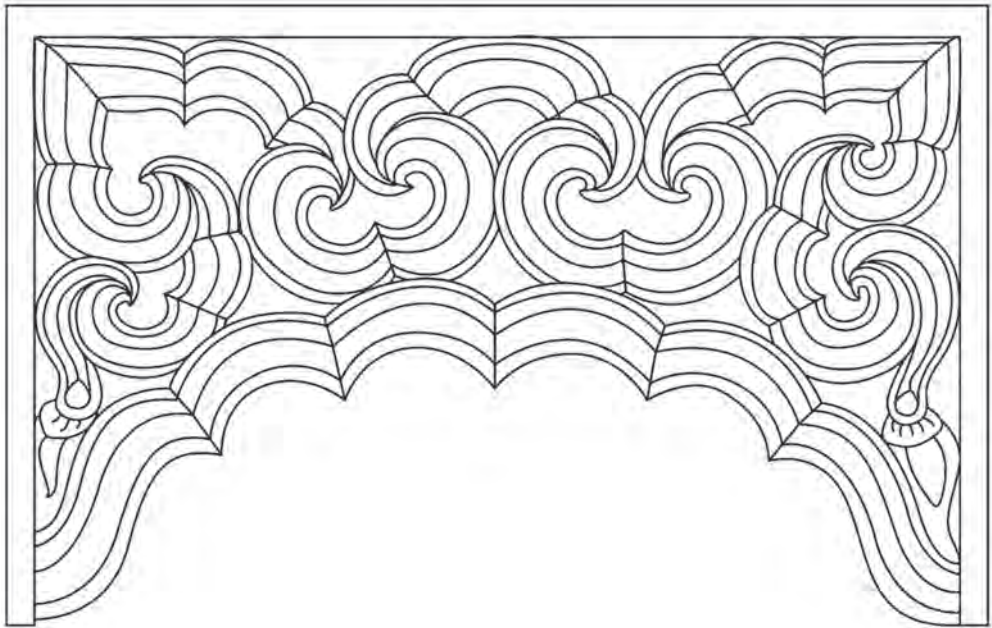
◆ ภาพลายเส้นที่ 9 ภาพฐานฐานโกงคิ้วไม้แกะสลักโบราณ วัดพระแก้วเชียงราย

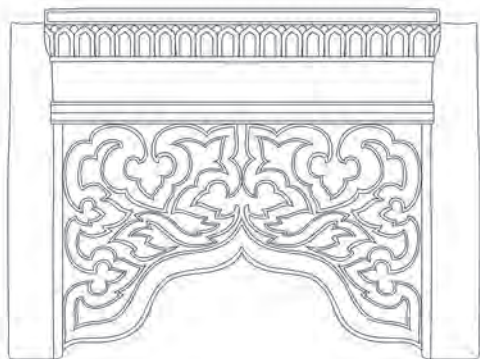
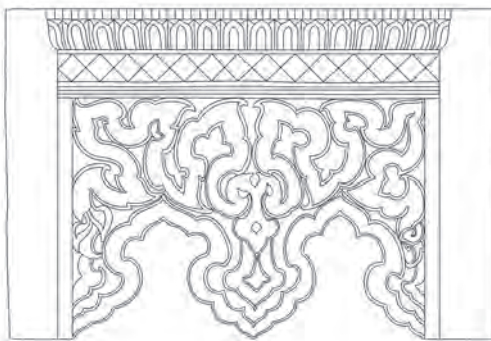
◆ ภาพลายเส้นที่ 10 ภาพฐานฐานโค้งไม้แกะสลักโบราณของวัดศรีลังกา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
ปัจจุบันจัดแสดงที่วัดพระแก้วเชียงราย

◆ ภาพลายเส้นที่ 11 โถงโค้งวิหารวัดเวียง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

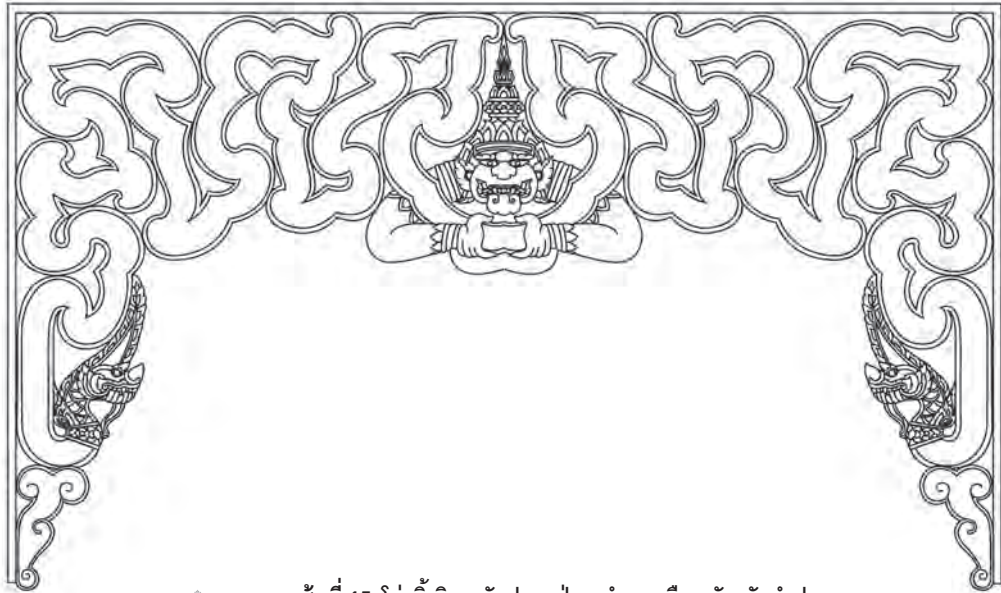

◆ ภาพลายเส้นที่ 12 โกงคิ้วประตู่ข้างวิหารวัดเวียง อำเภอเงิน จังหวัดลำปาง

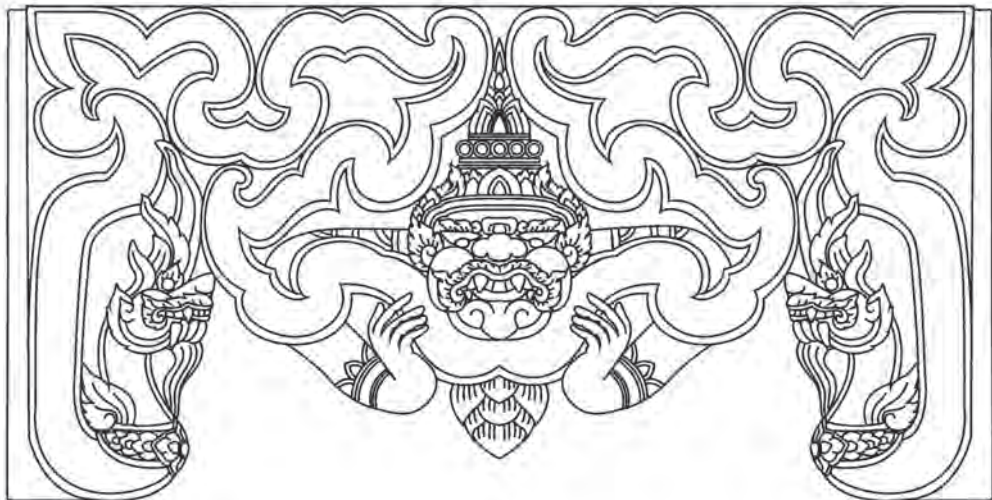

◆ ภาพลายเส้นที่ 13-14 โกงคิ้วประตู่ ประดับกุญหลังเค็ม วัดนาคคหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

กลุ่มที่ 3 โถงคิ้วแบบที่เป็นเส้นเดียว มีด้านหนึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและอีกด้านหนึ่งจุดจบของลาย ลักษณะคล้ายกับแบบที่ 2 แต่จะมีองค์ประกอบอื่นสอดแทรกและร่วมอยู่ด้วย เช่น ราหู สิงหนุมาน ลายกนก พญานาค เป็นต้น ดังตัวอย่างโถงคิ้วไม้แกะสลักโบราณวัดพระธาตุลำปางหลวง โถงคิ้วประดับวิหารวัดประตูป่อง โถงคิ้ววิหารหลังเดิมวัดตุ่นใต้ จังหวัดพะเยา เป็นต้น

◆ ภาพลายเส้นที่ 15 โถงคิ้ววิหารวัดประตูป่อง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

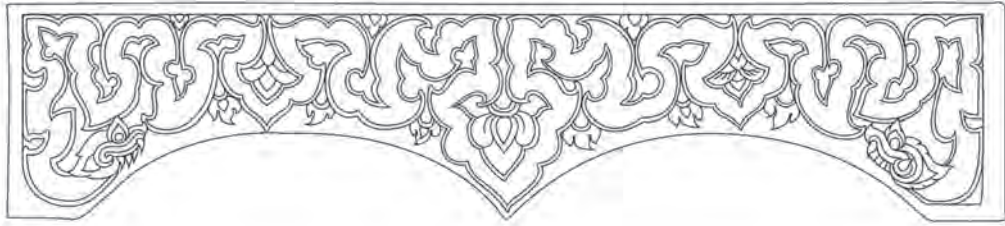
◆ ภาพลายเส้นที่ 16 โถงคิ้วไม้แกะสลักโบราณวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

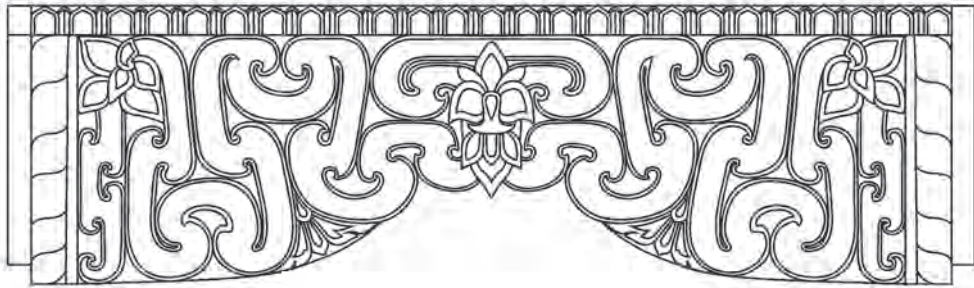
◆ ภาพลายเส้นที่ 17 โถงค้ำวิหารหลังเดิมวัดขุนไต้ จังหวัดพะเยา

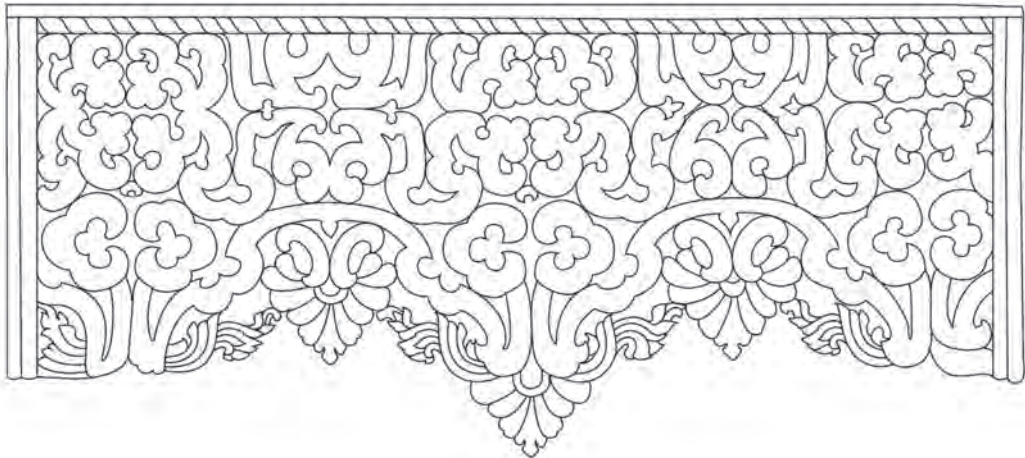
◆ ภาพลายเส้นที่ 18-19 โถงค้ำปีกนกประดับวิหารวัดสบลี อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 20 โกงคิ้วปีกนก ประดับวิหารหลังเดิม วัดทุ่งสำน อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง

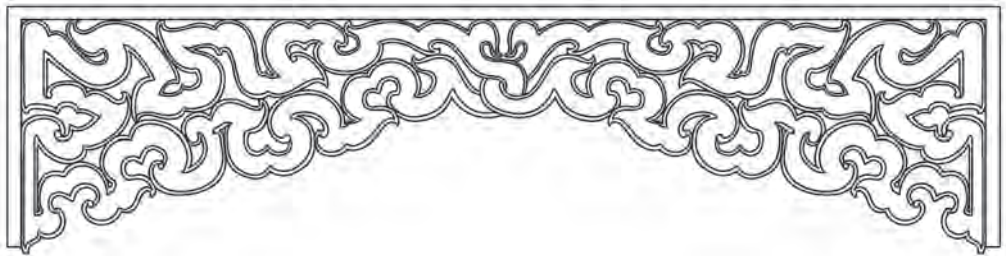

◆ ภาพลายเส้นที่ 21 โกงคิ้วประดับอุโบสถกลางน้ำ วัดน้ำใจ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

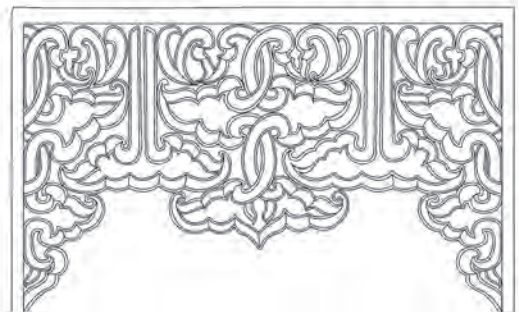
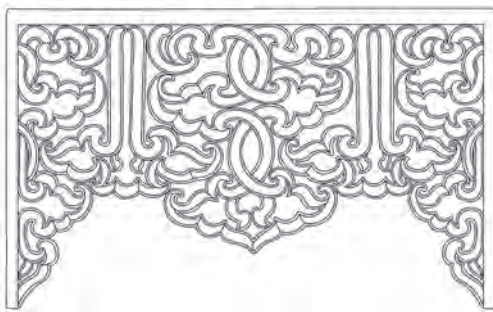

◆ ภาพลายเส้นที่ 22 โกงคิ้วประดับวิหารหลังเดิม วัดคอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

กลุ่มที่ 4 โกงคิ้วแบบที่เป็นสองเส้นมาเกี่ยวกัน หรือคนล้านนาเรียกว่า “ลายโปล” เกี่ยวคล้องกัน มีเส้นหนึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและอีกเส้นหนึ่งจุดจบของลาย ซึ่งลักษณะการผูกลายในลักษณะนี้น่าจะได้รับอิทธิพลจากลาย ถักเชือกมงคลของจีน เป็นรูปแบบหนึ่งที่ส่งอิทธิพลต่อลายในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ทั้งไทลื้อ ไทใหญ่ ไทเขิน รวมถึงไทวนในพื้นที่ภาคเหนือด้วย ถึงแม้ว่าการนำมาปรับใช้กับลายไส้หมูจะปรากฏตัวอย่างน้อย แต่ก็สามารถพบการผูกลายในลักษณะดังกล่าวได้ เช่น โกงคิ้ววิหารวัดหลวงราชสันฐาน จังหวัดพะเยา และโกงคิ้วประตูกุฏิหลังเดิม วัดปงหอศาล อำเภอแม่ทะ เป็นต้น

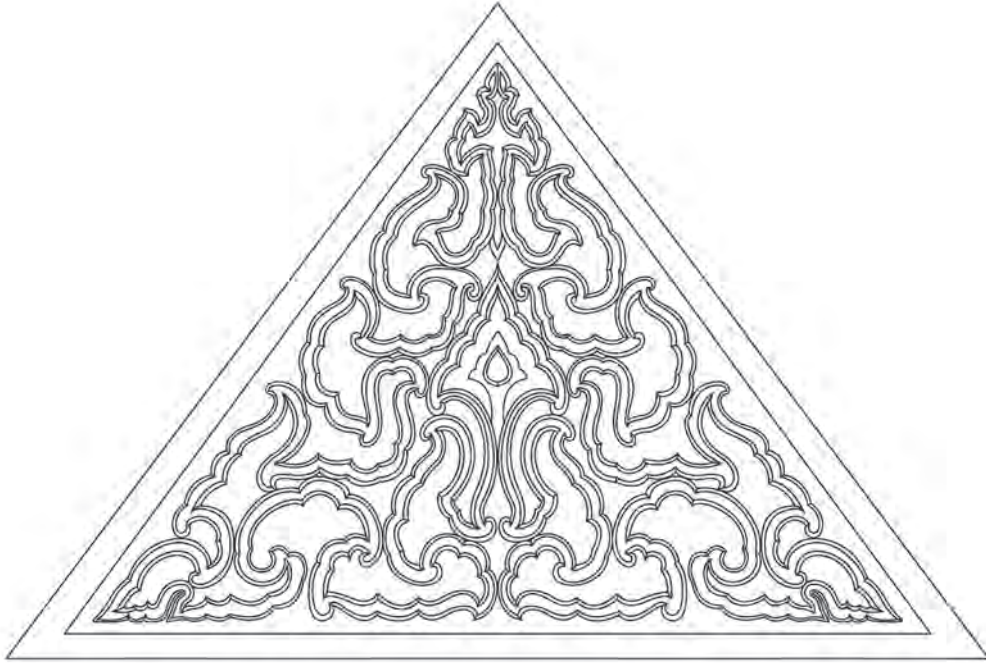

◆ ภาพลายเส้นที่ 23 โกงคิ้วปีกนกประดับวิหารวัดหลวงราชสันฐาน จังหวัดพะเยา

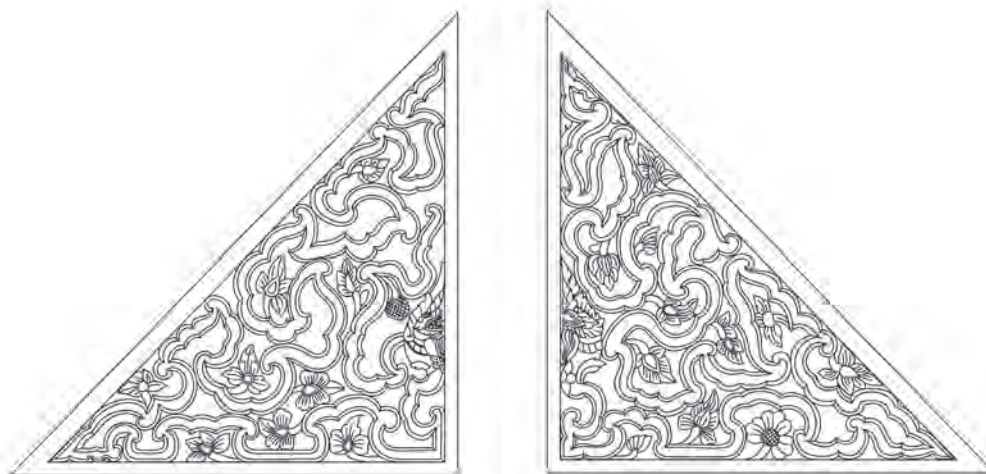

◆ ภาพลายเส้นที่ 24-25 โกงคิ้วประตูกุฏิหลังเดิม วัดปงหอศาล อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ในส่วนของหน้าบันวิหารนั้น พบที่วัดนาคบ้านไร่ อำเภอดงเจริญ จังหวัดลำปาง ที่มีการออกแบบวางลายจนเต็มพื้นที่ในกรอบสามเหลี่ยม เป็นตัวอย่างที่ดีและเห็นถึงการผสมผสานของช่างชัดเจน จึงนำเสนอเป็นภาพลายเส้น ทั้งหน้าบัน และหน้าบันปีกนก

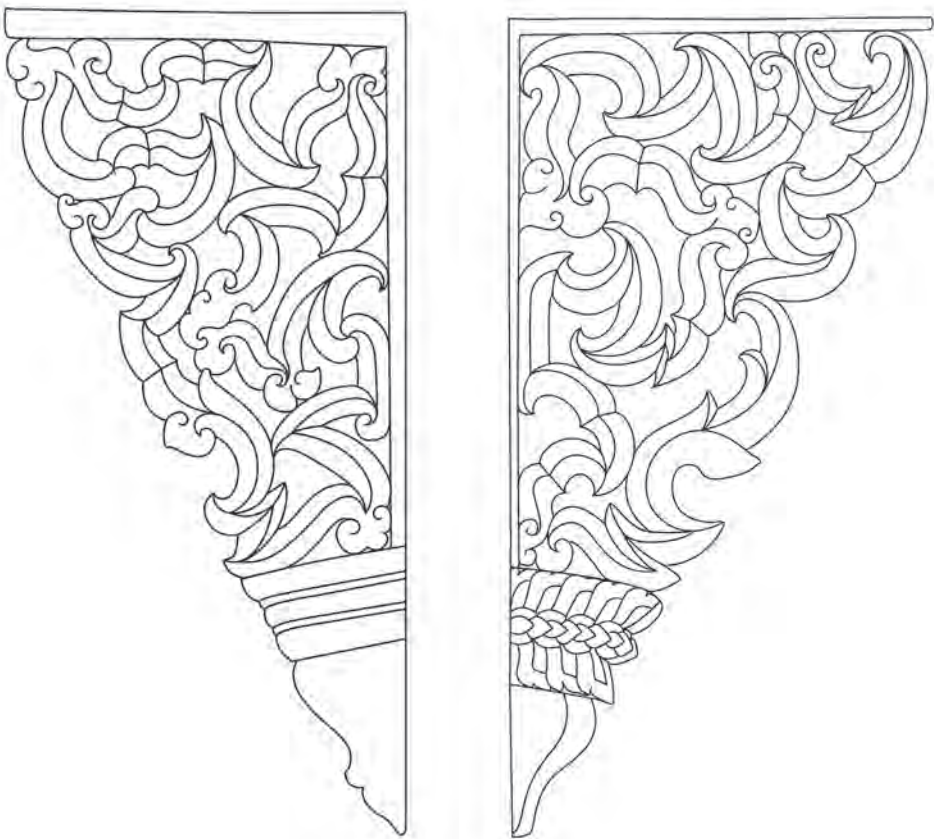
◆ ภาพลายเส้นที่ 26 ลายหน้าบัน วัดนาคบ้านไร่ อำเภอดงเจริญ จังหวัดลำปาง

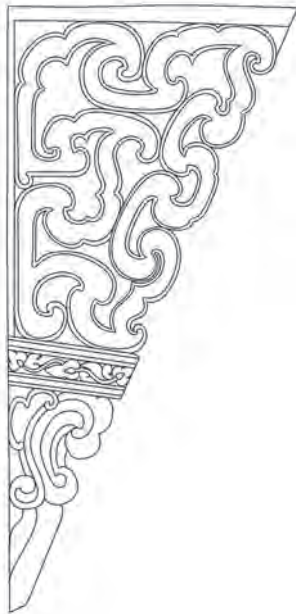
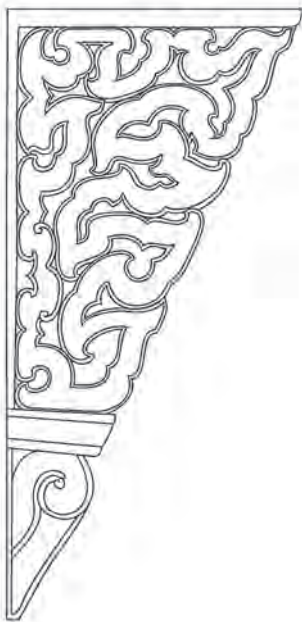
◆ ภาพลายเส้นที่ 27-28 ลายหน้าบันปีกนก วัดนาคบ้านไร่ อำเภอดงเจริญ จังหวัดลำปาง

นาคทนต์ เป็นองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่มีความนิยมนำลายไฉ่หมู มาร่วมสร้างสรรค์เป็นจำนวนมาก สามารถพบตามแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม หลายพื้นที่ เพราะการใช้งานจำนวนมาก กลุ่มตัวอย่างจึงมีมากกว่า องค์ประกอบสถาปัตยกรรมส่วนอื่น ในความหลากหลายนี้เองผู้เขียน จึงเก็บรวบรวมและคัดลอกลายเส้น เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียด โดยสามารถ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

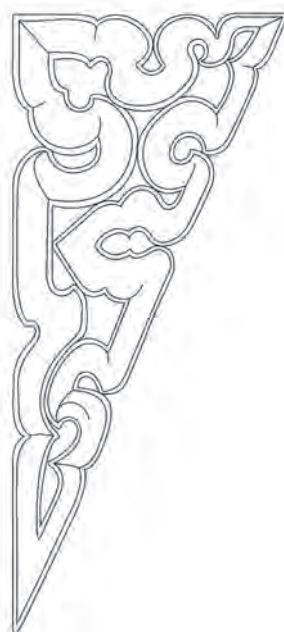
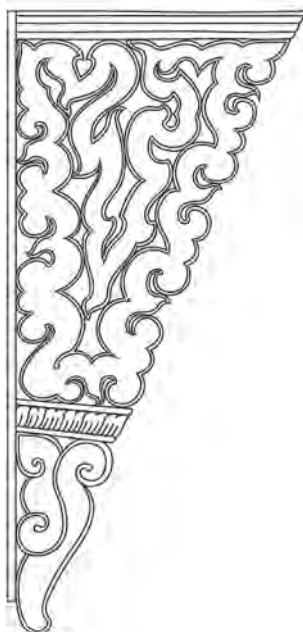
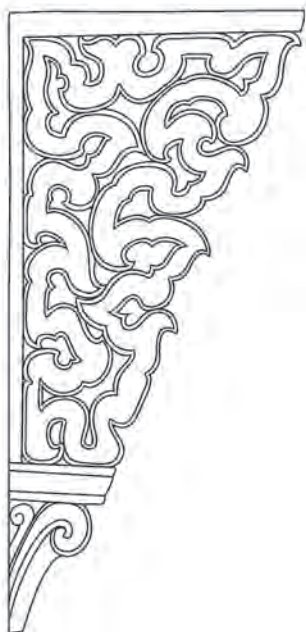
กลุ่มที่ 1 นาคทนต์กลุ่มที่เป็นเส้นเฉพาะลายไฉ่หมู ขดเป็นวงไม่ขาด จากกัน ออกแบบให้ขดห้อยภายในกรอบสามเหลี่ยมจนเต็มพื้นที่ โดยใช้ เส้นไฉ่หมูนั่นเป็นทั้งขอบลายและตัวลายไปในตัว เช่น นาคทนต์วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา นาคทนต์วัดนาหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เป็นต้น

◆ ภาพลายเส้นที่ 29-30 นาคทนต์วัดนาหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

◆ ภาพลายเส้นที่ 31-33 นาคตันควัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

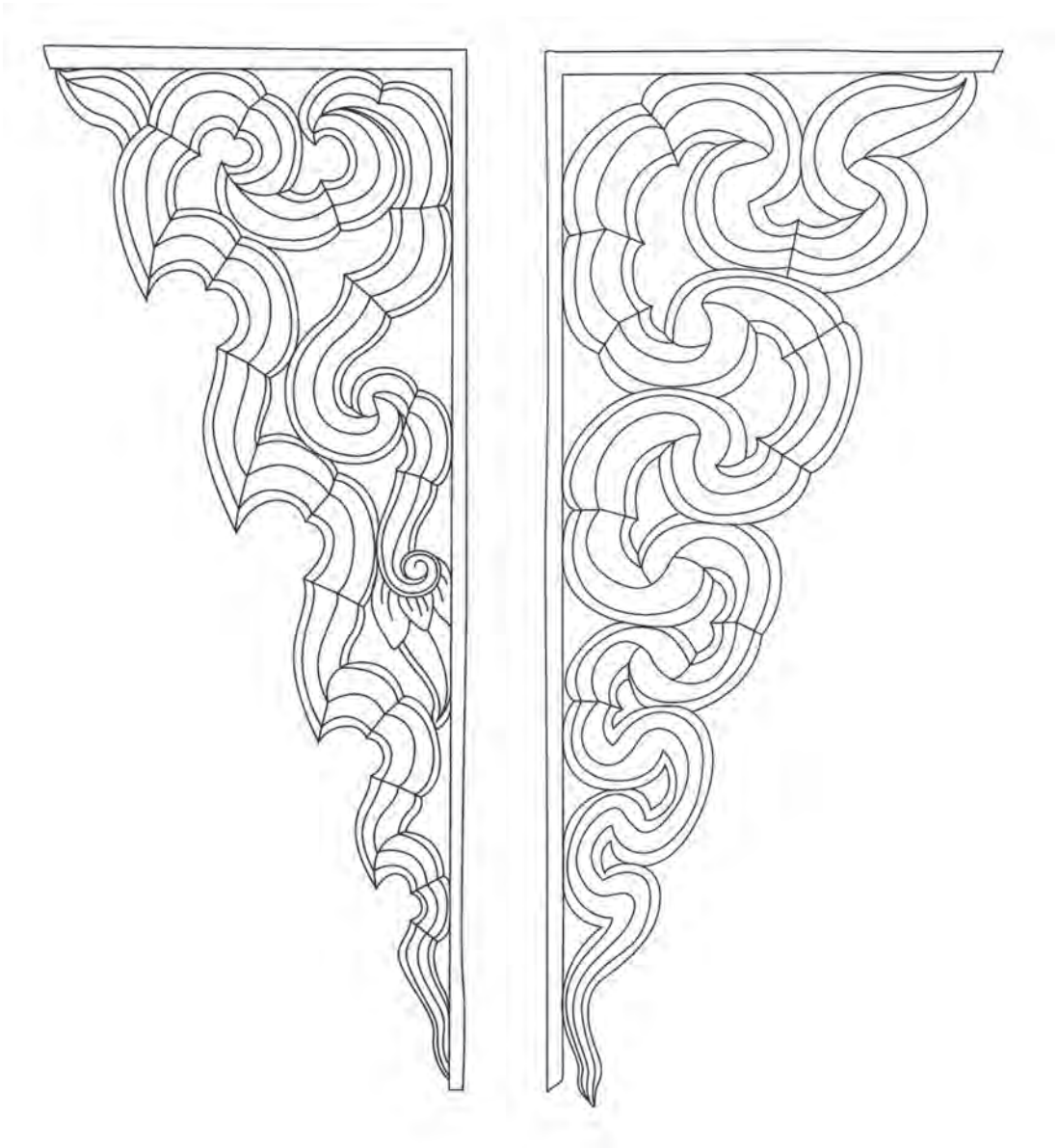

◆ ภาพลายเส้นที่ 34
นาคตันควัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

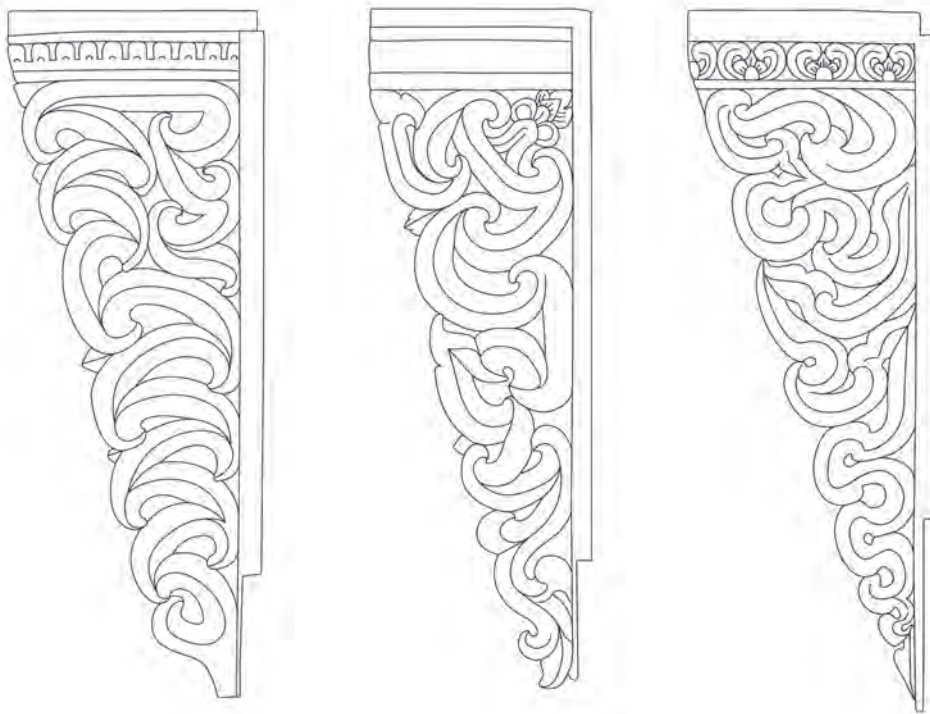
◆ ภาพลายเส้นที่ 35
นาคตันควัดหลวงราชสันฐาน

◆ ภาพลายเส้นที่ 36
นาคตันควัดช้างค้ำ (ร้าง)
จังหวัดพะเยา

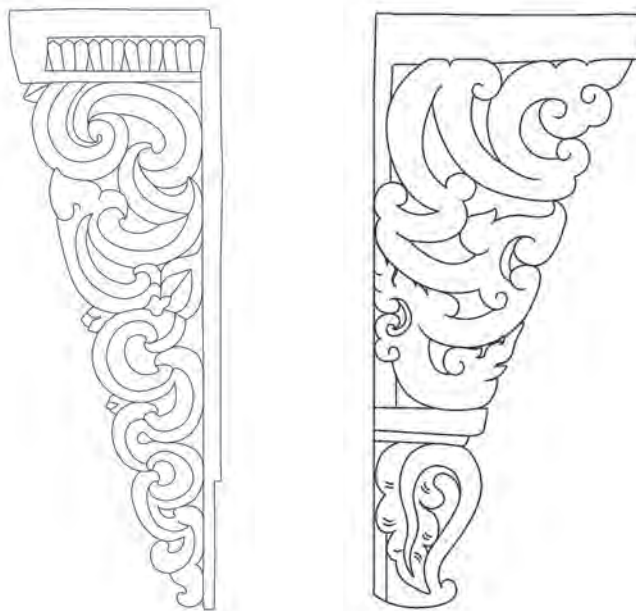
กลุ่มที่ 2 นาคทนต์จะเป็นเส้นเฉพาะลายไฉ่หนู แต่ลักษณะเส้นลาย
จะมีส่วนปลายทั้งสองด้านขาดออกจากกัน มีจุดเริ่มและจุดสิ้นสุดภายใน
เส้นลายนั่น หรืออาจจะกล่าวว่ามีส่วนหัวและส่วนหาง โดยปลายเส้น
มักจะปิดลายด้วยตัวนก เช่น นาคทนต์วัดเหล่าหลวง อำเภอกะเนิน นาคทนต์
วัดบ้านผึ้ง อำเภอมะเมือง จังหวัดลำปาง เป็นต้น

◆ ภาพลายเส้นที่ 37-38 นาคทนต์วัดเหล่าหลวง อำเภอกะเนิน จังหวัดลำปาง

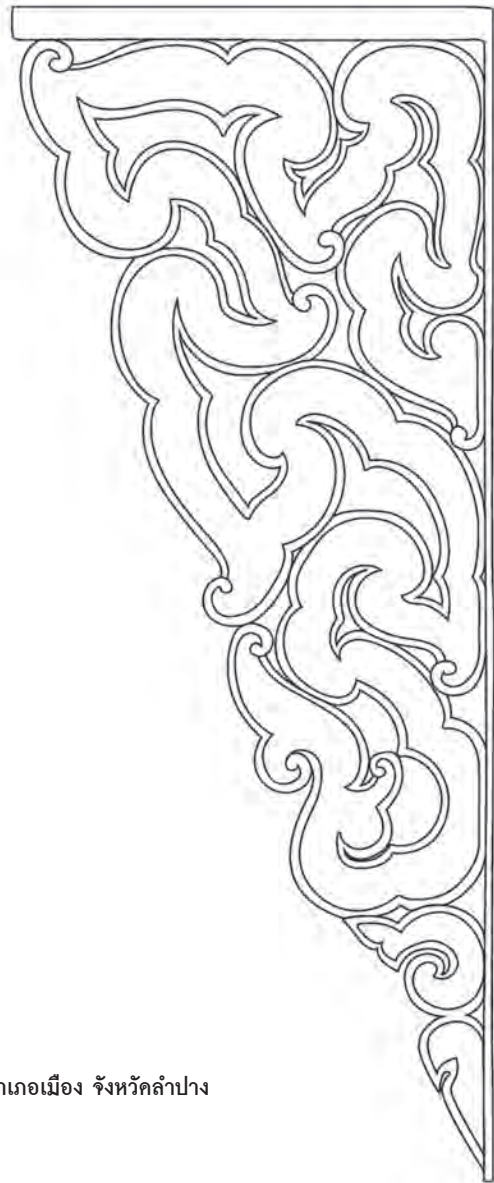
◆ ภาพลายเส้นที่ 39-41 นาคตันคั้วคบ้านมึ้ง อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 42
นาคตันคั้วคบ้านมึ้ง อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 43
นาคตันคั้วคไหลหินหลวงแก้วข้างยี่น จังหวัดลำปาง

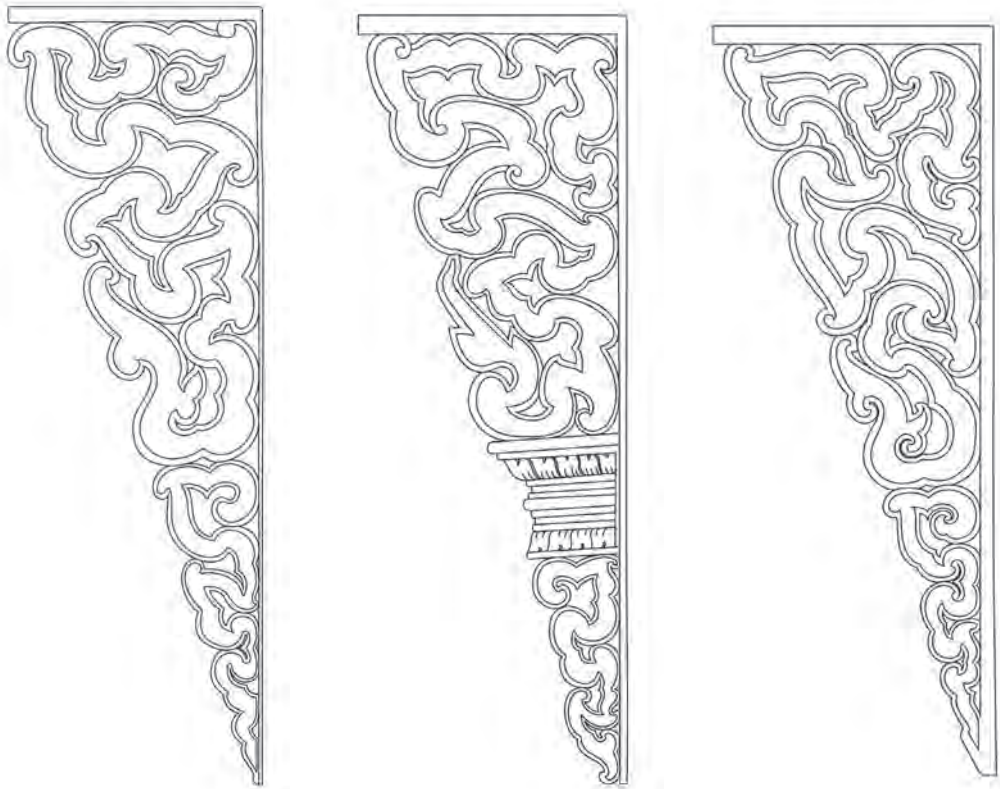
กลุ่มที่ 3 นาคพันต์กลุ่มนี้จะมีลักษณะเดียวกันกับกลุ่มที่ 2 คือเป็นเส้นลายจะมีส่วนปลายที่เป็นหางและส่วนต้นที่เป็นหัวในเส้นลายนั้น แต่ส่วนหัวจะถูกออกแบบให้เป็นหัวพญานาคโดยใช้เส้นลายไล่หมู่ ไม่มีรายละเอียดของหัวพญานาคแบบทั่วไป ซึ่งผู้เขียนขอใช้คำว่ากนกหัวนาค เพื่อความแตกต่างที่ชัดเจน เช่น นาคพันต์วัดทุ่งม่านเหนือ นาคพันต์วัดทุ่งไฉ้ นาคพันต์วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นต้น

◆ ภาพลายเส้นที่ 44
นาคพันต์วัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

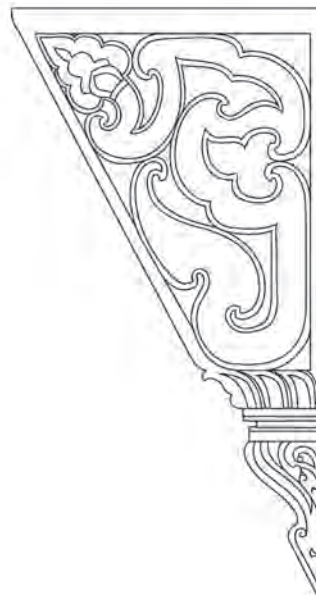

◆ ภาพลายเส้นที่ 45-50 กลุ่มนาคพันควักทุ้งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

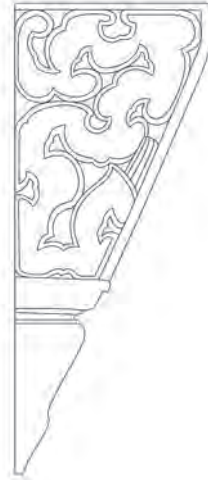
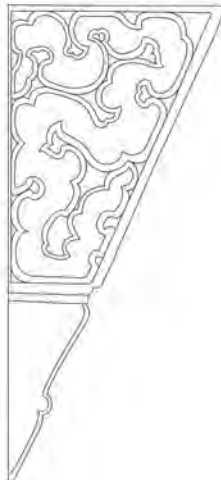
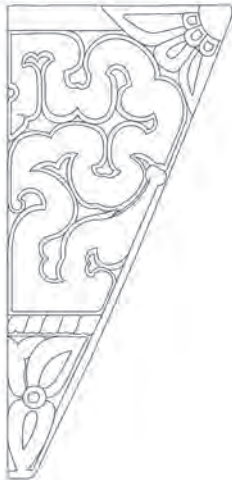
◆ ภาพลายเส้นที่ 51-53 กลุ่มนาคตันคั้วคทุ้งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

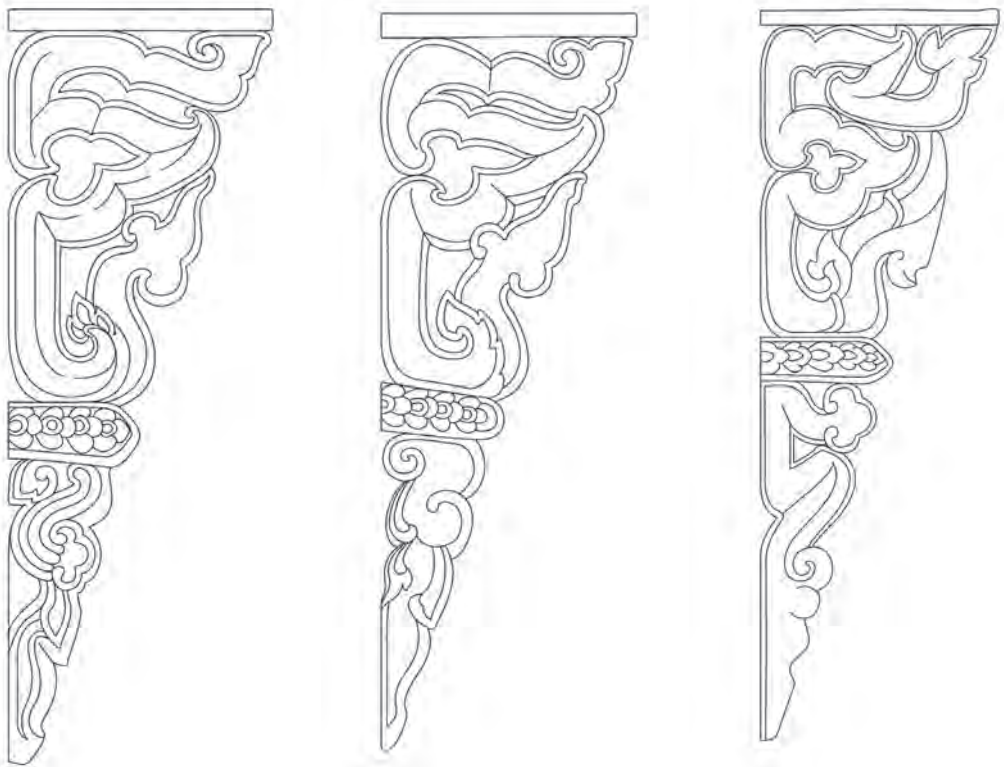

◆ ภาพลายเส้นที่ 54-55
นาคตันคั้วคู้ท่งโป่ง อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง

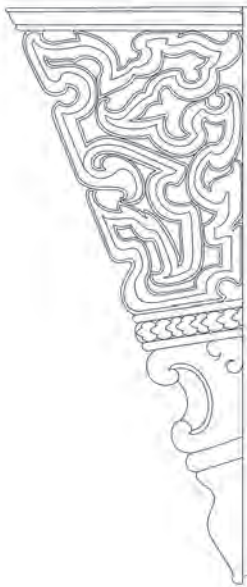
◆ ภาพลายเส้นที่ 56
นาคตันคั้วคู้คู้ม อำเภอลอง จังหวัดแพร่

◆ ภาพลายเส้นที่ 57-60 กลุ่มนาคตันคั้วคู้ท่งใจ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 61-63 กลุ่มนาคตันค์วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 64
นาคตันคั้วคกลางราชสันฐาน จังหวัดพะเยา

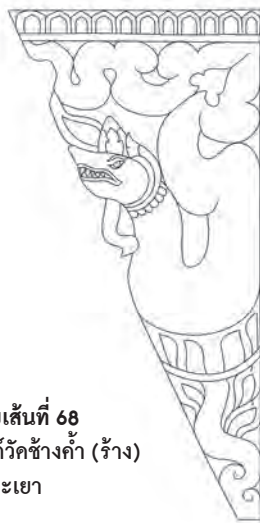
◆ ภาพลายเส้นที่ 65
นาคตันคั้วคเหล่าหลวง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 66-67 นาคตันคั้วคบ้านฝั้ง จังหวัดลำปาง

กลุ่มที่ 4 จะมีลักษณะเดียวกันกับกลุ่มที่ 3 คือเป็นเส้นลายจะมีส่วนปลายที่เป็นหางและส่วนต้นที่เป็นหัว โดยส่วนหัวแกะสลักเป็นรูปหัวพญานาคชัดเจน หรือเพื่อให้เกิดความเข้าใจในคันทันต์ในกลุ่มนี้ช่างได้ใช้เส้นลายไส้หนูเป็นลำตัวของพญานาคและพญาลวง (นาคมีปีก) ขดหยักภายในกรอบสามเหลี่ยม ซึ่งคันทันต์ในกลุ่มนี้เป็นการผสมผสานคันทันต์แบบทั่วไปกับลายไส้หนู เช่น นาคทนต์วัดนาหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ นาคทนต์วัดปงยางคก อำเภอด่านฉัตร จังหวัดลำปาง นาคทนต์วัดตุนใต้ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา เป็นต้น

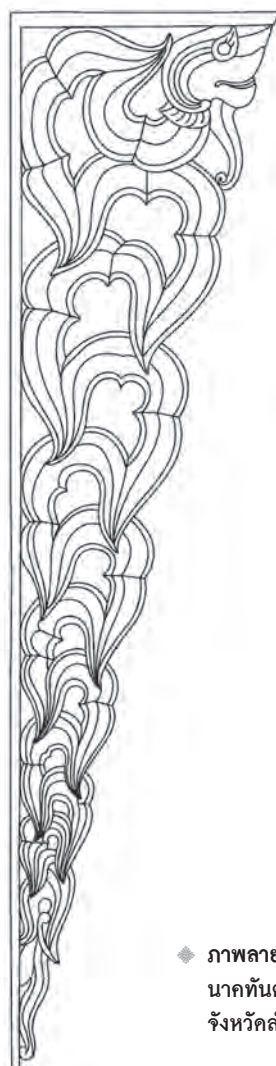
◆ ภาพลายเส้นที่ 68
นาคทนต์วัดช้างค้ำ (ร้าง)
จังหวัดพะเยา

◆ ภาพลายเส้นที่ 69
นาคทนต์วัดบ้านเหล่า
อำเภอด่านฉัตร จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 70
นาคทนต์วัดเหล่าหลวง
จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 71-72
นาคตันคั้วคทุ้งมานเหนือ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 73
นาคตันคั้วคคุ่นใต้ จังหวัดพะเยา

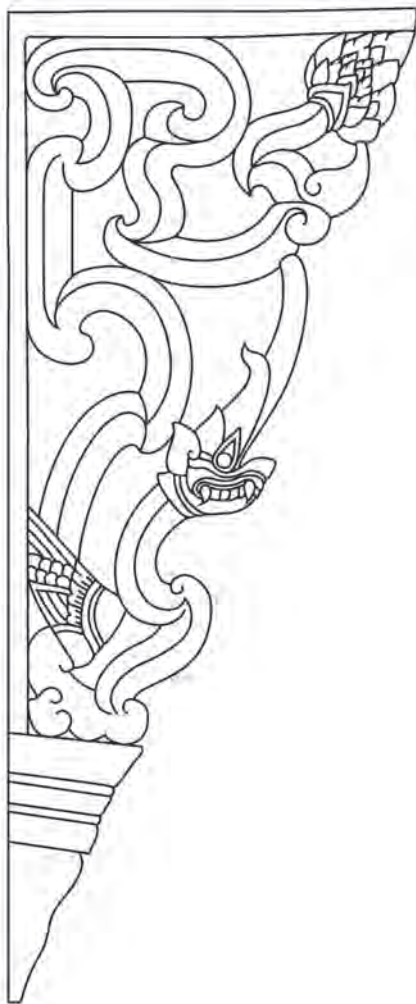
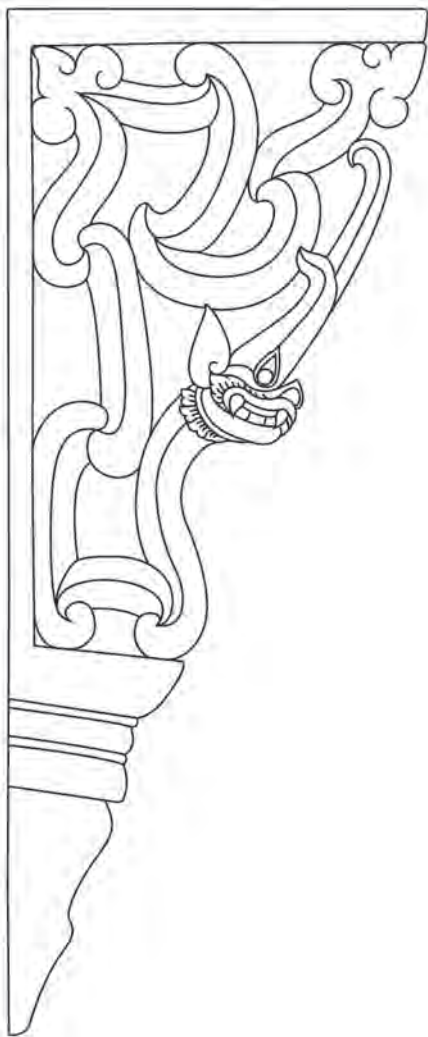
◆ ภาพลายเส้นที่ 74
นาคตันคั้วคคั่วหลวง
จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 75
นาคตันคั้วคปงยางคก
จังหวัดลำปาง

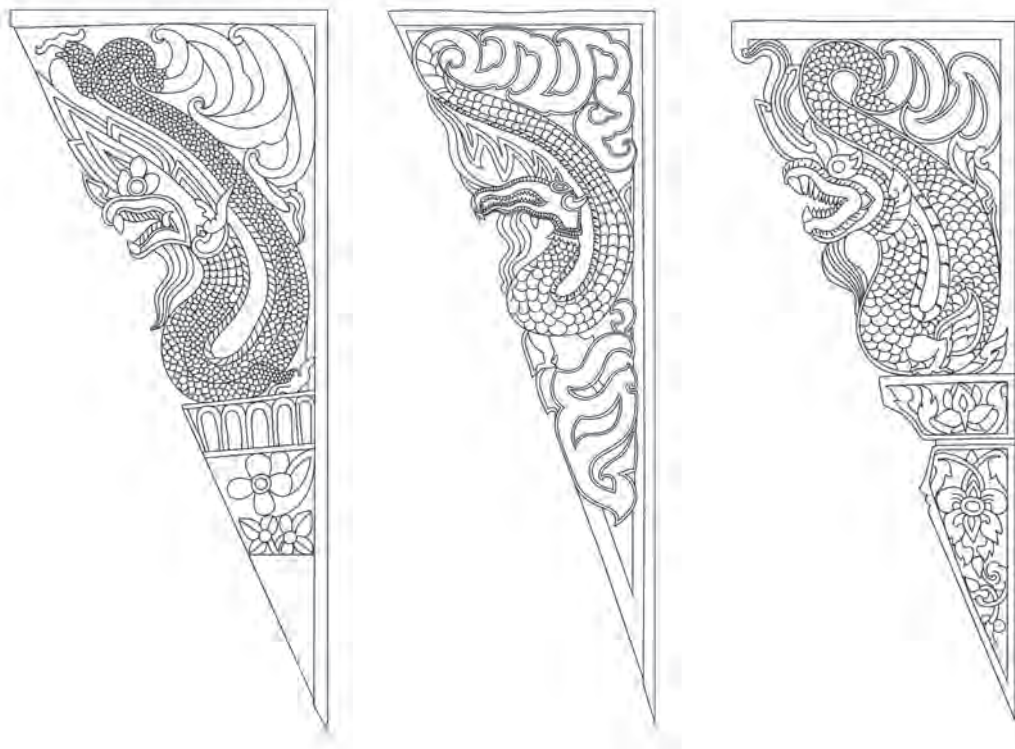

◆ ภาพลายเส้นที่ 76
นาคตันคั้วคหลวงราชสันฐาน
จังหวัดพะเยา

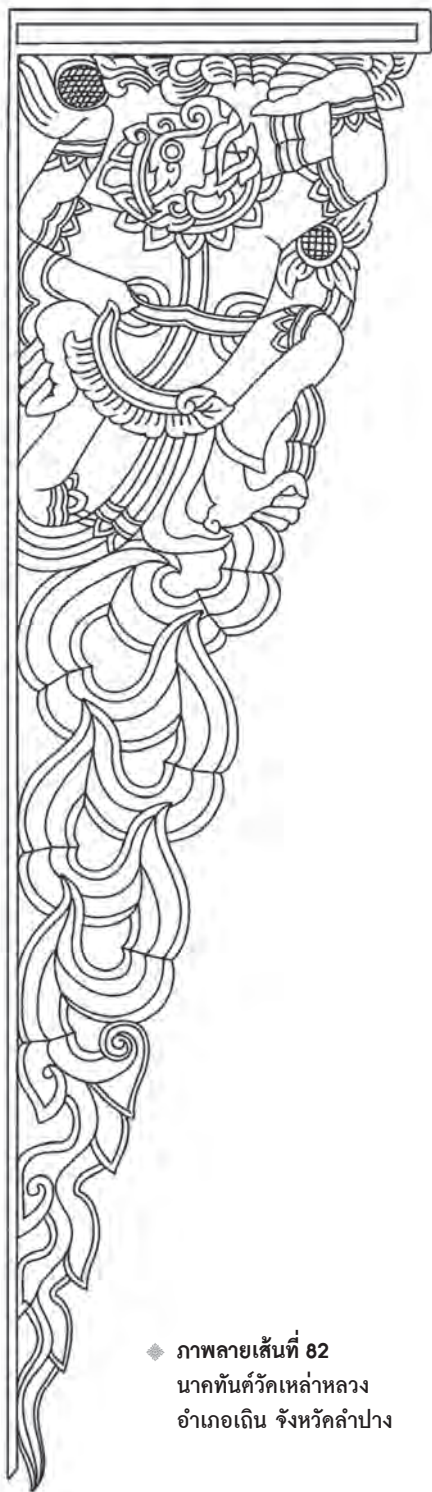

◆ ภาพลายเส้นที่ 77-78 นาคตันศัควัคณาหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

กลุ่มที่ 5 นาคทนต์กลุ่มนี้จะให้ลายไฉ้หมูเป็นส่วนประกอบรอง ภาพหลักคือตัวพญานาค หรือหนุมาน หรือลวดลายอื่น แล้วแซมด้วยลายไฉ้หมู ในส่วนของพื้นที่ว่างของตัวโครงสร้างสามเหลี่ยม ซึ่งจะมีทั้งส่วนปลายด้านล่าง ของนาคทนต์ ส่วนปลายที่พื้นออกไปด้านนอก เช่น นาคทนต์วัดเหล่าหลวง อำเภอกะถิน จังหวัดลำปาง นาคทนต์วัดห้างฉัตร อำเภอก้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นต้น

◆ ภาพลายเส้นที่ 79-81 นาคทนต์วัดห้างฉัตร อำเภอก้างฉัตร จังหวัดลำปาง

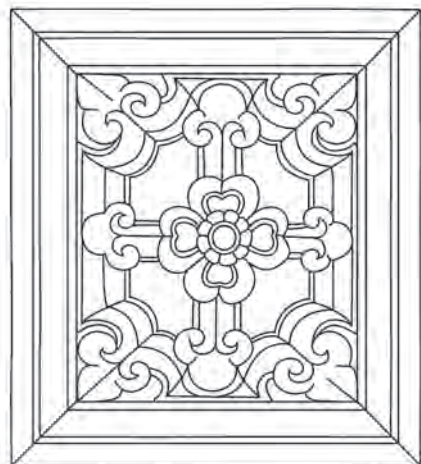
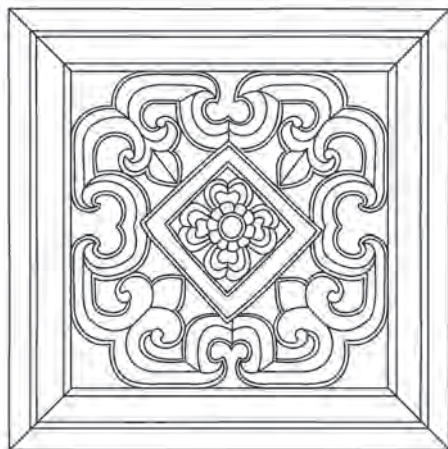
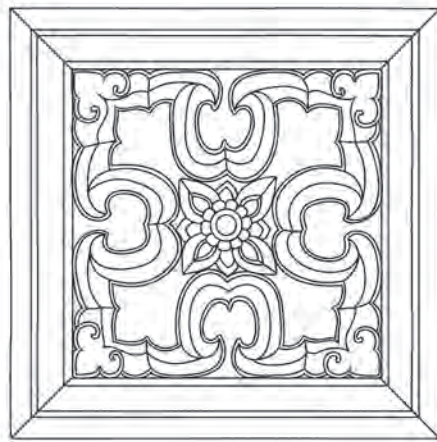
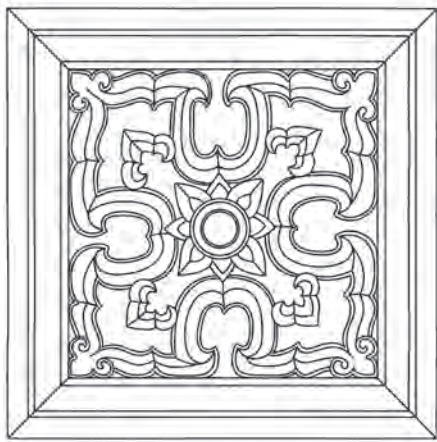

◆ ภาพลายเส้นที่ 82
นาคพันค้วคเหล่าหลวง
อำเภอเนิน จังหวัดลำปาง

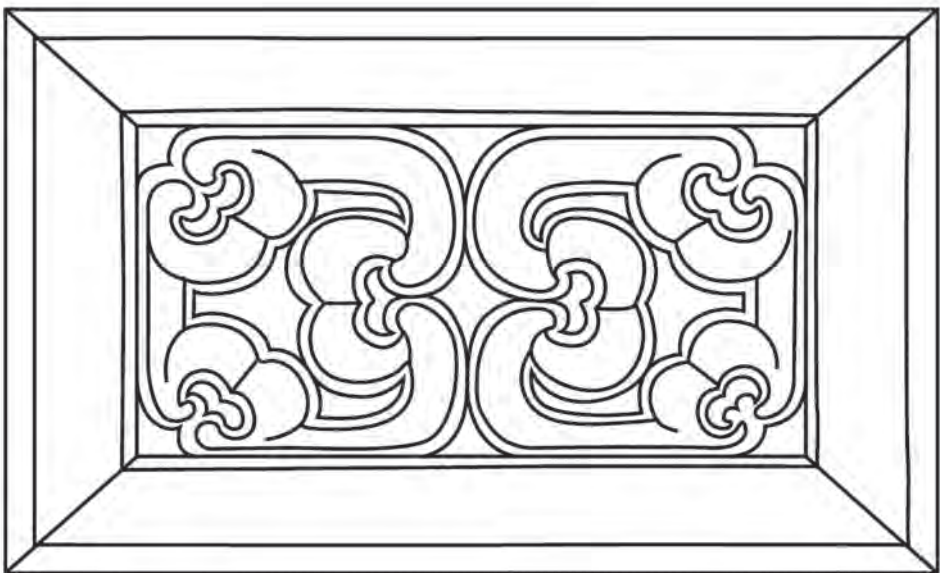
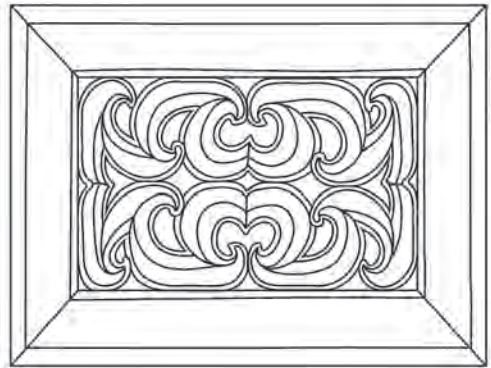
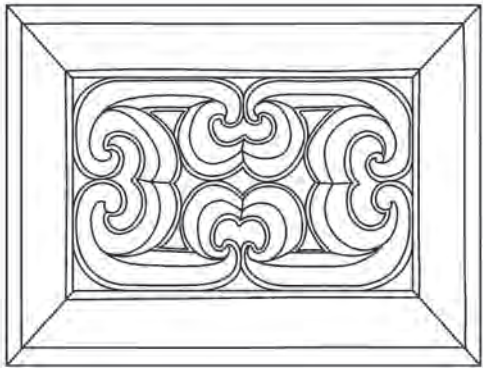
◆ ภาพลายเส้นที่ 83
นาคพันค้วคปงแสนทอง
จังหวัดลำปาง

แผงแล มีความน่าสนใจในเรื่องของการวางลายไฉ้หมูให้เป็นลายดอก เพื่อให้ได้ลักษณะของแผงไม้ฉลุลาย ตามไวยากรณ์ของแผงแลประดับงาน สถาปัตยกรรมล้านนา ซึ่งจะปรากฏทั้งที่เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสและสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยดอกลายไฉ้หมูจะถูกจัดวางในพื้นที่ดังกล่าว ปรากฏอยู่ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 แผงแลทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสผุกลายไฉ้หมูเป็นในลักษณะของดอกประจํายามสี่กลีบ ดังปรากฏบนแผงแลประดับอุโบสถ วัดม่อนกระติง อำเภอเมือง เป็นต้น

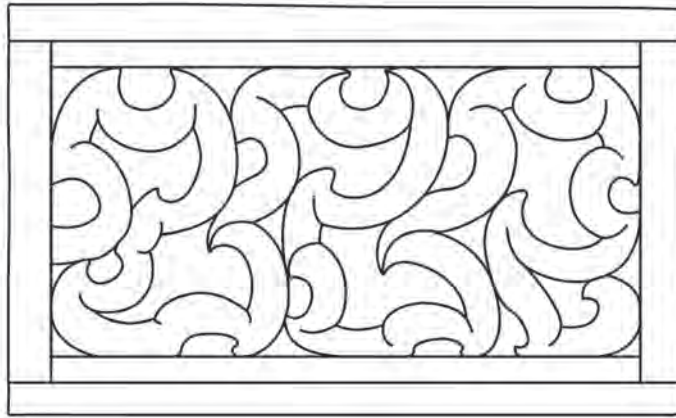

◆ ภาพลายเส้นที่ 84-87 แผงแลประดับอุโบสถวัดม่อนกระติง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

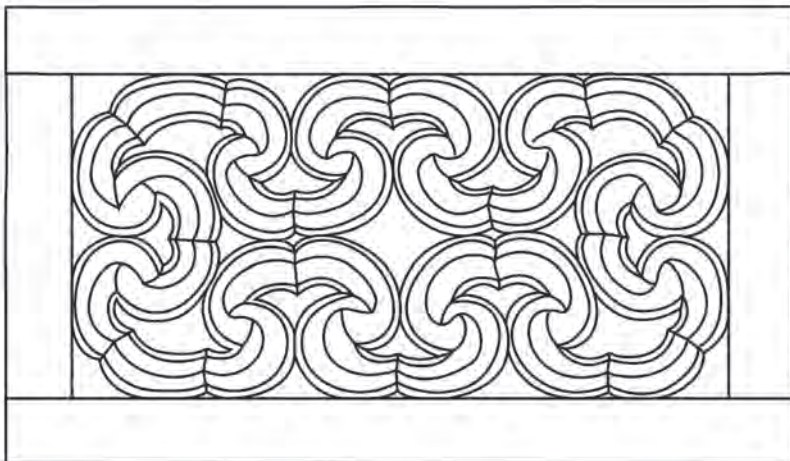
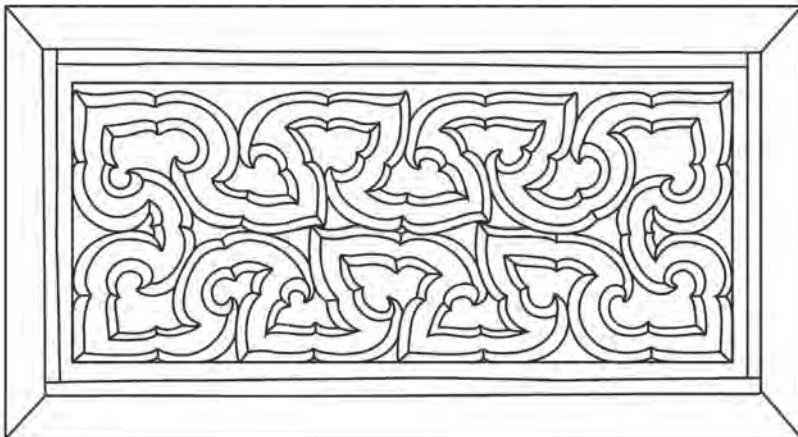
รูปแบบที่ 2 แผงแลทรงแท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า มักผูกปลายไส้หมุดหยักไปมา ภายในกรอบไม้แผงแล ซึ่งชุดลายดังกล่าวข้างมักจะผูกปลายให้มีความสมมาตร เท่ากันทั้งซ้ายและขวา ด้วยเทคนิคงานฉลุลายแล้วนำมาแกะสลัก ก่อนจะประดับ แก้วจีน ทารักทาชาดแล้วปิดทอง เช่น แผงแลประดับวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน แผงแลประดับวิหารวัดศรีล้อม อำเภอเมือง เป็นต้น

◆ ภาพลายเส้นที่ 88-90 แผงแลประดับวิหารวัดศรีล้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 91 แผงแลประดับวิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

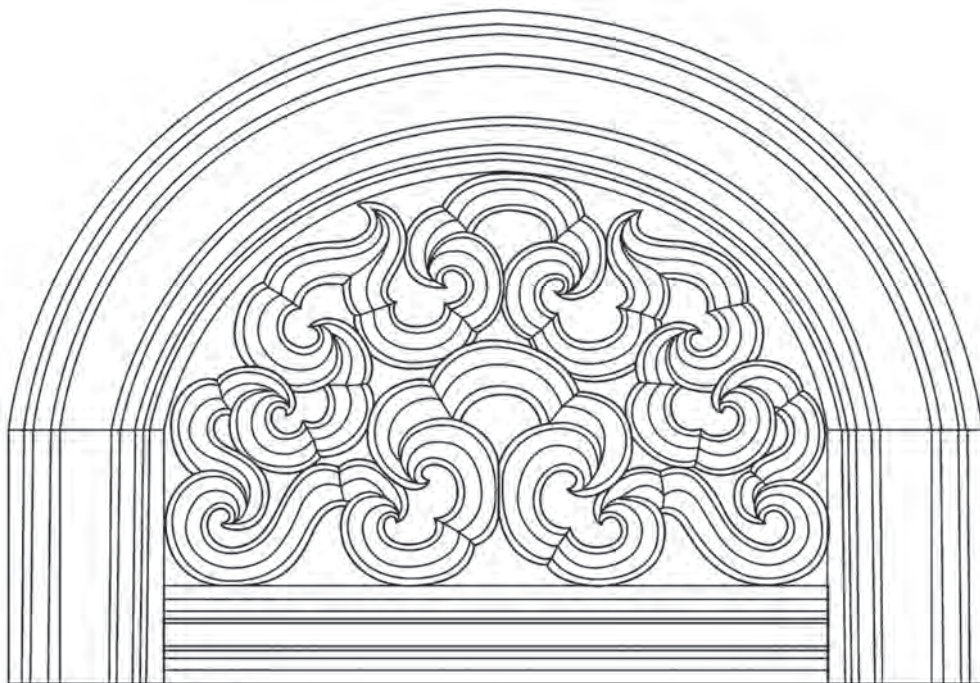
◆ ภาพลายเส้นที่ 92-93 แผงแลประดับวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอดิน จังหวัดลำปาง

ซุ้มบันแถลง หนึ่งในส่วนประดับงานสถาปัตยกรรมบริเวณที่มีช่องหรือที่คนล้านนาเรียกว่า ป่อง มักจะประดับซุ้มเหนือช่องนั้นๆ ในที่นี้หมายถึง ประตู หน้าต่าง รวมถึงชั้นปราสาทที่มักมีซุ้มเล็กๆ ประดับประจำในแต่ละชั้นแต่ละด้าน ที่บางครั้งอาจจะใช้ภาษาพื้นถิ่นเรียกซุ้มป่องปั่ว

ในภาพรวมของซุ้มเหล่านี้จากการเก็บข้อมูลปรากฏการใช้ลายไฉ้หนู มาสร้างสรรค์ซุ้มบันแถลง สำหรับประดับเหนือช่องประตูทางเข้าออก เช่น ซุ้มประตูกุฏิหลังเดิม วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน ซุ้มประตูกุฏิหลังเดิม วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ และซุ้มไฉ้หนูขนาดเล็กในการใช้ประดับธรรมมาสน์ เช่น ซุ้มป่องปั่ว ประดับธรรมมาสน์วัดต้นตอง อำเภอเมือง เป็นต้น

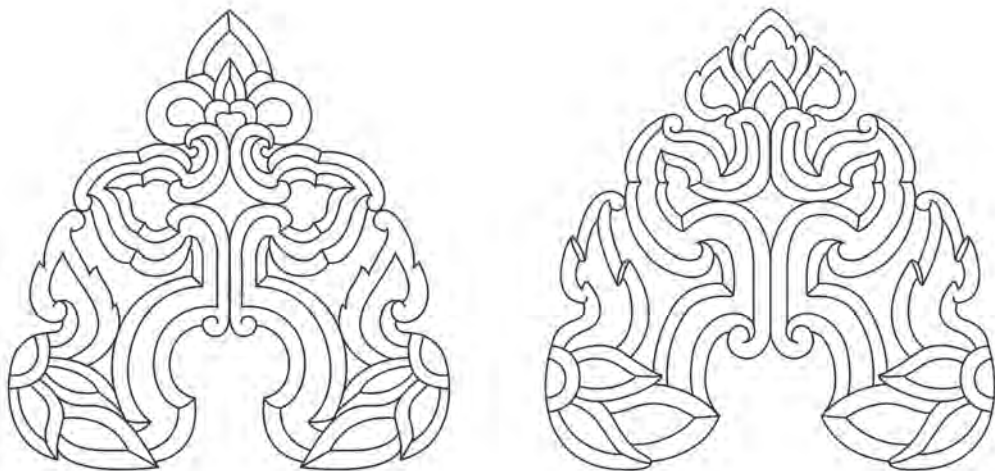
◆ ภาพลายเส้นที่ 94 ซุ้มประตูกุฏิหลังเดิมวัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
ปัจจุบันนำมาประกอบเป็นสัญลักษณ์ถวายเป็นสิริมงคล อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 95 ชุ่มประตูกุฏิหลังเดิมวัดเหล่าหลวง อำเภอดิน จังหวัดลำปาง

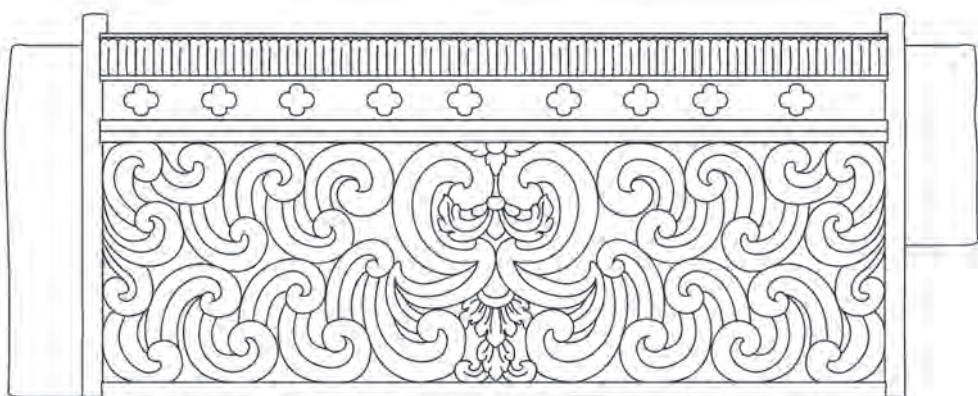

◆ ภาพลายเส้นที่ 96 ชุ่มประดับธรรมาสถูปวัดทุ่งกล้วย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

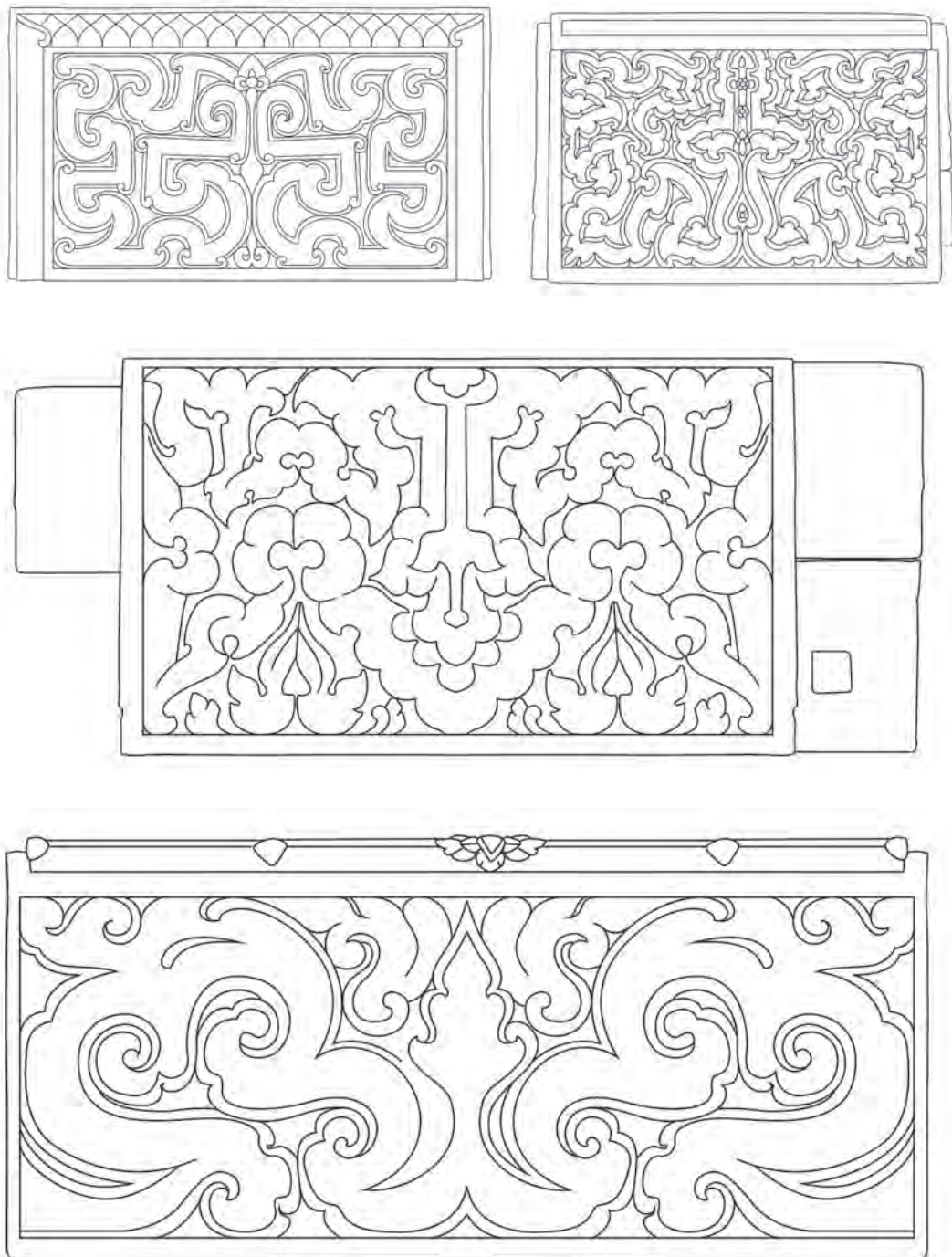

◆ ภาพลายเส้นที่ 97-98 ชุ่มป่องบัว ประดับธรรมาสน์วัดคันค้อ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

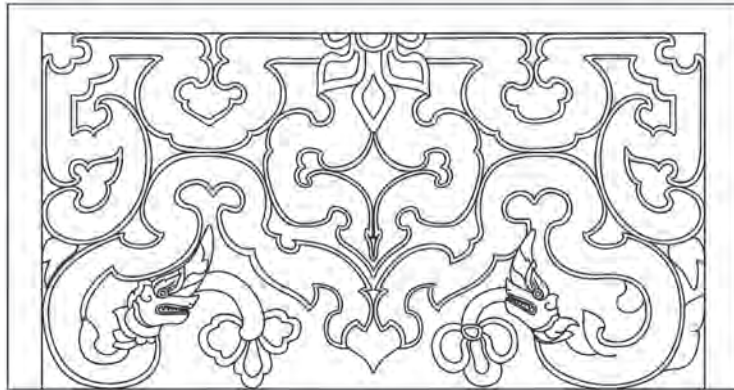
ห้ายนต์ไล่หนู มีรูปแบบที่หลากหลายมาก โดยจะแบ่งออกเป็นสองส่วน ใหญ่ๆ คืองานชั้นครูและงานช่างพื้นบ้าน ซึ่งสามารถแยกประเภทได้จากการผูกลาย รูปแบบลวดลายที่นำมาใช้ ความลงตัวและความละเอียด โดยตัวอย่างที่นำมาเสนอเป็นลายเส้นนั้น ส่วนใหญ่ได้มาจากพิพิธภัณฑ์ภายในวัดต่างๆ ที่ชาวบ้านได้นำมาถวายวัดหลังจากที่มีการรื้อเรือนเก่าออกแล้วปลูกเรือนใหม่ ทำให้ห้ายนต์หมดหน้าที่การใช้งานจากเดิม จึงนำมาถวายวัดเพื่อเป็นการอนุรักษ์งานศิลปกรรมของชุมชนนั้นๆ

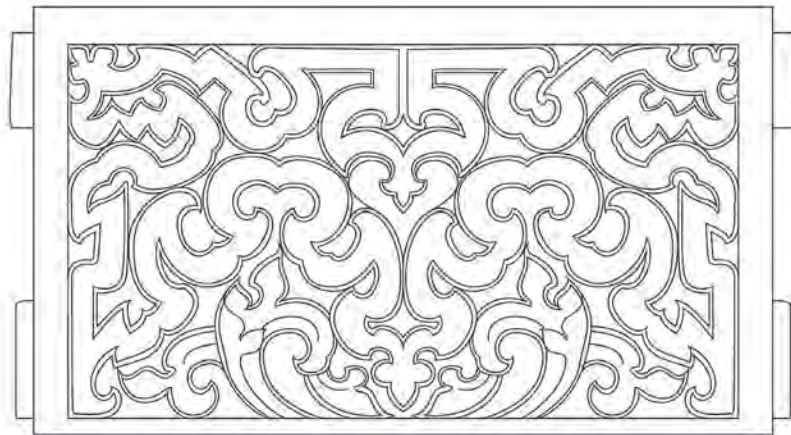
◆ ภาพลายเส้นที่ 99 ห้ายนต์ไล่หนู พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง

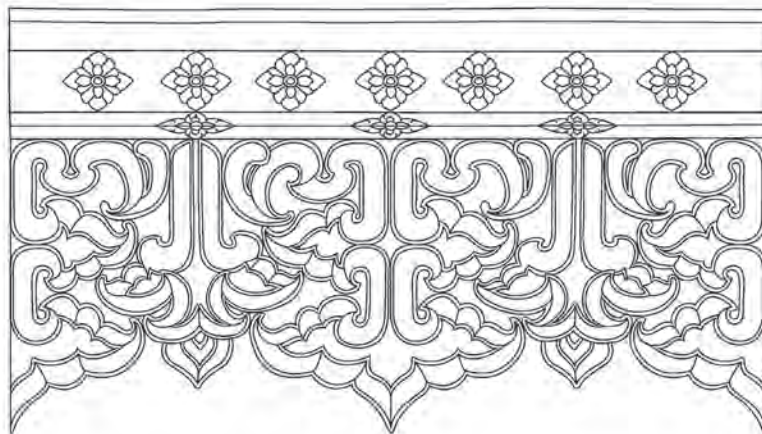
◆ ภาพลายเส้นที่ 100-103 ห้ายนต์ลายไ้หนู พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง

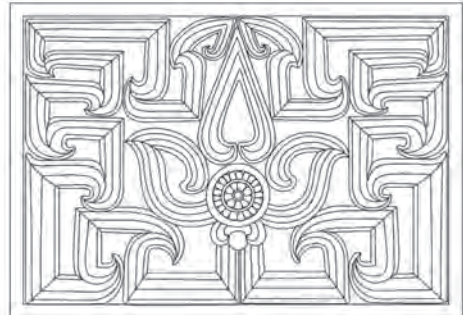
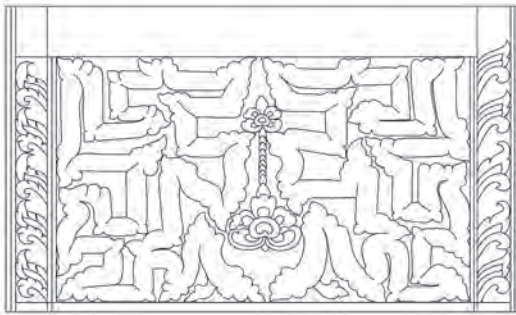
◆ ภาพลายเส้นที่ 104 ห้ายนต์ลายไฉ้หนู วัดน้ำใจ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

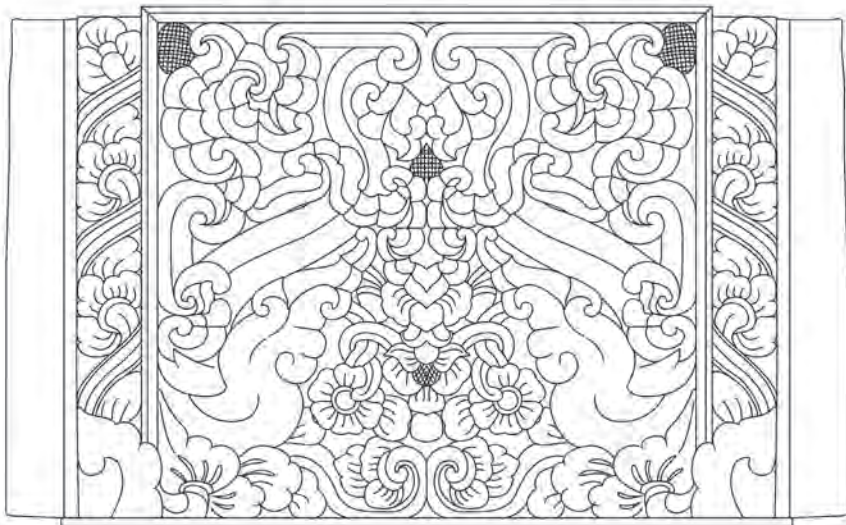
◆ ภาพลายเส้นที่ 105 ห้ายนต์ลายไฉ้หนู วัดพระธาตุจอมปิง อำเภอกาชา จังหวัดลำปาง

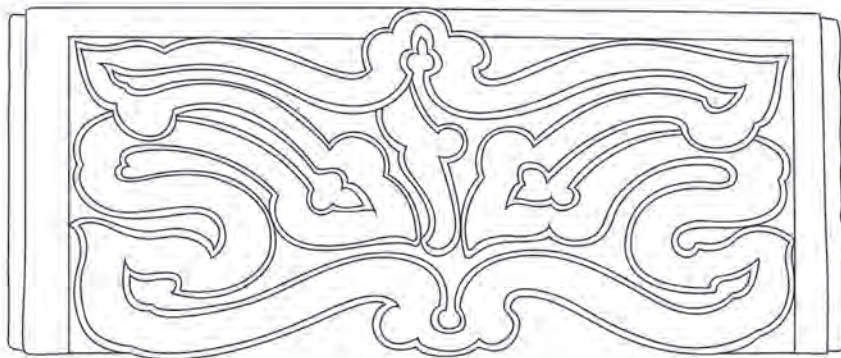
◆ ภาพลายเส้นที่ 106 ห้ายนต์ลายไฉ้หนู วัดปงหอสถล อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

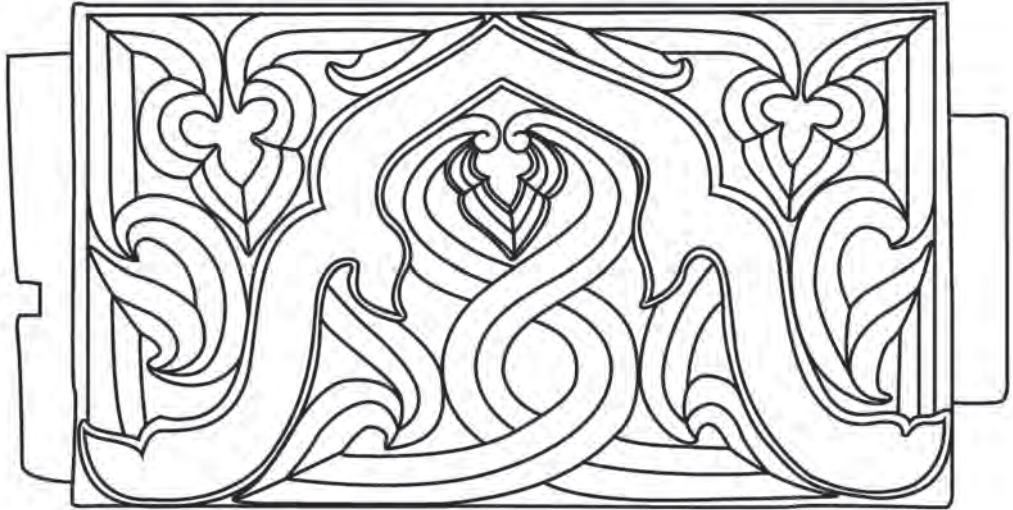
◆ ภาพลายเส้นที่ 107-108 ห้ายนต์ลายไฉ้หนู วัดพระเจดีย์ขาวหลัง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

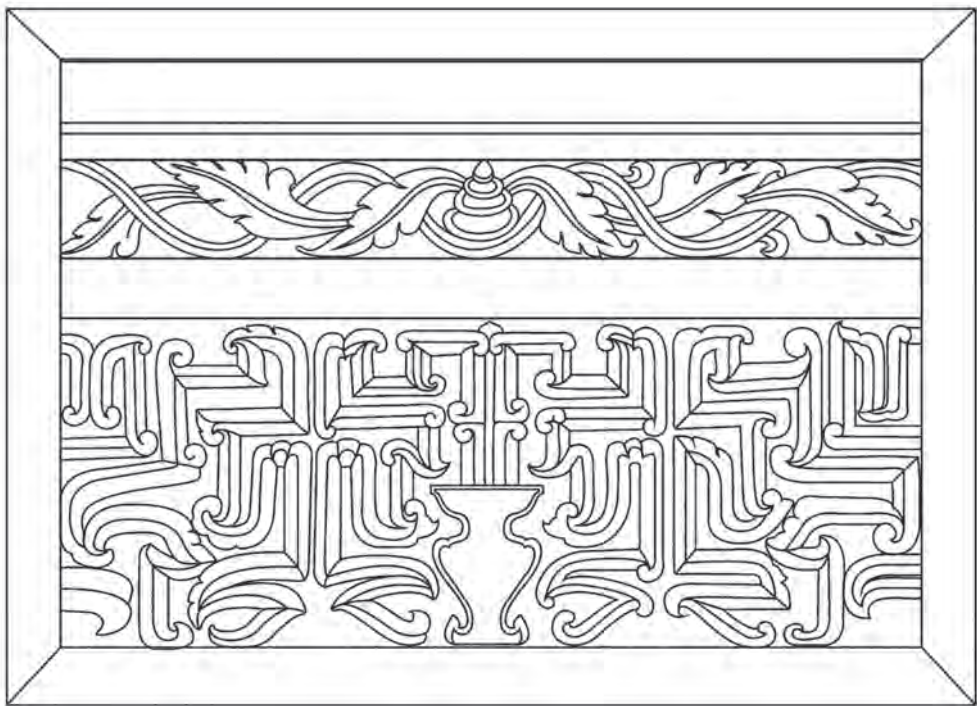
◆ ภาพลายเส้นที่ 109 ห้ายนต์ลายไฉ้หนู วัดพระแก้วคอนเค้าสุชาคาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

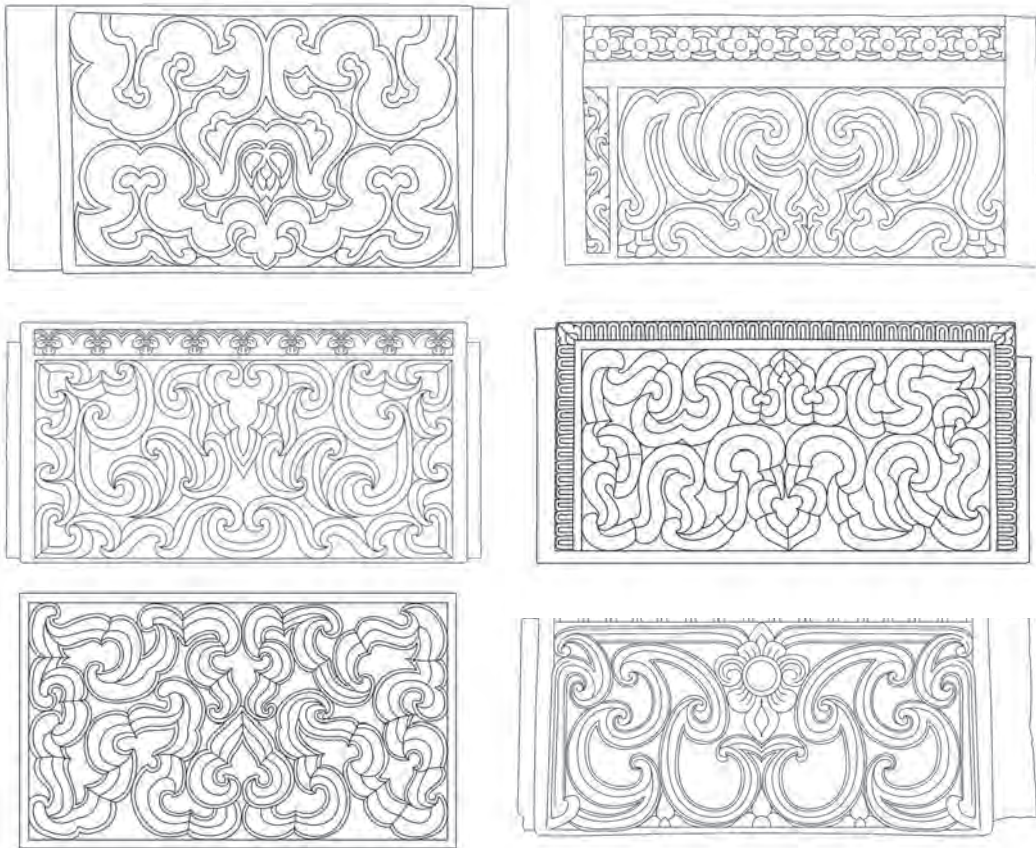
◆ ภาพลายเส้นที่ 110 ห้ายนต์ลายไฉ้หนู วัดลี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

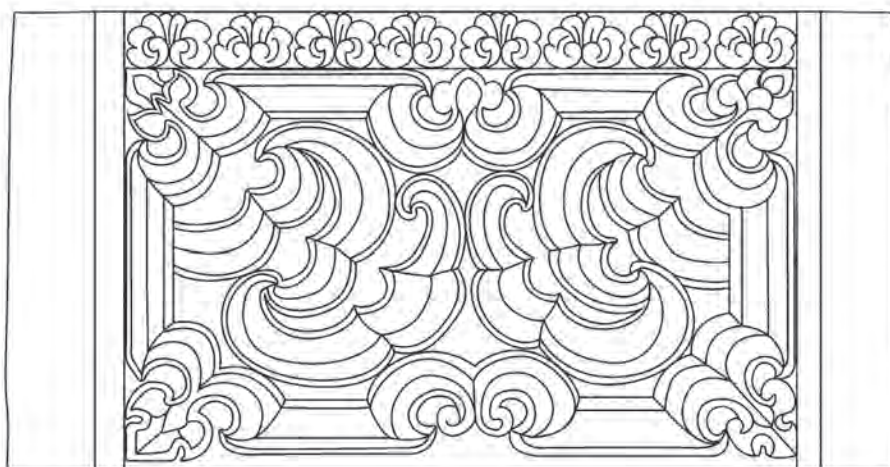
◆ ภาพลายเส้นที่ 111 ห้ายนต์ลายไส้หนู สยามสมาคม กรุงเทพมหานคร

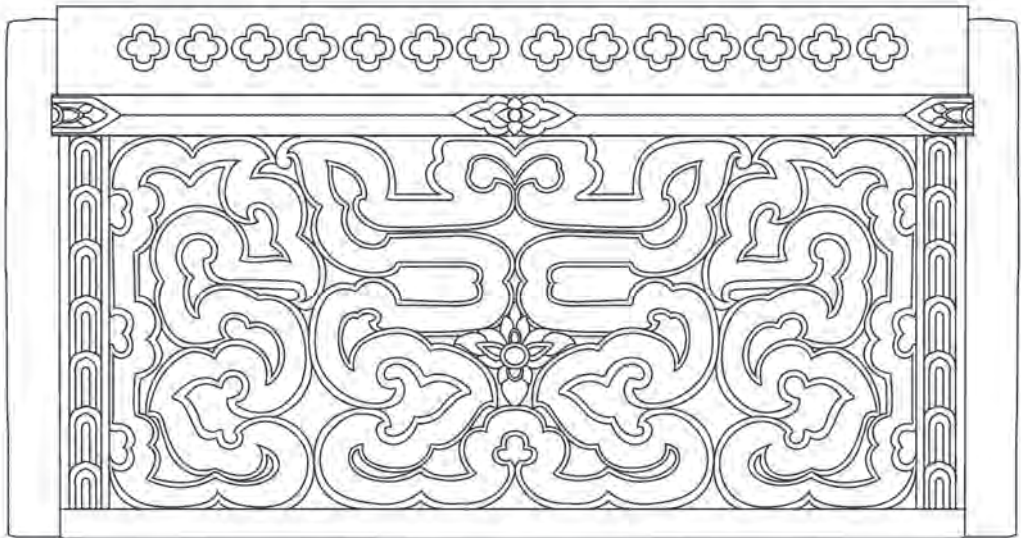
◆ ภาพลายเส้นที่ 112 ห้ายนต์ลายหม้อดอกผูกกล้วยกับลายไส้หนู สมบัติเอกชน

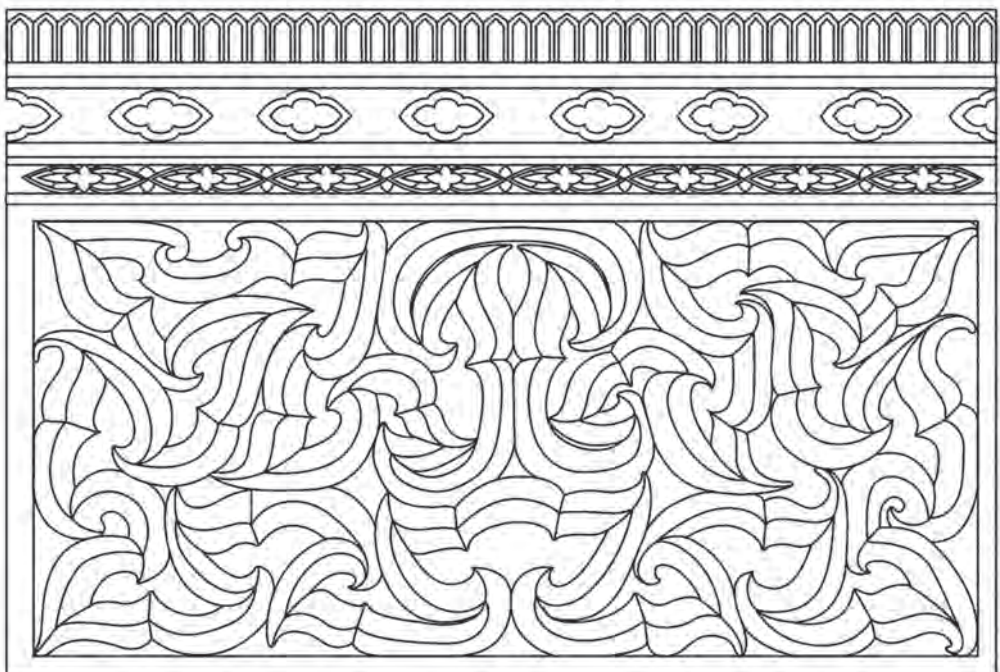
◆ ภาพลายเส้นที่ 113-118 ห่ายนตลายไ้หนุ ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง

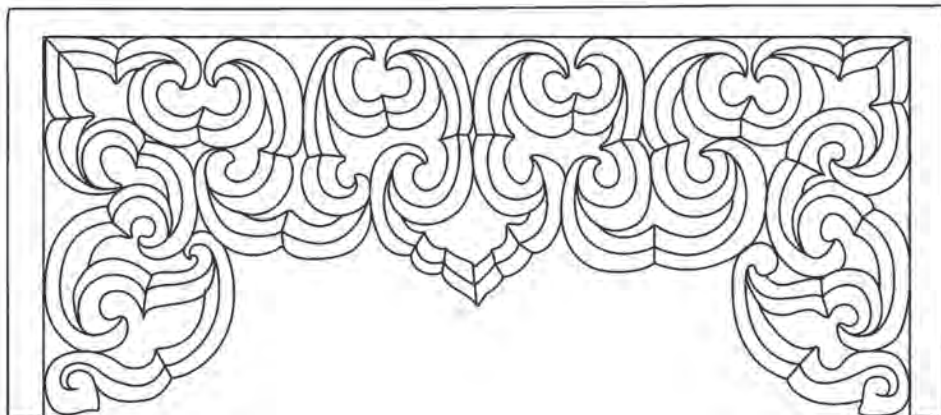
◆ ภาพลายเส้นที่ 119 ห่ายนตลายไ้หนุ ชุมชนศรีลังกา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

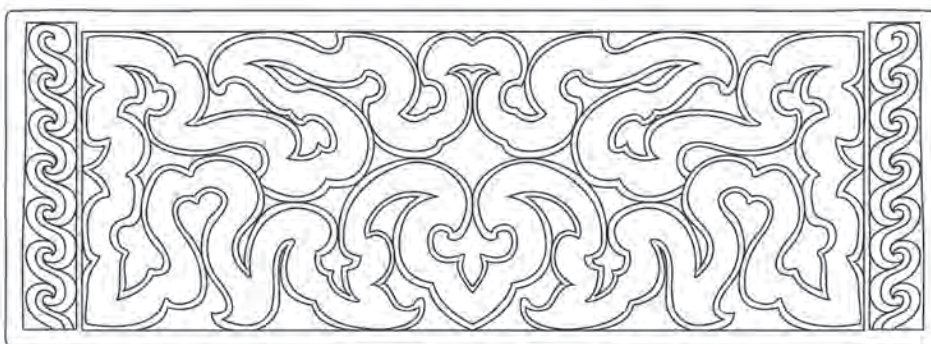
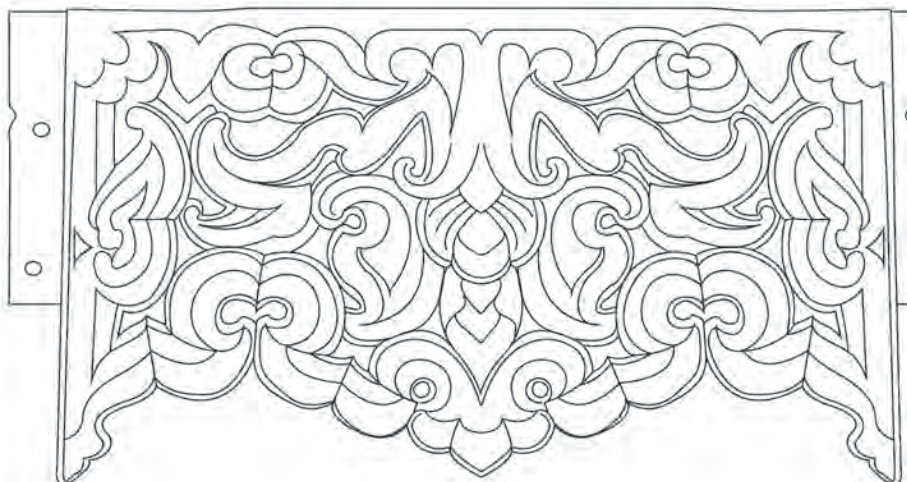
◆ ภาพลายเส้นที่ 120 ห้ายนต์ลายไ้หนู วัดพระแก้วคอนเ้าสุชาคาราม อำเภอเมือง จังหวลำป่าง

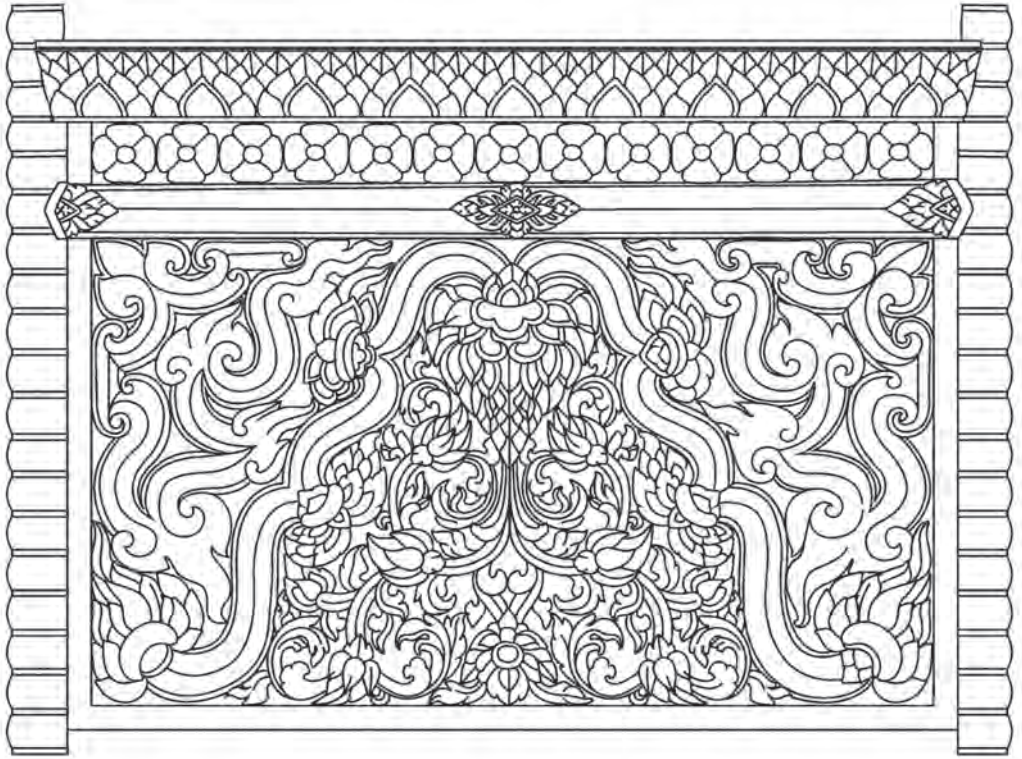
◆ ภาพลายเส้นที่ 121 ห้ายนต์ลายไ้หนู สมบัคีส่วนตัวอาจารย์รฐาปรกรณ์ เครีจระยา

◆ ภาพลายเส้นที่ 122 ห้ายนต์ลายไฉ่หมู สมบัติส่วนตัวอาจารย์วิถิ พานิชพันธ์

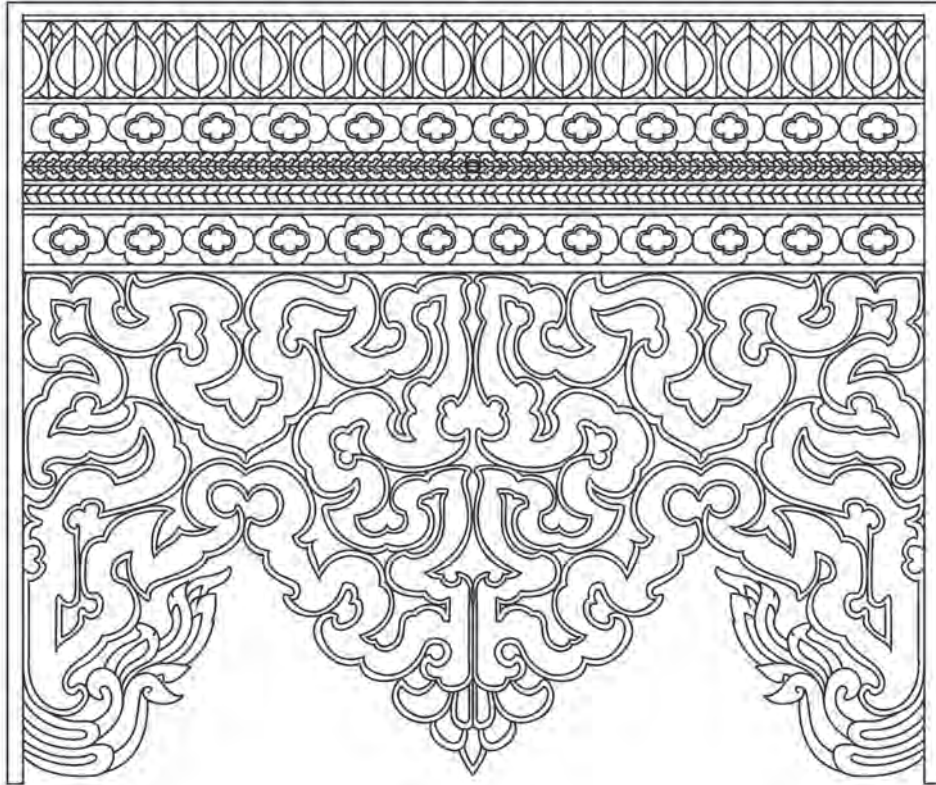

◆ ภาพลายเส้นที่ 123-124 ห้ายนต์ลายไฉ่หมู สมบัติเอกชน

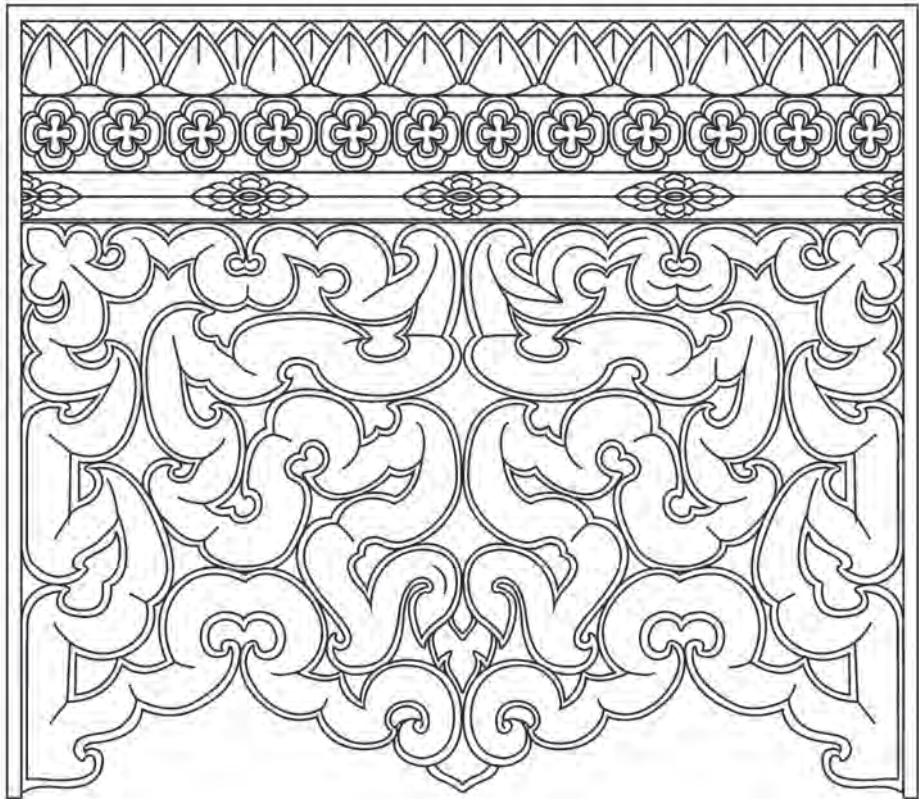

◆ ภาพลายเส้นที่ 125 ห้ายนต์ลายไส้หมูผสมลวดลายพรรณพฤกษา สมบัติส่วนตัวอาจารย์ถวัลย์ชัย ทำทอง

นอกจากงานชาวบ้านที่สร้างสรรค์โดยช่างพื้นบ้านแล้ว จะมีตัวอย่างงานชั้นครูจากช่างหลวง ที่มีลวดลายที่สวยงาม ลงตัว และสัดส่วนตรงกับไวยากรณ์ห้ายนต์ล้านนา โดยตัวอย่างที่น่าเสนอเป็นห้ายนต์ประดับคุ่มเจ้าหลวงวรญาณรังสี (พ.ศ. 2399–2414) (มีลักษณะเป็นเรือนแฝดขนาดใหญ่ที่เหมาะสมกับรูปแบบการประดับห้ายนต์ ซึ่งต่างจากหอหลวงเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต ที่เป็นเรือนตึกไม้แบบโคโลเนียลสไตล์ ที่เน้นงานฉลุลายประดับช่องลม) ก่อนจะถูกรื้อทิ้งพร้อมกับหอหลวงเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต และได้ถวายไว้กับวัดเชียงรายได้ในเวลาต่อมา

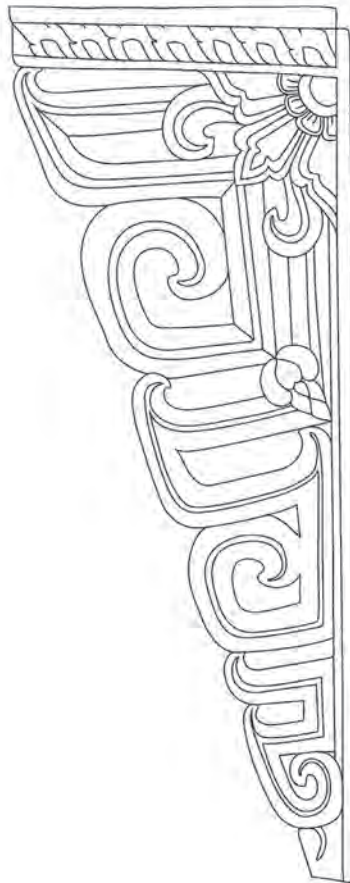
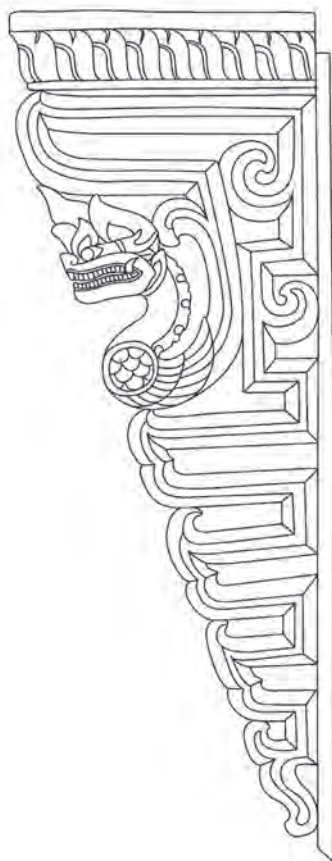
◆ ภาพลายเส้นที่ 126 ห้ายนต์ประดับค้ำเจ้าหลวงวรรณรังสี
ปัจจุบันเก็บรักษาที่วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

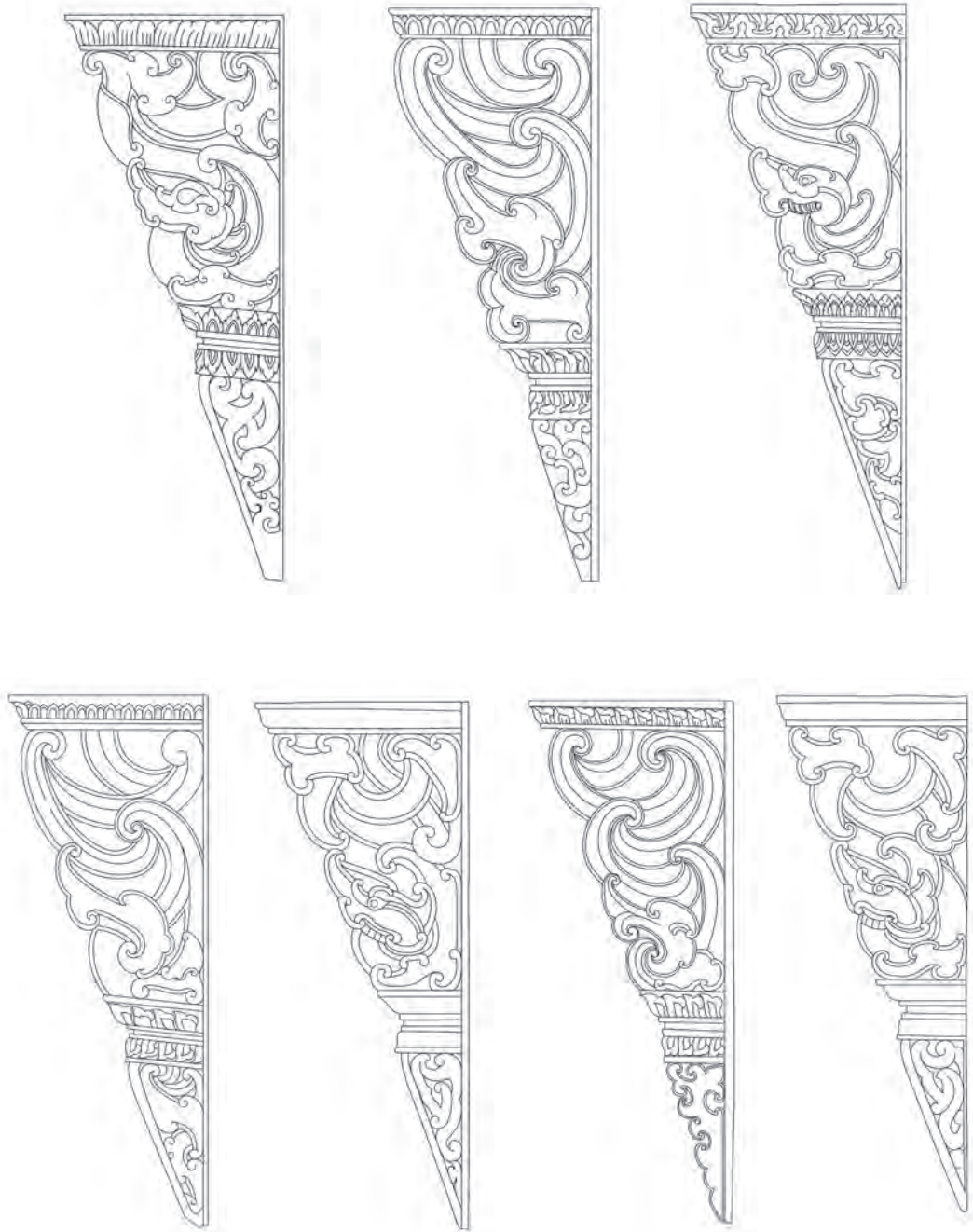
◆ ภาพลายเส้นที่ 127 ห้ายนต์ประดับกุ่มเจ้าหลวงวรรณรังสี
ปัจจุบันเก็บรักษาที่วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ลายไฉ่หมูที่ได้รับอิทธิพลจีน

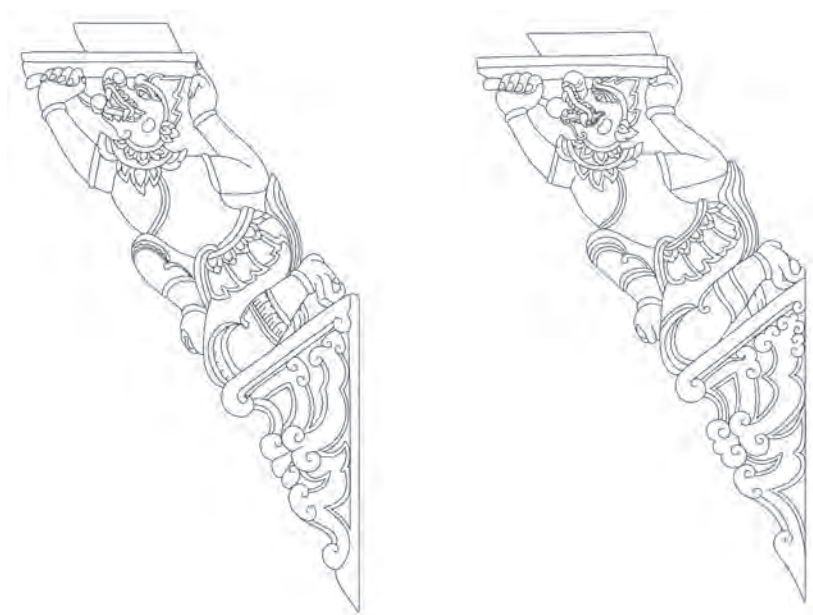
จากการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูล เราจะพบรูปแบบลายไฉ่หมูอยู่กลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนชัดเจน โดยเฉพาะตัวอย่างลายที่ปรากฏในนาถันต์ สังเกตจากรูปแบบโครงสร้างลวดลาย ซึ่งมีลักษณะเป็นลายประแจจีน ลักษณะของการขมวดหัวเม็ดตามมุมที่หักโค้งเป็นต้น ซึ่งตัวอย่างลวดลายดังกล่าวที่เห็นได้ชัดเจนคือ นาถันต์วัดบ้านฝั่ง อำเภอเมือง นาถันต์วัดปงแสนทอง และค้ายันวัดห้างฉัตร เป็นต้น

◆ ภาพลายเส้นที่ 128-129 นาถันต์วัดบ้านฝั่ง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

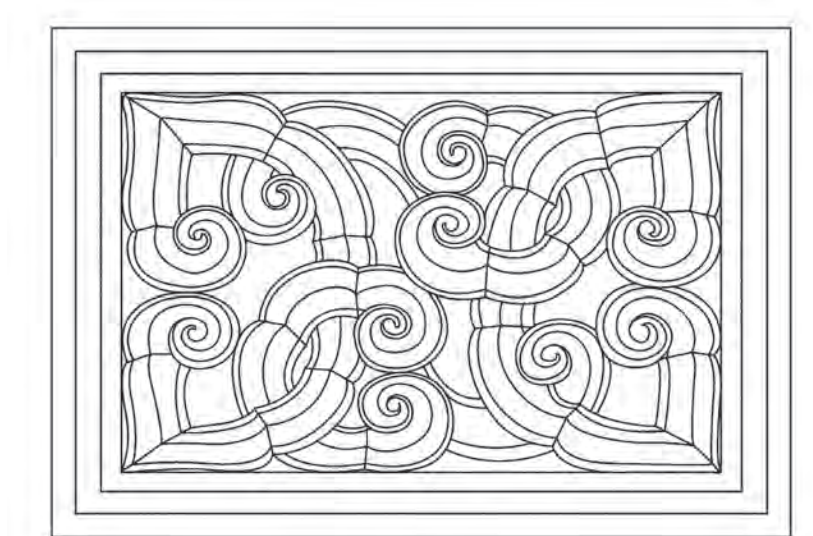

◆ ภาพลายเส้นที่ 130-136 กลุ่มนาคตันค์วัดปรางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

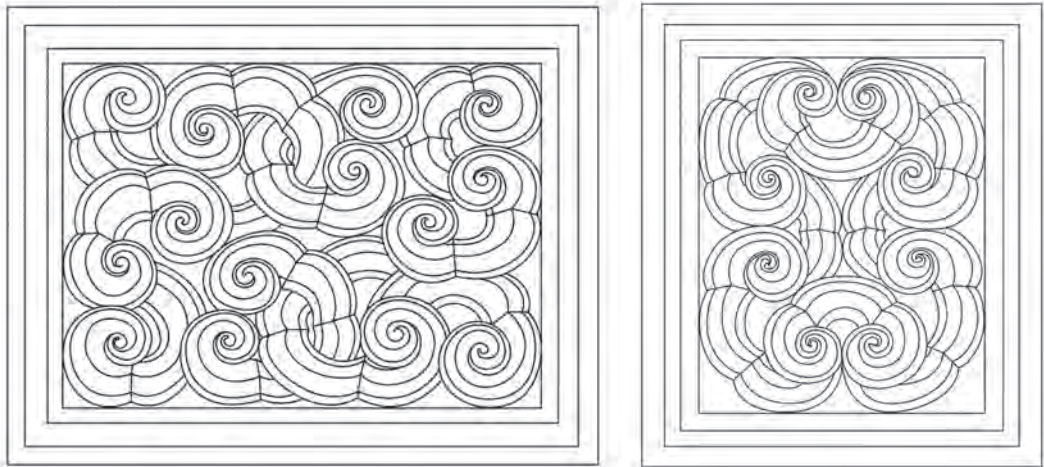

◆ ภาพลายเส้นที่ 137-138 ค้ำยันประดับอุโบสถวัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

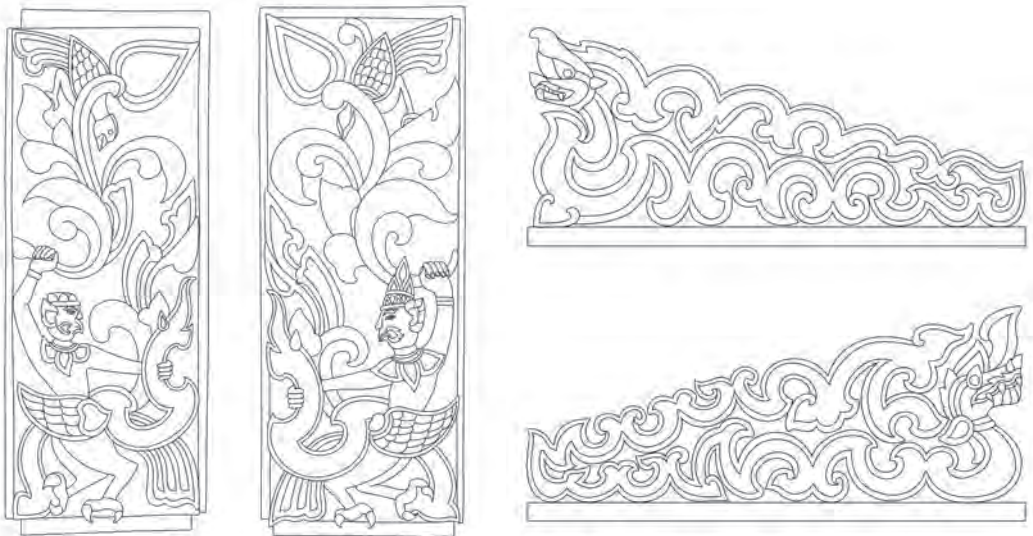
นอกจากนี้ยังมีงานในลักษณะอื่นๆ ที่ใช้สายไส้หมูนํามาสร้างสรรค์ในงานไม้แกะสลักประดับงานศิลปกรรม เช่น ลายในกรอบช่องตาผ้าประดับหน้าบันวัดเหล่าหลวง งานไม้แกะสลักวัดตุนใต้ จังหวัดพะเยา เสลี่ยงคานหาม รวมไปถึงแห่ช้าง โดยมีรูปแบบรายละเอียดดังนี้

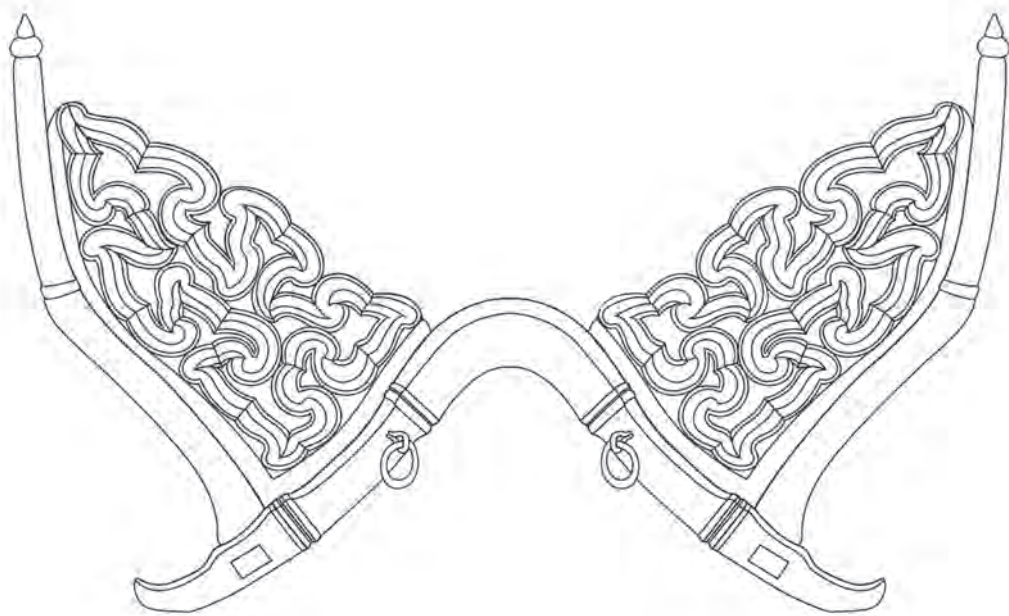
◆ ภาพลายเส้นที่ 139 ลายไส้หมูประดับช่องตาผ้า หน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอดง จังหวัดลำปาง

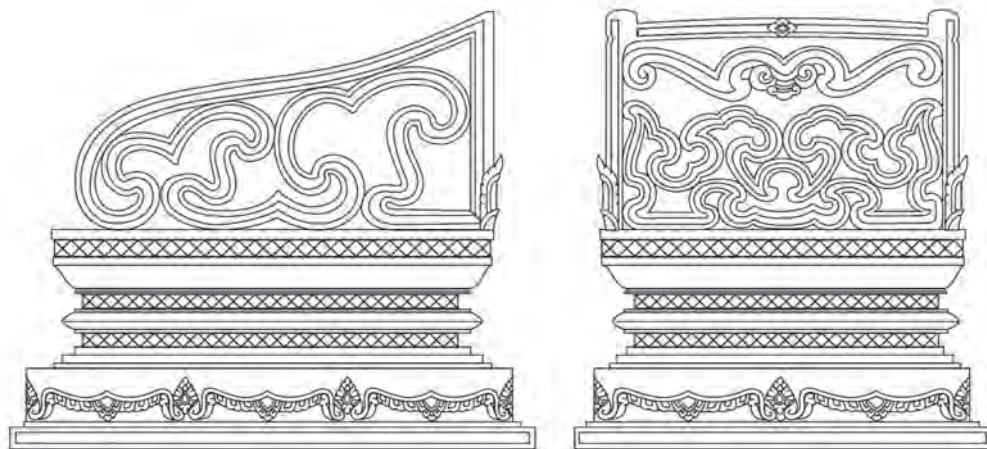
◆ ภาพลายเส้นที่ 140-140 ลายไฉ้หมูประดับช่องคาผ้า หน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอดง จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 142-145 ลายไฉ้หมูวัดคูนใต้ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา

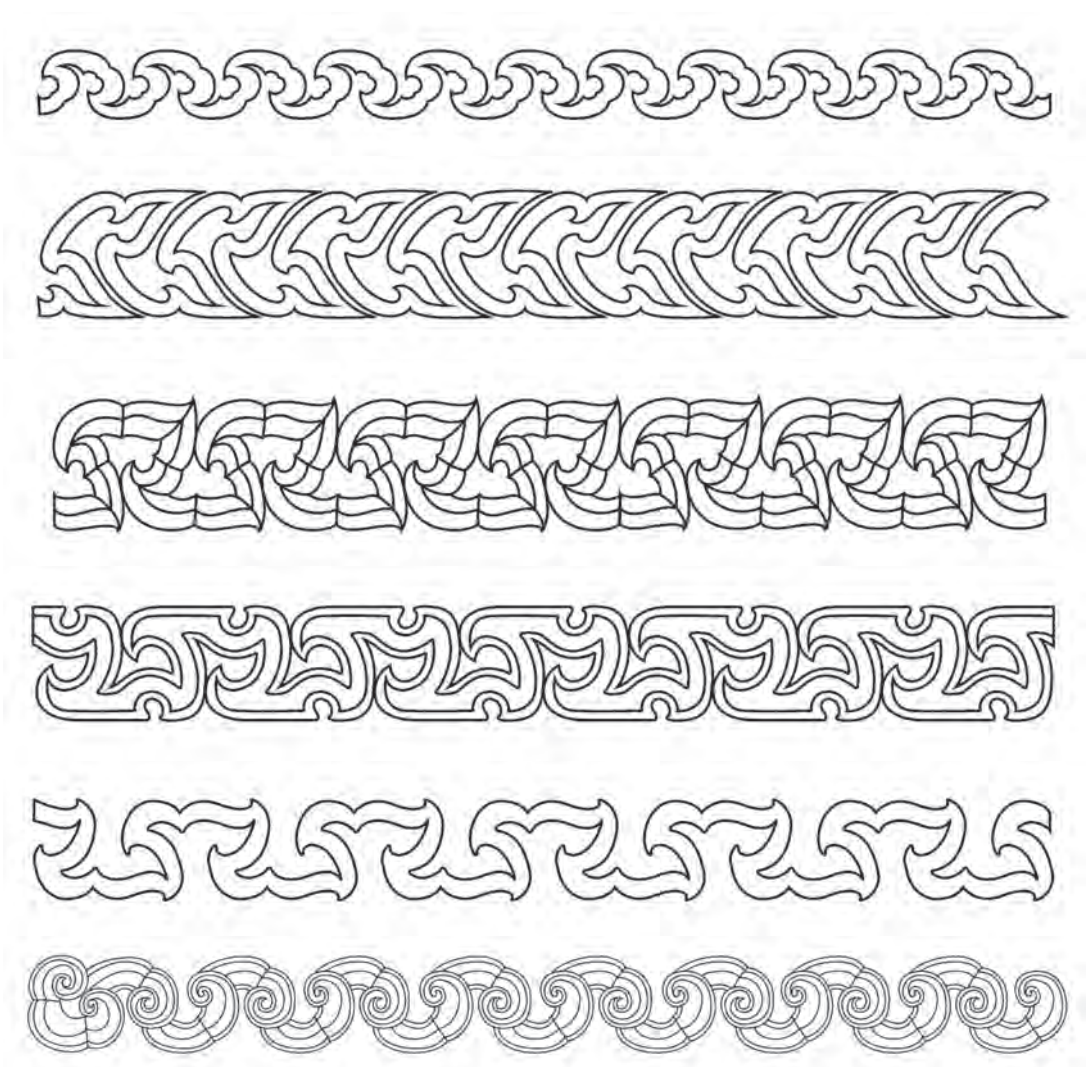

◆ ภาพลายเส้นที่ 146 แห้งข้างลายไส้หนูของเจ้านายลำปาง ปันจุบันเป็นสมบัติเอกชน

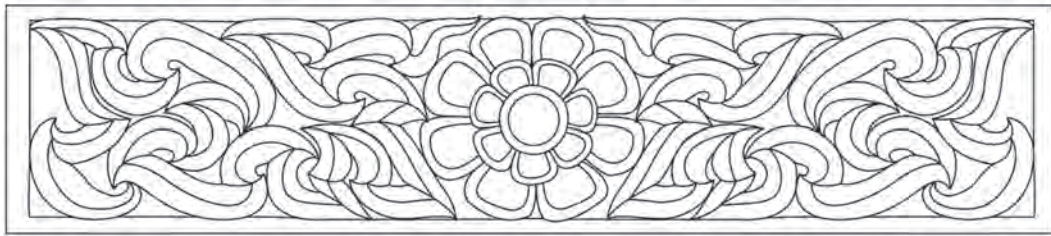
◆ ภาพลายเส้นที่ 147 เสลี่ยงลายไส้หนูของเจ้านายลำปาง หรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่
ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

ลายไส้หมูที่เป็นเส้นตรง เราสามารถพบได้ในการเป็นส่วนประกอบ
ในงานศิลปกรรมด้วยเช่นกัน ซึ่งปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง โดยช่างออกแบบลาย
ให้เป็นลายซ้ำๆ วางตัวลายสลับบนล่าง ซ้ายขวาในทางแนวยาว จนเป็น
เส้นลายไส้หมู ที่นำมาประดับในพื้นที่ที่เป็นขอบแนวยาว เช่น ฐานชุกชีหรือ
แท่นแก้ววัดปรางค์ก่ ลายพนักพิงวัดบ้านหนอง อำเภอมะนัง ลายขอบ
หน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอนิคมพัฒนา เป็นต้น

◆ ภาพลายเส้นที่ 148-153 ลายไส้หมูออกแบบเป็นเส้นแนวยาว

นอกจากนี้ยังพบการผูกลายไส้หมู่เป็นลายเถาแนวยาว สอดแทรกด้วยลายพรรณพฤกษา เกิดเป็นกลุ่มลาย ที่สามารถขยายออกเป็นแนวยาวได้ ดังปรากฏในงานไม้แกะสลักโบราณ วัดโหล่หินหลวงแก้วช้างยืน อำเภอกะคา และงานไม้แกะสลักโบราณ วัดนาก่วมใต้ อำเภอเมือง

◆ ภาพลายเส้นที่ 154 งานไม้แกะสลักโบราณ วัดนาก่วมใต้ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

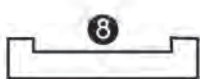
◆ ภาพลายเส้นที่ 155 งานไม้แกะสลักโบราณ วัดโหล่หินหลวงแก้วช้างยืน อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง

◆ ภาพลายเส้นที่ 156 งานไม้แกะสลักโบราณ

ลักษณะการแกะสลัก

จากการรวบรวมรูปแบบลวดลายไม้ให้ดูแล้วนำเสนอมานั้น ผู้เขียนสามารถจำแนกวิธีการแกะสลักไม้ได้ 8 วิธี โดยสามารถนำเสนอเป็นภาพด้านตัดดังนี้

1. เส้นโค้งไม่มีขอบ
2. เส้นเป็นเส้นตรงกลาง ไม่มีขอบ
3. เส้นโค้งมีขอบ
4. เส้นเป็นเส้นกลางและมีขอบ
5. เส้นเป็นเส้นกลาง มีการเจาะร่องขอบ
6. เส้นเป็นเส้นคมขอบตัด
7. เส้นเป็นเส้นคมขอบเฉียง
8. เส้นขอบตัด ตรงกลางเจาะร่องเพื่อประดับกระจกจีน

ตอนที่ 7

บทสรุป

จากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลลายไส้หนูในพื้นที่จังหวัดลำปาง ทำให้ทราบว่าลวดลายไส้หนูเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 โดยเฉพาะในยุคสมัยเจ้าหลวงวรญาณรังสี เจ้าผู้ครองนครลำปาง ที่มีการฟื้นฟูและทำนุบำรุงพุทธศาสนา อันส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบงานศิลปกรรมของเมืองลำปางเป็นอย่างมาก ในประเด็นนี้อาจจะเนื่องมาจากการลงไปเมืองใต้ (กรุงเทพมหานคร) ในปี พ.ศ. 2411 ร่วมในพระราชพิธีพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต และมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเจ้าวรญาณรังสีเสด็จได้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวในฐานะเจ้านครประเทศราช จึงได้พบเห็นพิธีหลวงแล้วนำมาปรับใช้ในเมืองลำปาง ยกตัวอย่างเช่น การสร้างจองเบิก หรืออาสนะจองเบิก ที่ใช้สำหรับให้พระสงฆ์ 5-9 รูปขึ้นสวดพุทธาภิเษก หรือสวดเบิก ถวายไว้กับวัดหลวงในเมืองลำปาง เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระธาตุเสด็จ จังหวัดลำปาง และวัดศรีดอนคำ วัดพระธาตุแหล่มลี่ ในอำเภอลอง จังหวัดแพร่ เป็นต้น

ถ้าข้อสันนิษฐานในกรณีนี้เป็นจริง การลงไปสยามครั้งนั้นนอกจากจะนำรูปแบบการสวดพระพิธีธรรม 7 คัมภีร์ หรือสวดปกรณัม เตียงอาสนะสงฆ์ ขึ้นมาแล้ว ผู้เขียนคาดว่าอาจจะนำรูปแบบของลายเมฆจีนที่ปรากฏในสยาม โดยเฉพาะความโดดเด่นของศิลปะจีนในสมัยรัชกาลที่ 3-4 ที่ถูกนำเสนอผ่านงานสถาปัตยกรรมในกรุงเทพฯ ขึ้นมาด้วย แล้วนำมาปรับใช้ดัดแปลงจนเป็นลายเมฆแบบลำปางที่เรียกว่าลายไส้หนูในช่วงเวลาต่อมา จนมีรูปแบบที่ลงตัว

ซึ่งลายไส้หนูในยุคของเจ้าหลวงวรญาณรังสี มักจะเป็นเส้นที่มีลักษณะกลมและใหญ่ รวมถึงการต่อหัวพญานาค ราหู ที่มีลวดลายกนกแบบรัตนโกสินทร์เข้ามาผสมลาย ดังตัวอย่างโค้งคิ้ววัดประตูป่อง นาคทนต์และห้ายนต์วัดเชียงราย อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) วัดพระธาตุลำปางหลวง และวัดพระธาตุเสด็จ เป็นต้น

จากลายไส้หนูยุคต้น สู่ลายไส้หนูยุคกลาง จะมีลักษณะแบนและมีการประดับกระจกเงินร่วมด้วย ทั้งการประดับในส่วนพื้นหลังของลาย และการประดับตรงเส้นลายไส้หนูที่มีการเซาะร่องไว้ โดยในยุคนี้ผู้ที่คาดว่าเป็นคนนำไปใช้และให้เกิดการแพร่กระจายคือครูบาอาโนชัยธรรมจินตามุนี หรือครูบาโนแห่งวัดปงสนุกเหนือ ครูบาสล่าของเมืองละกอน ดังปรากฏตัวอย่าง

ในหลายวัดที่ครูบาโนได้เข้าไปมีส่วนในการสร้าง เช่น โกงคิ้ววัดม้าเหนือ โกงคิ้ววัดปงสนุกเหนือ โกงคิ้ววัดทุ่งล้าน สัตถภัณฑ์วัดปงสนุกเหนือ สัตถภัณฑ์วัดปงสนุกใต้ เป็นต้น

ในยุคหลังสุดน่าจะอยู่ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 รูปแบบลายไส้หมูเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น และไม่มีแบบแผนที่ตายตัว รวมถึงรูปแบบการผูกลายค่อนข้างที่จะผิดเพี้ยนไปจากเดิม ปรากฏงานช่างพื้นบ้านตามเขตอำเภอรอบนอกมากขึ้น ซึ่งลายไส้หมูในยุคนี้เป็นลายกลุ่มสุดท้ายก่อนที่จะลดความนิยมลงและไม่มีการผลิตซ้ำ ซึ่งจากยุคต้นมาจนถึงยุคสุดท้ายนี้ จากกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลและสามารถระบุปี พ.ศ. การสร้างได้ ทำให้เห็นว่าลายไส้หมูลำปางเกิดขึ้นและมีความนิยมสร้างจนลดลงในช่วงระยะเวลา ร้อยกว่าปีเท่านั้นเอง แต่สิ่งที่น่าสนใจคือกระแสของการใช้ลายไส้หมูปรากฏทั่วไปในเขตจังหวัดลำปาง โดยไม่แพร่กระจายไปหาเขตพื้นที่อื่นที่ไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนและการย้ายถิ่น ถึงประเด็นทางสังคมที่น่าสนใจและศึกษาหาคำตอบในอนาคต

ข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่งที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล พบว่านอกจากลายไส้หมูที่ปรากฏในบริเวณนั้นแล้วมักจะปรากฏลายหนุมานควบคู่เสมอ เช่น วัดประตูป่อง วัดม่อนกระติง วัดห้างฉัตร วัดศรีโคมคำ วัดนาหลวง เป็นต้น ซึ่งกรณีนี้หนุมานเป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ มีความสอดคล้องกับการไปเมืองใต้ (กรุงเทพมหานคร) ของสมัยเจ้าหลวงวรวงษาณรงค์สีและนำศิลปะแบบสยามกลับมาสร้างงานในลำปาง

ประเด็นการย้ายถิ่น

การพบลายไส้หมูในพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่ภายในพื้นที่จังหวัดลำปาง ได้นำเสนอ 3 จังหวัด ซึ่งมีเหตุผลในการปรากฏลดลายไส้หมูในแต่ละแห่งที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ในพื้นที่จังหวัดพะเยา เกิดจากการอพยพโยกย้ายของคนลำปางไปสู่เมืองพะเยา เพื่อการฟื้นฟูเมืองพะเยาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2386 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูเมืองพะเยาและจัดการตั้งเมืองพะเยา เมืองเชียงราย และเมืองงาว มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน โดยให้เมืองพะเยากับ

เมืองงาวขึ้นกับเมืองลำปาง และให้ย้ายคนลำปางบางส่วนไปพื้นเมืองพะเยา รวมการย้ายถิ่นฐานด้วยภัยแล้งในเมืองลำปางในยุคหลังดังที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้

ในส่วนของในพื้นที่อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่ปรากฏลายไส้หมูนั้น เนื่องมาจากการที่เมืองลองเป็นส่วนหนึ่งในเขตการปกครองของลำปางในอดีต ดังนั้นงานศิลปกรรม งานช่าง จึงสามารถถ่ายทอดถึงกันได้ดังปรากฏลวดลายไส้หมูในสามวัดที่ได้นำเสนอมาไว้แล้ว

จังหวัดสุดท้ายคือจังหวัดเชียงราย การปรากฏลายไส้หมูเกิดจากการโยกย้ายชิ้นงานศิลปกรรมจากเมืองลำปางไปจัดแสดง โดยผ่านบริจาด การซื้อขายในตลาดของโบราณ ซึ่งครั้งหนึ่งเมื่อหลายสิบปีก่อนงานศิลปกรรม เหล่านี้ถูกรื้อถอนและขายเป็นงานแอนติคเพื่อนำเงินมาพัฒนาวัดนั้น งานศิลปกรรมดังกล่าวจึงปรากฏตามร้านขายของเก่าและมีหน่วยงานและ ผู้ที่สนใจซื้อและบริจาดให้ส่วนงานตามที่ได้นำเสนอไว้ เป็นต้น ดังนั้นภาพรวม ของการปรากฏลายไส้หมูในพื้นที่นอกเขตเมืองลำปาง จึงเป็นสามกรณี ตามที่ได้นำเสนอไว้

เทคนิคการสร้างสรรค์งาน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายไส้หมูภายในจังหวัดลำปาง และ พื้นที่ใกล้เคียง พบว่าลวดลายไส้หมูมักนิยมสร้างสรรค์ด้วยเทคนิคงานไม้ แกะสลักเท่านั้น เพราะด้วยลักษณะงานรวมถึงลักษณะลวดลายที่เป็นเส้น การสร้างลายจึงไม่สามารถขาดออกจากกันได้ ซึ่งเทคนิคงานไม้แกะสลัก ถือเป็นเทคนิคเดียวที่ทำได้ แต่ถ้าถามว่าพบเทคนิคอื่นบ้างไหม เราก็สามารถ พบทั้งเทคนิคงานปูนปั้น ซึ่งพบเพียงแห่งเดียวคือที่แท่นแก้วหรือฐานชุกชี ภายในวิหารจามเทวี วัดปงยางคก รวมไปถึงเทคนิคลายคำประดับเสาวิหาร จามเทวี ลายคำประดับหีบธรรมวัดลำปางกลางตะวันออก และหีบธรรม วัดศรีหมวดเกล้า แต่ด้วยทั้งสองเทคนิคมีข้อจำกัดในการสร้างสรรค์ลาย ด้วยวิธีการ จึงทำให้ปรากฏตัวอย่างงานน้อยมาก

ข้อจำกัดดังกล่าวกรณีของเทคนิคงานปูนปั้น ด้วยการทำลายไส้หมู ต้องเน้นขอบหยักที่คมชัดลึก งานถึงจะดูมีมิติและสวยงาม เทคนิคปูนปั้น

ไม่สามารถทำได้เนื่องจากจะเกิดการเปลี่ยนรูปร่างก่อนการแห้งตัว ตัวอย่างงานที่ปรากฏในเทคนิคนี้ก็คือการปั้นเส้นขอบลายโดยตัวลายใช้กระจกจีนติดเป็นลายไล่หมู่ ก่อนจะปั้นปิดขอบลายด้วยงานปูนปั้น ซึ่งโดยลักษณะของลายไล่หมู่จะมีขอบลายที่เป็นเส้นใหญ่ ทำให้ปัญหาเกิดขึ้น ทั้งการแห้งของปูนขนาดที่ใหญ่เกินไปจนปูนรับน้ำหนักก่อนแห้งตัวไม่ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวการสร้างลายไล่หมู่จึงไม่นิยมใช้เทคนิคงานปูนปั้น

ในส่วนของงานลายคำ ก็ปรากฏตัวอย่างงานน้อยมาก ด้วยลักษณะลายไล่หมู่ที่ต้องสร้างสร้อยออกมาให้เป็นเส้นต่อกัน แต่ด้วยเทคนิคงานลายคำในขั้นตอนการทำแม่พิมพ์กระดาษ จะต้องมีจุดเชื่อมขอบลาย เพื่อให้แม่พิมพ์สามารถเกาะติดกันได้ ง่ายต่อการปิดทองล่องชาด ทำให้การทำลายไล่หมู่ในเทคนิคงานลายคำไม่เป็นที่นิยม เพราะเมื่อทำแม่พิมพ์แล้วตัวลายไม่เกาะติดกัน จะทำให้ตัวลายผิแตกเปื้อนไป และยากต่อการสร้างสร้อยงาน

ประเด็นการสร้างอัตลักษณ์

ในกรณีนี้เป็นข้อสังเกตที่เกิดจากการสร้างเสียงและแห่งช้างลายไล่หมู่ อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมของกลุ่มเจ้านายลำปาง ในการนำมาสร้างอัตลักษณ์ตนที่ชัดเจน ในขณะที่ช่วงเวลาดังกล่าว (ปลายพุทธศตวรรษที่ 24–ต้นพุทธศตวรรษที่ 25) ลายกนก ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายดอกพุดตาน ก้านชดอย่างรัตนโกสินทร์ กำลังมีอิทธิพลต่อหัวเมืองล้านนาอย่างมาก ที่ทุกเมืองจะต้องรับและนำมาปรับใช้ เพื่อแสดงถึงการยอมรับอิทธิพลวัฒนธรรม ให้งามอย่างสยาม แต่เจ้าลำปางยังคงความอนุรักษ์นิยมผ่านลายไล่หมู่อย่างสง่างาม คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของเจ้านายลำปางในกลุ่มเจ้านายหัวเมืองเหนือ

การนำมาสร้างสร้อยงาน

เป็นที่ทราบกันดีว่า ลายไล่หมู่ ในปัจจุบันเป็นที่รับรู้โดยทั่วกันว่า “ลายละกอนไล่หมู่” จากโครงการผ้าไทยลายอัตลักษณ์ 76 จังหวัด เณลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรม

ราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 จนปัจจุบัน “ลายละกอนไส้หนู” ได้ออกประกาศจากจังหวัดลำปาง ให้เป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย จนเกิดปรากฏการณ์การนำลายไส้หนูมาต่อยอดสร้างสรรค์งานศิลปกรรมหลายแขนง โดยเฉพาะลายผ้าทอลายละกอนไส้หนู ที่วัฒนธรรมจังหวัดลำปางให้การสนับสนุนและผลักดันการสร้างสรรค์งานอย่างต่อเนื่อง

จากการรวบรวมข้อมูลลวดลายไส้หนูในครั้งนี้ ปรากฏลายไส้หนูจำนวน 72 แหล่งมรดกวัฒนธรรม กับลวดลายไส้หนูที่ปรากฏในงานศิลปกรรมจำนวน 208 ชิ้น โดยพบในพื้นที่จังหวัดลำปางจำนวน 58 แห่ง งานศิลปกรรมจำนวน 175 ชิ้น จังหวัดพะเยา 6 แห่ง จังหวัดเชียงราย 2 แห่ง จังหวัดแพร่ 4 แห่ง และจังหวัดตาก 2 แห่ง รวมสถานที่นอกเขตจังหวัดลำปาง ปรากฏลายไส้หนูจำนวน 14 แห่ง กับชิ้นงานศิลปกรรมจำนวน 43 ชิ้น โดยส่วนใหญ่เป็นองค์ประกอบในการประดับงานสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบัน โถงคิ้ว นาคทนต์ แผงแล รวมไปถึงงานพุทธศิลป์และเครื่องใช้ในพิธีกรรมต่างๆ โดยเทคนิคที่นิยมนำมาสร้างลายไส้หนูคือเทคนิคงานไม้แกะสลักร้อยละ 97 และส่วนที่เหลือร้อยละ 3 เป็นงานเทคนิคลายคำ เทคนิคงานปูนปั้นและงานตุลลายโลหะ

นอกจากนี้บางพื้นที่ปรากฏหลักฐานการบันทึกช่วงเวลาในการสร้างงาน เช่น

- ◆ ปี พ.ศ. 2387 สร้างวิหารวัดหลวงราชสันฐาน
- ◆ ปี พ.ศ. 2398 อาสนะสงฆ์วัดพระธาตุลำปางหลวง
- ◆ ปี พ.ศ. 2402 อาสนะสงฆ์วัดพระธาตุเสด็จ
- ◆ ปี พ.ศ. 2409 สร้างวิหารวัดประตูป่อง
- ◆ ปี พ.ศ. 2411 สร้างวิหารวัดบ้านฝาง
- ◆ ปี พ.ศ. 2419 สร้างวิหารน้อยวัดทุ่งไฉ้
- ◆ ปี พ.ศ. 2426 สร้างวิหารวัดเหล่าหลวง
- ◆ ปี พ.ศ. 2430 สร้างวิหารวัดม้าเหนือ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดต่างๆ ที่ได้จากการลงพื้นที่ และนำเสนอเป็นตาราง เพื่อให้ง่ายต่อการนำเสนอข้อมูลในส่วนนี้ ดังนี้

ตารางสรุปตำแหน่งที่พบลายไฉ้หมู

อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
จังหวัดลำปาง				
เมือง	1.	วัดพระธาตุเสด็จ	อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) (1)	เจ้าหลวงวรญาณรังสี ถวายทาน พ.ศ. 2402
	2.	วัดบ้านไร่ศิลาทอง	วิหารน้อย (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	3.	วัดต้นตอง	ธรรมาสน์ (1) วิหารน้อย (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	4.	วัดต้นธงชัย	ธรรมาสน์ (1) สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	5.	วัดพระเจดีย์ขาวหลัง	ห้ายนต์ (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	6.	วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม	โก่งคิ้ว (2) นาคทนต์ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	7.	วัดศรีล้อม	แผงแลประดับวิหาร (4)	ปี พ.ศ. 2469 ¹
	8.	วัดปงสนุกเหนือ	สัตตภัณฑ์ (1) โก่งคิ้ว (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	9.	วัดปงสนุกใต้	สัตตภัณฑ์ (1) กลองปฐจา (1)	จ.ศ. 1278 (พ.ศ. 2459) ไม่ระบุปีที่สร้าง
	10.	วัดศรีบุญโยง	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	11.	วัดประตูป่อง	ค้ำจันทรราม (2) โก่งคิ้วประดับวิหาร (1)	เจ้าหลวงวรญาณรังสี ถวายทาน พ.ศ. 2409
	12.	วัดม่อนกระติง	โก่งคิ้วประดับอุโบสถ (1) แผงแลประดับอุโบสถ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	13.	วัดเชียงราย	นาคทนต์ (3)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	14.	วัดศรีหมวดเกล้า	ดาวเพดาน (9) หีบธรรม (1) อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	15.	วัดปากกล้วยใต้	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง

อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
เมือง	16.	วัดป่าต้นกุ่มเมือง	สัตตภัณฑ์ (1) นาคนันต์ (4)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	17.	วัดปงแสนทอง	นาคนันต์ระดับวิหาร (8)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	18.	วัดนาแก้วมไ้	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	19.	วัดน้ำโง	ค้ำจจรรมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	20.	วัดแม่เพือง	ค้ำจจรรมาสน์ (1)	จ.ศ. 1259 (พ.ศ. 2440) ²
	21.	วัดทุ่งไ้	นาคนันต์ระดับวิหาร (4) แพงแลระดับวิหาร (1) วิหารน้อย (1)	วิหารสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2471 ปี พ.ศ. 2419 ³
	22.	วัดบ้านคำหลวง	นาคนันต์ระดับวิหาร (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	23.	วัดทุ่งม่านเหนือ	โก่งคิ้วระดับวิหาร (1) นาคนันต์ระดับวิหาร (12)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	24.	วัดบ้านฝ้าง	นาคนันต์ระดับวิหาร (8)	ครุบาโนสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2411
	25.	วัดบ้านลัก	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เกาะคา	26.	วัดพระธาตุลำปางหลวง	อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) (1) โก่งคิ้ว (1) สัตตภัณฑ์ (1) เสลียง (1) ห้ายนต์ (5)	จ.ศ. 1217 (พ.ศ. 2398) ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	27.	วัดพระธาตุจอมปิง	ห้ายนต์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	28.	วัดโหล่หินหลวงแก้ว ช้างยี่น	นาคนันต์ (1) แผ่นไม้จลุลาย (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	29.	วัดไชยาทุ่งล้อม (จุ้ตทุ่ง)	ตู้พระธรรม (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	30.	วัดนาเวียง	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	31.	วัดบ้านม้าเหนือ	โก่งคิ้วระดับวิหาร (1)	ครุบาโนสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2430
	32.	วัดศาลาหลวง	ค้ำจจรรมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง

อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
เกาะคา	33.	วัดวังพร้าว	ธรรมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	34.	วัดบ้านลาด	ธรรมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	35.	วัดบ้านฝึ้งนาเกลือ	ธรรมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
แม่ทะ	36.	วัดปงหอศาล	สัตตภัณฑ์ (1) ห้ายนต์ (3)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	37.	วัดป่าจำ	อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	38.	วัดน้ำใจ	โก่งคิ้วประดับอุโบสถ (2) สัตตภัณฑ์ (1) มณฑปปราสาท (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	39.	วัดบ้านหลุก	ซุ้มธรรมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	40.	วัดดอนไฟ	โก่งคิ้ววิหารหลังเก่า (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	41.	วัดนาคตหลวง	โก่งคิ้วประตู (2) โองหลวง	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	42.	วัดบ้านหนอง	ไม้แกะสลัก (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	43.	วัดบอมหลวง	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	44.	วัดศรีอ้วน	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	45.	วัดนาแก้ว	ค่างธรรมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เถิน	46.	วัดเวียงเถิน	ชั้นห้าโกฐาก (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	47.	วัดนาบ้านไร่	หน้าบันวิหาร (3)	วิหารสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2460 ⁴
	48.	วัดเหล่าหลวง	วิหาร (1) หน้าบันโก่งคิ้ว/นาคทนต์ (1)	วิหารสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2426 ⁵
ห้างฉัตร	49.	วัดปงยางคก	นาคทนต์ (1) แผงแล (1) แท่นแก้ว (1) บันไดธรรมาสน์ (1) เสาวิหาร (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง

อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
ห้างฉัตร	50.	วัดห้างฉัตร	นาคหันต์ระดับวิหาร (3) ค้ายันระดับอุโบสถ (8)	ไม่ระบุปีที่สร้าง อุโบสถสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2460 ⁶
	51.	วัดบ้านเหล่า	นาคหันต์ระดับอุโบสถ (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เมืองปาน	52.	วัดสบลี	โก่งคิ้วปีกนก (2) ระดับวิหาร	วิหารสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2436 ⁷
	53.	วัดทุ่งล้าน	โก่งคิ้ว (1) โก่งคิ้วปีกนก (2) นาคหันต์ (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	54.	วัดทุ่งโป่ง	นาคหันต์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	55.	วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน	นาคหันต์ (8)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
แจ้ห่ม	56.	วัดสาญญาณพลาราม	แผ่นไม้แกะสลัก (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
งาว	57.	วัดน้ำล้อม	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
วังเหนือ	58.	วัดศรีเกิด	โก่งคิ้วระดับวิหาร (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
แพร่				
ลอง	59.	วัดนาตุ้ม	นาคหันต์ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	60.	วัดนาหลวง	นาคหันต์ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	61.	วัดสะเล้ง	นาคหันต์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เมือง	62.	วัดพระร่วง	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
พะเยา				
เมือง	63.	วัดศรีโคมคำ	นาคหันต์ (5)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	64.	วัดตุนใต้	โก่งคิ้ว (2) นาคหันต์ (2) ค้างธรรมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	65.	วัดลี	ห้ายนต์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	66.	วัดหลวงราชสิณฐาน	โก่งคิ้ว (2) นาคหันต์ (1)	วิหารสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2387

อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
ดอกคำใต้	67.	วัดช้างค้ำ (ร้าง)	นาคันทน์ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
แม่ใจ	68.	วัดตาล้อย	นาคันทน์ (4)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เชียงราย				
เมือง	69.	วัดพระแก้ว	โก่งคิ้ว (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง (นำมาจากแหล่งอื่น)
	70.	ไร่มะพร้าวหลวง	สัตตภัณฑ์ (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง (นำมาจากแหล่งอื่น)
ตาก				
บ้านตาก	71.	วัดวังหม้อ	หน้าบ้านอุโบสถ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	72.	วัดทุ่งยั้ง	ธรรมาสถ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
รวม		72 แหล่งมรดกวัฒนธรรม งานศิลปกรรม 208 ชิ้น (ในพื้นที่จังหวัดลำปาง 175 ชิ้น จังหวัดอื่นๆ 43 ชิ้น)		

เชิงอรรถ

- 1 วีรศักดิ์ ของเดิม, *จารึกลำปาง* (กรุงเทพฯ : บ.ดีเซมเบอร์จำกัด, 2566), หน้า 48.
- 2 วีรศักดิ์ ของเดิม, *จารึกลำปาง* (กรุงเทพฯ : บ.ดีเซมเบอร์จำกัด, 2566), หน้า 120.
- 3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.
- 4 ป้ายประวัติวัด.
- 5 ธวัชชัย ทำทอง, *ศิลปะสกุลช่างลำปาง* (กรุงเทพฯ : บางกอกปรินท์, 2566), หน้า 147.
- 6 จารึกข้างผนังอุโบสถ.
- 7 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

แผนที่แหล่งที่พบลวดลายไฉ่หมุ

ลวดลายไฉ่หมุ

จ.เชียงราย

1. วัดพระแก้วเชียงราย
2. วัดแม่ฟ้าหลวง

จ.พะเยา

1. วัดศรีโคมคำ
2. วัดหลวงราชสันฐาน
3. วัดต้นไต้
4. วัดลี
5. วัดช้างค้ำ(ร้าง) อ.ดอกคำใต้
6. วัดศาลชัย

จ.เชียงใหม่

อ.เมืองลำปาง

1. วัดพระธาตุเขาน้อย
2. วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม
3. วัดพระเจดีย์ขาวหลัง
4. วัดต้นธงชัย
5. วัดต้นดอ
6. วัดประตูปอง
7. วัดม่อนกระตัง
8. วัดปงสนุกเหนือ
9. วัดปงสนุกใต้
10. วัดเชียงใหม่
11. วัดศรีนครวัดเกล้า
12. วัดบ้านไร่สีดาทอง
13. วัดป่าต้นกุ่มเมือง
14. วัดปงแสนทอง
15. วัดศรีล้อม
16. วัดป่ากล้วย
17. วัดทุ่งไร่
18. วัดทุ่งม่านเหนือ
19. วัดบ้านคำหลวง
20. วัดบ้านมิ่ง
21. วัดบ้านลึก
22. วัดแม่เพียง
23. วัดนาก่วมใต้
24. วัดศรีบุญโยง
25. วัดน้ำผึ้ง

อ.เกาะคา

1. วัดพระธาตุปางหลวง
2. วัดพระธาตุจอมบึง
3. วัดโสดงเงินหลวงแก้วเชียงเงิน
4. วัดโสมมาทุ่งน้อย
5. วัดบ้านม่วงนาเกลือ
6. วัดนาทิพย์
7. วัดท่าเหนือ
8. วัดเขาหลวง
9. วัดบ้านลาด
10. วัดวังพร้าว

จ.ลำพูน

อ.แม่พริก

อ.เถิน

1. วัดเวียง
2. วัดเหล่าหลวง
3. วัดนาบ้านไร่

จ.ตาก

1. วัดวังหม้อ บ้านตาก
2. วัดทุ่งยั้ง บ้านตาก

อ.วังเหนือ

1. วัดศรีเกิด

อ.แจ้ห่ม

1. วัดทุ่งล้าน
2. วัดทุ่งโป่ง
3. วัดสบสี
4. วัดศรีหลวง

อ.แจ้ห่ม

1. วัดสาธิตาณพาราม

อ.งาว

1. วัดน้ำล้อม

อ.ห้างฉัตร

1. วัดปางยางคก
2. วัดห้างฉัตร
3. วัดบ้านเหล่า

อ.เมืองลำปาง

อ.แม่เมาะ

จ.แพร่

1. วัดพระร่วง
2. วัดนาหลวง
3. วัดนาคุ้ม
4. วัดสะแล้ง

อ.เสริมงาม

อ.แม่ทะ

อ.แม่ทะ

1. วัดบ่อหลวง
2. วัดบ้านหนอง
3. วัดน้ำใส
4. วัดนาข้าว
5. วัดนาหนองหลวง
6. วัดศรีฐาน
7. วัดบ้านปลุก
8. วัดบุญทศพร
9. วัดป่าไร่
10. วัดดอนไฟ

จ.สุโขทัย

รวม 72 แหล่งมรดกวัฒนธรรม

(ลำปาง 58/ พะเยา 6/ เชียงราย 2/ แพร่ 4/ ตาก 2)

การรวบรวมแหล่งมรดกวัฒนธรรม
ลายไฉ่หมุ ภายใต้งานวิจัยวัดลำปาง
และงานวิจัยวัดบ้านไร่
©. 2023 / สุภาพร ศรีธนา

ตอนที่ 8

นานาทัศนะ
ว่าด้วยลวดลายไส้หมู

พระอธิการน้อย นรุตตโม

เจ้าอาวาสวัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

“...ลายไฉ้หมู ถือว่าเป็นมรดกทางศิลปกรรมที่ปรากฏให้เห็นได้ทั้งในศิลปกรรมในวัดและในบ้านเรือน (ห้ายนต์) ที่บ่งบอกถึงความคิดอันเรียบง่ายแต่งดงาม และแสดงถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ทางด้านช่างงานศิลปะของชาวลำปาง ประดุจดั่งว่าถ้าเห็นลวดลายนี้ปรากฏที่ไหน นั่นหมายถึงการมีอยู่ การมาถึง หรือว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับลำปางเป็นแน่แท้...”

อาจารย์วิถี พานิชพันธ์

ผู้เชี่ยวชาญงานศิลปวัฒนธรรมล้านนา

“ลายไฉ้หมูคือลายที่เริ่มจากจุดหนึ่งที่เป็นเส้น แล้วมันก็ไปของมันเรื่อยๆ เทาะๆ กัน โดยที่ไม่จบ นี่คือลักษณะของลายไฉ้หมูที่มีเฉพาะที่ลุ่มน้ำวังเหนือสุดที่อำเภอวังเหนือ ลงไปเรื่อยๆ ถึงเมืองเถิน เป็นเส้นที่ต่อกันไม่จบ คือความเฉพาะตัวของลายไฉ้หมู ซึ่งเป็นลายของลำปางที่เป็นลำปางชัดเจน”

อาจารย์ ดร.อนุกุล ศิริพันธุ์

ประธานสภาวัฒนธรรม
อำเภอเมืองลำปาง

“...ลายไล่หนู เป็นลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์
ในงานสถาปัตยกรรมลำปาง ด้วยงานแกะสลักไม้ประดับ
โค้งคิ้วตามวัดวาอาราม แกะสลักไม้ประดับในรูปแบบ
ทำนองตามเรือนพักอาศัย ถือเป็นลวดลายในกลุ่ม
ลุ่มน้ำวัง ซึ่งลายไล่หนูนี้สามารถนำลวดลายมาสร้างสรรค์
งานศิลปกรรมได้หลายหลายแขนง ที่สามารถนำไป
ออกแบบให้เข้ากับงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้เยอะแยะ
มากมาย...”

อาจารย์รัชชัย ทำทอง

สาขาวิชาการท่องเที่ยวและธุรกิจบริการ
คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

“...ลายละกอนไล่หนู แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม
ตามลักษณะของลวดลาย คือ แบบที่ 1 ลายละกอนไล่หนู
ที่มาจากการขดม้วนเส้นเพียงเส้นเดียวให้อยู่ภายใน
กรอบลาย โดยจะปรากฏหัวและท้ายของเส้นเสมอ
แบบที่ 2 ลายละกอนไล่หนูที่มาจากการขดม้วนจากเส้น
ที่เป็นลักษณะเป็นห่วง ไม่มีหัวท้ายของเส้น ขดม้วนอยู่ใน
กรอบลาย แบบที่ 3 ลายละกอนไล่หนูที่มาจากการไขว้
หรือสอดประสานกัน โดยมีทั้งแบบการไขว้และขดม้วน

ของเส้น 2 เส้นให้อยู่ในกรอบลาย ปรากฏหัวท้ายของเส้น และการใช้เส้นปวง 2 ปวงไขว้และ
ขดม้วนอยู่ในกรอบลาย และแบบที่ 4 ลายละกอนไล่หนูแบบอื่นๆ ที่มีรูปแบบนอกเหนือจากรูปแบบ
ที่กล่าวมาข้างต้น เช่น ลายไล่หนูที่ขดสานกันไปมา ลายไล่หนูที่ผสมผสานกับลวดลายอื่นๆ หรือ
ลายไล่หนูที่ถูกนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบของลายอื่นๆ เป็นต้น...”

รศ.ดร.ชาญคณิต อวาร์ณ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และ ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

“...แม้ว่าคำเรียก “ลายไส้หมู” นี้ จะเพิ่งสร้างขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ แต่หลักฐานงานศิลปกรรมพบว่าน่าจะสร้างขึ้นมาแล้วอย่างน้อยในช่วงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ในประเด็นที่มาของลวดลายนั้น เชื่อว่าน่าจะมีแรงบันดาลใจจากลวดลายจีน โดยอาจมีต้นแบบสำคัญจากงานพุทธศิลป์ในกลุ่มน้ำว้างตอนกลางก่อน แล้วกลายเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของ “ลายละกอน” ทั้งยังโยงไปถึงเครือข่าย-เครือข่ายศิขาลำปาง ดังพบในเมืองพะเยา เช่นที่วัดหลวงราชสันฐาน อำเภอเมืองพะเยา วัดตาลถ้อย อำเภอแม่ใจ เป็นต้น ในประเด็นแบบแผนของลวดลาย มีลักษณะเด่นคือ การเดินเส้นลายคดโค้ง-ม้วนโค้งต่อเนื่องกันไป และสามารถพลิกแพลงเส้นเหล่านั้นลงบนพื้นที่และวัสดุต่างๆ ได้อย่างน่าสนใจ ดังเห็นได้จากงานแกะสลักไม้ประดับวิหาร อาทิ พื้นที่สามเหลี่ยมในตำแหน่งนาคนันต์ พื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าในตำแหน่งหน้าแขนบหรือแผงแล เป็นต้น...”

ผศ.วิทยา พลวิฑูรย์

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (เจ็ดยอด)

“...ลายไส้หมูมีความละเอียดไม่มากนักหากเทียบกับลวดลายล้านนากลุ่มอื่นๆ แต่กลับสร้างให้เกิดอัตลักษณ์และเสน่ห์ที่โดดเด่น เสน่ห์ดังกล่าวถือเป็นความท้าทายแรกของช่างในอดีต (สกุลช่างลำปาง) ที่มีมุมมองในการตัดทอนรายละเอียดลง แต่แฝงด้วยความเก่งกาจในการวางรูปแบบลายที่ยกเยื้องเส้นไหล่ไปมาอย่างลงตัวสวยงาม จนกลายเป็นอัตลักษณ์สำคัญของฝีมือสกุลช่างลำปางอย่างแท้จริง...”

ผศ.ศรีشنا เจริญเนตร

สาขาวิชาออกแบบหัตถอุตสาหกรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“...จากการสืบค้นอัตลักษณ์ลำปางเมื่อปี 2560 ที่ได้รับมติความคิดจากภาครัฐและเอกชนในการค้นหา อัตลักษณ์ลำปางจากงานช่างพื้นถิ่น จึงพบว่าจังหวัดลำปาง เป็นจังหวัดที่พบลวดลายไส้หมูมากที่สุด ในภาคเหนือ ซึ่งในอนาคตคาดหวังว่าจะมีการต่อยอดลวดลายไส้หมู ให้คู่รวมสมัยยิ่งขึ้นและใช้งานได้หลากหลาย สามารถ เข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้ง่ายขึ้นเพราะปัจจุบันเราจะเห็นในงาน ผ้าทอและสกรีนลวดลายผ้าเป็นส่วนใหญ่และกลุ่มผู้ใช้ จะเป็นวัยกลางคนขึ้นไป อีกทั้งราคาผ้าถุงตีนจกราคาค่อนข้างสูง การขยายกลุ่มเป้าหมายรุ่นเยาว์ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายเพื่อให้ลวดลายไส้หมูไม่ไปสู่จุดอิมิตัวและถูกลืมในอนาคต เราต้องพัฒนา ลวดลายให้โดนใจคนรุ่นใหม่และสร้างความภาคภูมิใจในสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร...”

ณิรนุช เมืองชมพู

ช่างแกะสลักไม้ ประดับศิลปกรรมล้านนา

“....ลายไส้หมูดูแล้วง่ายกว่าลายเมฆไหลเฉียงใหม่ แต่พอลงมือแกะสลักแล้วถือเป็นลายที่แกะสลักยากที่สุด ยากกว่าทุกลายที่ทำ ตั้งแต่การผูกลายมาสู่การแกะลาย ถ้าลายไม่ถูกต้องตามไวยกรณ์แต่แรกแกะยังงังก็ไม่สวย แม่รักลายไส้หมูที่สุด งามลงตัวและไม่มีแพทเทิร์นตายตัว แกะแล้วมีความท้าทาย ดีใจและภูมิใจที่มีโอกาสได้แกะสลัก ลายไส้หมูอยู่บ่อยๆ...”

สรวิชญ์ ปัญญาดี

สละสร้างวัดล้านนา

“...ลวดลายไส้หมู ลวดลายแห่งเอกลักษณ์ลำปาง ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ จะกล่าวเช่นนี้ก็ไม่แปลกนัก ด้วยเหตุผลที่เป็นลวดลายทางศิลปะที่พบได้น้อยมากในกลุ่มสกุลช่างอื่นๆ เป็นลวดลายที่สวยงามและเป็นเอกลักษณ์ จนกล่าวได้ว่าลายไส้หมูหรือลายละกอนไส้หมู นำมาใช้อย่างแพร่หลายในกลุ่มงานศิลปะแขนงต่างๆ ของจังหวัดลำปางในอดีต

โดยส่วนตัวแล้วนั้น เมื่อมีโอกาสจะนำลวดลายไส้หมู มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านประติมากรรมปูนปั้น อยู่อย่างต่อเนื่อง เหตุผลเพราะความมีเสน่ห์ของลวดลาย เป็นที่ตั้ง อีกทั้งยังสามารถนำมาผูกลายใช้ร่วมกับลวดลาย ปูนปั้นเครือเถาในกลุ่มช่างอื่นๆ ได้เป็นอย่างดีและลงตัว...”

ฐาปณีย์ เครือระยา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและล้านนา สร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

“...ลายเมฆไหล ไส้หมูที่พบในการตกแต่งเรือน มักทำเป็นหุ่นตติดยูเหนื่อกรอบประตูห้องนอน โดยแกะสลักไม้เป็นลวดลายมีทั้งลายเมฆไหล และไส้หมู ซึ่งตัวลายเชื่อมกันเป็นเส้นอย่างต่อเนื่องอยู่ในกรอบแผ่นไม้สี่เหลี่ยมผืนผ้า หากเป็นเรือนของคหบดีรูปแบบของลายเมฆไหล และไส้หมู ในหุ่นตติมีความประณีต ผูกลายอย่างสวยงาม ส่วนเรือนของคนธรรมดาทั่วไป ลวดลายจะค่อนข้างละเอียดน้อยกว่า...”

วีรศักดิ์ ของเดิม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ฝ่ายอนุรักษ์ส่งเสริมและหอวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

“...ลายไล่หนู ลักษณะลายเหมือนกับไล่ไล่ของหนู
ที่ขีดไปมาจึงเป็นที่มาของชื่อ “ลายไล่หนู” เป็นลวดลาย
ที่ดูเรียบง่ายไม่วิจิตรบรรจงเหมือนลายอื่นๆ แต่มีงดงาม
ที่เกิดจากความลงตัวของการออกแบบลวดลาย
ที่ขีดตัวไปมาแบบอิสระ สามารถออกแบบลวดลายให้อยู่
ในฟอร์มได้ทุกรูปแบบ ไม่ซ้ำซากจำเจเหมือนลวดลาย
อื่นๆ ผู้ออกแบบลายไล่หนูเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการ
ผูกลวดลายจากจุดเริ่มต้นคิดโด่งไปตามจินตนาการ
สุดท้ายปลายเส้นลวดลายต้องกลับมาเชื่อมต่อกับ
จุดเริ่มต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากยิ่งในการผูกลาย จึงกลายเป็น
เสน่ห์ที่โดดเด่นชวนให้หลงใหลกับความสลับซับซ้อนตัว
ไปมา...”

อัศรพล อุดแบน

ศิลปินผู้สร้างสรรค์ลายผ้า
ผู้ช่วยช่างโยธา เทศบาลตำบลปากทาง
อำเภอเถิน

“...ลายเมฆไหล, ลายไล่หนู คือความเป็นอิสระ
ความสลับซับซ้อนเมฆบนสวรรค์ชั้นฟ้า อันเป็นที่อยู่
ของเทวบุตร เทวดา...”

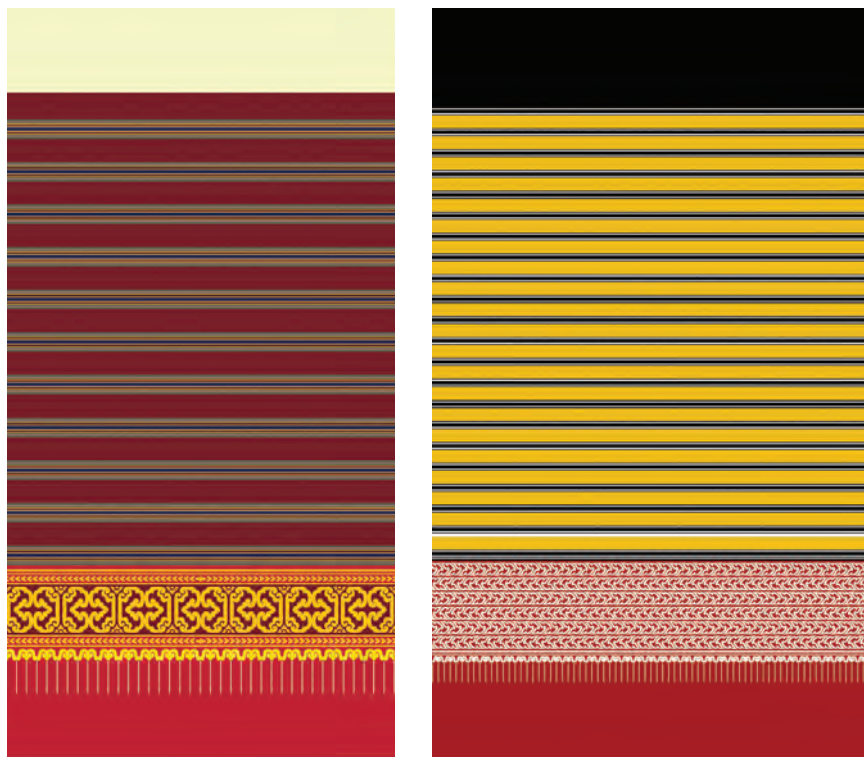
ตอนที่ ๑

จากงานวิจัยสู่การรับรู้
เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิด
เศรษฐกิจสร้างสรรค์

ตอนที่ ๑

จากงานวิจัยสู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ในปี พ.ศ. 2565 ผู้เขียนได้ออกแบบลายผ้าอัตลักษณ์ลำปาง ภายใต้โครงการคัดเลือกลายผ้าอัตลักษณ์ลำปาง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 จากโครงการผ้าไทยลายอัตลักษณ์ 76 จังหวัด เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 จนเกิดลายผ้า “ลายละกอนไล่หนู” ในปัจจุบัน

◆ แบบลายผ้าที่ได้รับการนำไปใช้

ผ้าทอแบบที่ 1
เทคนิคตีนจกต่อขึ้นต่ำ

แบบโดย : ฐาปกรณ์ เครือระยา

โครงการ
คัดเลือกลายผ้าอัตลักษณ์ลำปาง
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง

แนวคิด

การนำเอารูปแบบของงานลายคำ ลวดลายไส้หนู ที่ใช้ประดับ
ธรรมมาสน์ วัดต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มาใช้
ในการออกแบบผ้าตีนจก โดยลักษณะของลายเป็นลายเส้นดอก
ไส้หนูในกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส วางเรียงตัวกันในแนวยาว
ซึ่งแพทเทิร์นลายดังกล่าวสามารถวางในโครงสร้างลายโคมละกอน
ของโครงสร้างลายผ้าตีนจกได้อย่างลงตัว ซึ่งสามารถเปลี่ยนสี
ทั้งในส่วนของผ้าตีนจก และตัวขึ้นลายคำได้

ผ้าทอแบบที่ 1
เทคนิคตีนจกต่อขึ้นต่ำ
แบบโดย : ฐาปกรณ์ เครือระยา

โครงการ
คัดเลือกลายผ้าอัตลักษณ์ลำปาง
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง

◆ จกลายละกอนไส้หมู ผลงานคุณอัครพล อุดแบน ร้านบัวทิพย์ ผ้าขึ้นดินจากเมืองล่อง

◆ การสร้างสรวงงานพุทธศิลป์ โดย ผศ.จุฬารัตน์ เครือระยา ร่วมกับสล่าช่างไม้แกะสลัก คุณณีนุช เมืองชมพู

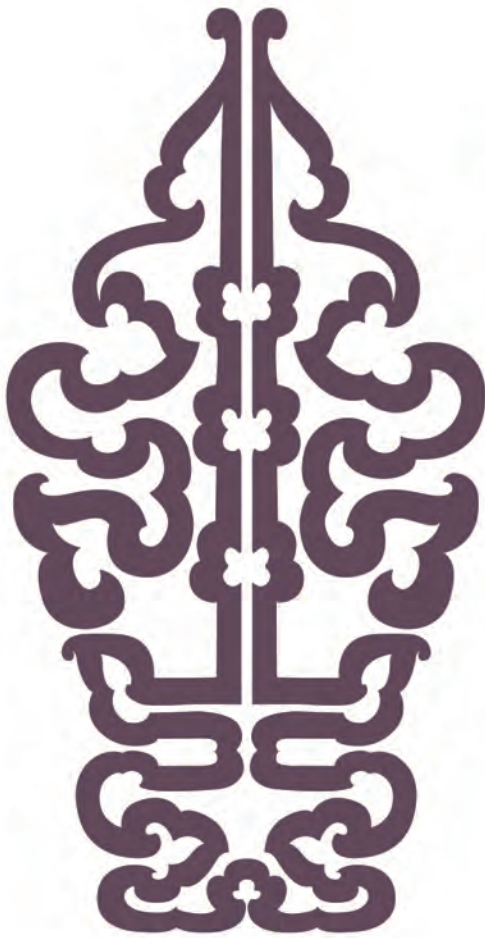
- ◆ แอ็บเงินลายไต้หมู ออกแบบโดย ผศ.รฐาปกรณ์ เครือระยา สร้างสรรค์ชิ้นงานโดยคุณภัทรพงศ์ เพาะปลูก (สล่าออฟ) ทายาทช่างศิลปหัตถกรรม ประเภทเครื่องโลหะ (สลุงเงิน พานเงิน) ประจำปี 2566

◆ กระเบื้องเคลือบประดับ ลายไส้หมู ออกแบบและสร้างสรรค์โดย ผศ.ฐานกรณ์ เกรือระยา

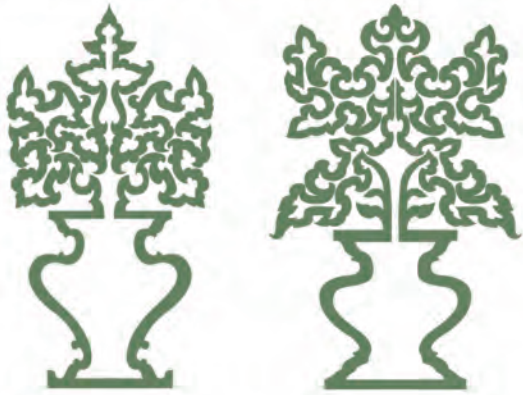

หม้อดอกกละกอนไล่หนู ลายอัตลักษณ์ลำปาง

การสร้างสรรค์ลวดลายหม้อดอกกับ
ลายไล่หนู ลายอัตลักษณ์จังหวัดลำปาง

ลวดหม้อปูมลาย : ลายหม้อดอกกละกอนไล่หนู
© 26/06/2022 / จ.ปราจีนบุรี เครือข่าย

◆ การออกแบบลายหม้อดอกด้วยลายไล่หนู ผลงาน ผศ.จุฑากรณ์ เครือระยา

บรรณานุกรม

กลุ่มหนังสือศิลป์. 2549. *วิถีจากวิถี มรรคาแห่งวัฒนธรรม*, คม ขาวทอง, ใน “แต้มสายลายเมือง”.

ภูเก็ต : หจก.ภูเก็ตเซ็นเตอร์พรีนซ์.

เกรียงศักดิ์ ชัยตรุณ. 2560. *รากเหง้าของเรา ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นเมืองพะเยา*. พะเยา : นครนิเวศการพิมพ์.

คมเนตร เชษฐพัฒน์นิช. 2546. *ความเชื่อพื้นบ้านล้านนา : ถ่ายทอดจากประสบการณ์ของ ท่านผู้รู้ในท้องถิ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
เฉลียว ปิยะชน. 2537. *เรือนกาแล*. เชียงใหม่ : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.

ฐาปกรณ์ เครือระยา. 2563. *พรรณพฤกษาล้านนา จากพันธุกรรมพืชสู่ลวดลายในศิลปกรรม*. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.

ฐาปณีย์ เครือระยา. 2558. *ลวดลายห้ายนต์ล้านนา*. เชียงใหม่ : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทรงพันธ์ วรรณมาศ. 2536. *พจนานุกรมภาพศิลปวัฒนธรรมล้านนาและหัวเมืองฝ่ายเหนือ*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ธวัชชัย ทำทอง. 2566. *ศิลปะสกุลช่างลำปาง*. กรุงเทพฯ : บางกอกปรีนซ์.

ธีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น. 2532. *สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองลำปางกับการอนุรักษ์*. ลำปาง : หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง วิทยาลัยครู จังหวัดลำปาง.

_____. 2532. *สภาพสิ่งแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง*. ลำปาง : หน่วยอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง วิทยาลัยครูจังหวัดลำปาง.

ธีรราชย์ อักษรดิษฐ์. 2562. *ลวดลายพื้นถิ่นงานพุทธศิลป์ล้านนา*, *วารสารร่มพะยอม* 21(2) : 1-17.

พรรณเพ็ญ เครือไทย และคณะ. ม.ป.ป. *ประชุมจารึกล้านนา เล่มที่ 7 จารึกในจังหวัดลำปาง*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

พระครูพุทธธรรมโสภิต. 2539. *ประวัติวัดปงสนุกเหนือและประวัติบันทึกครูบาอาโนชัยธรรม จินตามุนี*. ลำปาง : สหกิจการพิมพ์.

พระยาประชาภิจักรจักร. 2516. *พงศาวดารโยนก*. กรุงเทพฯ : บุรินทร์การพิมพ์.

- ลมูล จันทรหอม. 2547. *ประเพณีความเชื่อการปลูกเรือนในล้านนาและเรือนกาแล*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. 2543. *แบบแผนทางศิลปกรรมของวิหารพื้นเมืองล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24*. เชียงใหม่ : สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (เอกสารอัดสำเนา).
- _____. 2544. *วิหารล้านนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- วิถี พานิชพันธ์. 2547. *อนุสรณ์นางบุญแถม เดียวตระกูล*. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง.
- วิมล ปิงเมืองเหล็ก. 2538. *ประวัติวัดหลวงราชสุวรรณและตำราโหราศาสตร์ ฉบับในลานวัดหลวงราชสุวรรณ*. พะเยา : สำนักพิมพ์มติชน.
- วีรศักดิ์ ของเดิม. 2566. *จารึกลำปาง*. กรุงเทพฯ : บ.ดีเซมเบอร์จำกัด.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2556. *ศิลปะล้านนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. 2563. *คู่มือนำชมศิลปกรรมโบราณในล้านนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ประเภทเรือนอยู่อาศัย. 2540. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- สันติ เล็กสุขุม. 2547. *ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- _____. 2550. *ความสัมพันธ์จีน-ไทย โยงใยในลวดลายประดับ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- _____. 2561. *ศิลปะภาคเหนือ : ทรัพยากรชัย-ล้านนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ กรมศิลปากร. 2539. *รายงานการบูรณะวิหารจามเทวี วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิทยุการปก.
- สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2549. *พิพิธภัณฑสถานเรือนโบราณ*. เชียงใหม่ : นันทกานต์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2554. *ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา*. กรุงเทพฯ : ภัมรอาร์ตเฮาส์.
- สุรพล คำวิหกุล. (2561). *ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- เสนอ นิลเดช. 2526. *ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา*. กรุงเทพฯ : บำรุงนุกุลกิจ.
- หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลำปาง. (ม.ป.ป.) *แหล่งเตาเครื่องปั้นดินเผา*. โอเดียนสโตร์.
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์. ม.ป.ป. *เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน*. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สัมภาษณ์, พระมหาเสน่ห์ ปุณฺณสมฺปนฺโน, เจ้าอาวาสวัดตาลถ้อย, วันที่ 18 มีนาคม 2567.
- สัมภาษณ์, พระสมุห์คุณากร สติสมฺปนฺโน, เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ (ร้าง), วันที่ 17 มีนาคม 2567.
- สัมภาษณ์, แม่ทอง วงค์มา, ชาวบ้านบ้านตาลถ้อย, วันที่ 18 มีนาคม 2567.

ประวัติผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา

อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี (ศป.บ.) ศิลปบัณฑิต ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ปริญญาโท (ศศ.บ.) ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงานประเภทงานวิจัย

- 2556 การศึกษารูปแบบและแนวคิด ชุ่มประตู่โขงและโขงพระเจ้า สกูลช่างลำปาง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22-25. ลำปาง. รายงานวิจัยทุนอุดหนุนการวิจัย โดยวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง.
- 2558 การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองลำปาง ผ่านบันทึกและงานพุทธศิลป์ ครูปาอาโนชัยธรรมจินตมานุณี. ทุนอุดหนุนการวิจัยโดยวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง.
- 2560 การศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณ ของเครื่องเขิน บ้านนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเขินจังหวัดเชียงใหม่. ทุนอุดหนุนการวิจัยโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

- 2561 การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาดอกกล้วยไม้ (ดอกเอื้อง) ที่ปรากฏในพิธีกรรม ความเชื่อในวัฒนธรรมล้านนา. ทูลอดหนุนการวิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการกล้วยไม้ไทยพระราชทาน.
- 2562 การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อการสร้างสรรค์ภาพตุ๊กตาธรรม วัดบวรนครหลวง จังหวัดเชียงใหม่. ทูลอดหนุนการวิจัยโดยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- 2562 การศึกษาภาพบันทึกพันธุกรรมพืชโบราณ ผ่านงานพุทธศิลป์ล้านนา. ทูลอดหนุนการวิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการกล้วยไม้ไทยพระราชทาน.
- 2563 การจัดการงานศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนในเขตอำเภอขุนยวมแบบมีส่วนร่วมภาคประชาชน ในโครงการพิพิธภัณฑสถานชาติขุนยวม. ทูลอดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.).
- 2565 การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆะในศิลปกรรมล้านนา. ทูลอดหนุนการวิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการกล้วยไม้ไทยพระราชทาน.
- 2565 การจัดการกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ประเพณีและพิธีกรรมสู่เมืองท่องเที่ยวขุนยวม. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- 2566 การศึกษาและรวบรวมงานเซรามิกประดับสู่การสืบสานงานศิลปกรรมล้านนา. ทูลอดหนุนการวิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการกล้วยไม้ไทยพระราชทาน.

ผลงานประเภทบทความ

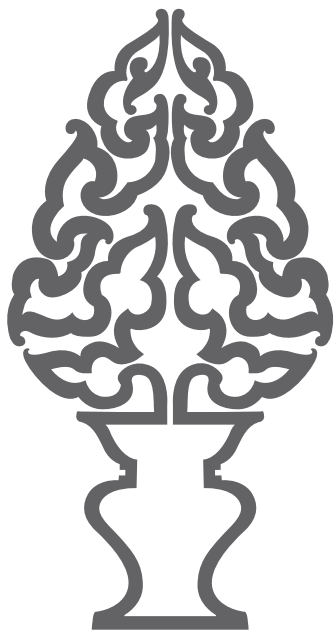
- 2560 อุทกสีมา : วิวัฒนาการแพขนานสู่อุโบสถกลางน้ำในวัฒนธรรมล้านนา. หน้าจั่ว : วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 32, 29-50.
- 2562 สายลายสายดอก เทคนิคงานเครื่องเขินบ้านนันทาราม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 10(1), 157-182.

- 2563 ดอกเอื้องในพิธีกรรมความเชื่อและวัฒนธรรมล้านนา. วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 11(2), 177-206.
- 2564 การศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณ ของเครื่องเขินนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเขินเชียงใหม่. วารสารวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม, 3(2), 60-79.
- 2566 จากจิตรกรรมฝาผนัง สู่อการสร้างสรรค์ตุ๊กตาวัฒนธรรม วัดบวรนครหลวง จังหวัด เชียงใหม่ เพื่อการคงอยู่ของงานตั้งธรรมหลวง. วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, 14(2), 180-204.

ผลงานประเภทตำรา/หนังสือ

- 2555 หนังสือเรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา : คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์” (เขียนร่วม) ส่วนหนึ่งจากงานวิจัย “ศิลปกรรมท้องถิ่นทางพุทธศาสนาในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” (วิจัยร่วม) ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุนจากทุนตีพิมพ์จากศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 2556 หนังสือเรื่อง “ดูศาสตร์ แลศิลป์ นครลำปาง” หนังสือภาพประวัติศาสตร์นครลำปาง จัดพิมพ์โดยวัดบุญวาทย์วิหาร
- 2557 หนังสือเรื่อง “เรือนพื้นถิ่นล้านนา” (เขียนร่วม) สนับสนุนทุนตีพิมพ์จากสำนักส่งเสริม ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 2561 หนังสือเรื่อง “ดอกเอื้องในพิธีกรรม วัฒนธรรมและความเชื่อ” จัดพิมพ์โดยโครงการ อนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2561
- 2563 หนังสือเรื่อง “พรรณพฤกษาล้านนา จากพันธุกรรมพืชสู่ลวดลายในศิลปกรรม” จัดพิมพ์โดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปี งบประมาณ 2563
- 2564 หนังสือเรื่อง “มรดกวัฒนธรรม ศิลปกรรมวัดปงสนุก” (เขียนร่วม) ชื่อบทความ “พุทธลักษณะสกุลช่างครูบาโน พระพุทธรูปครูเมืองละกอน” จัดพิมพ์โดย วัดปงสนุกเหนือ ร่วมกับมูลนิธินัย-ลูกซัด (น. 231-251).

- 2564 หนังสือเรื่อง “ปูนปั้นล้านนา งานช่างและสถาปัตยกรรม ถิ่นศรัทธา” โครงการจัดตั้งสถาบันสถาปัตยกรรม เพื่อฟื้นฟูองค์ความรู้สถาปัตยกรรม ภายใตโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่สู่เมืองมรดกโลก จัดพิมพ์โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปีงบประมาณ 2564
- 2565 หนังสือเรื่อง “บูรณชนูะ หม้อดอกในวัฒนธรรมล้านนา” จัดพิมพ์โดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2565
- 2566 หนังสือเรื่อง “เครื่องเคลือบดินเผาประดับในศิลปกรรมล้านนา” จัดพิมพ์โดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2566

“ลายไส้หนู ลายอัตลักษณ์ของงานศิลปกรรม
ช่างล่ำป่าง เป็นหนึ่งในกลุ่มลายเมฆไทล
โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนที่เข้ามามีบทบาทต่อ
รูปแบบงานศิลปกรรมล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษ
ที่ 20-21 เป็นต้นมา และมีพัฒนาการ
จนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งในเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน
โดยมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป
ปัจจุบันจังหวัดลำปาง ได้ออกประกาศให้ “ลายละกอนไส้หนู”
เป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย
ในวันที่ 6 มีนาคม 2567 ”

สนับสนุนโดย

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (อพ.สธ.-มจ.) ประจำปีงบประมาณ 2567